

Kriminalističke teme

Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije

Godište XX Sarajevo, 2020 Broj 1-2
ISSN 1512-5505

Kriminalističke teme

časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije

Razlozi za pokretanje časopisa su naučni, edukativni i društveni. Naučne potrebe i opravdanost izlaženja časopisa su u funkciji prezentacije naučnih dostignuća na polju kriminalistike, kriminologije i sigurnosnih studija kao i drugih disciplina koje se prožimaju sa navedenim oblastima. Edukativna funkcija časopisa je od šireg značaja sa aspekta permanentnog praćenja i usvajanja novih saznanja iz domena kriminalistike, kriminologije i sigurnosnih studija. Društvena opravdanost za pokretanje časopisa je imperativ vremena budući da je po svojoj strukturi jedinstven u Bosni i Hercegovini. Društvo se mora uspješno organizirati i suprostaviti rapidno rastućim i sve složenijim antisocijalnim devijantnim i kriminalnim pojavama. Ciljevi časopisa su prezentacija naučne i stručne misli. (Izvod iz koncepcije časopisa *Kriminalističke teme*)

IZDAVAČ

Univerzitet u Sarajevu
Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i
sigurnosne studije
Sarajevo

ZA IZDAVAČA

Dr. sc. Nedžad Korajlić, dekan

ADRESA

Zmaja od Bosne 8, 71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
e-mail: krimteme@fkn.unsa.ba

UDC 434.9 ISSN 1512-5505

Časopis je upisan u Evidenciji javnih glasila FBiH
pod rednim brojem 773 od 13.03.1998. godine.

UREĐUJE - Redakcija časopisa:

Prof. dr Haris Halilović - glavni i odgovorni urednik
Prof. dr Lada Sadiković
Prof. dr Muhamed Budimlić
Prof. dr Marija Lučić-Čatić
Prof. dr Dina Bajraktarević Pajević
Doc. dr Armin Kržalić
Doc. dr Elvira Čekić
Viši ass. Nerma Halilović-Kibrić, sekretar redakcije

LEKTOR

Nizama Hodžić

DTP

Eldin Hodžić

ŠTAMPA

B-Eli-M, Lukavac

ZA ŠTAMPARIJU

Svi radovi objavljeni u časopisu su recenzirani u skladu sa odredbama Pravilnika o uređivanju i izdavanju časopisa *Kriminalističke teme*

Prilozi objavljeni u časopisu referiraju su / Journal of Criminal Justice Issues is indexed / abstracted in:

HeinOnline
EBSCO SocIndex
EBSCO SocINDEX Full Text
EBSCO Criminal Justice Abstract
EBSCO Criminal Justice Abstract with Full-text

Kriminalističke teme

RIJEČ UREDNIKA

Haris HALILOVIĆ

Poštovani čitatelji,

pred Vama je novi dvobroj časopisa *Kriminalističke teme* sa sedam novih radova iz oblasti kriminalistike, kriminologije, sigurnosti te međunarodnog i krivičnog prava. Radovi specifično tretiraju problematiku organizacije policije, prijestupništva i viktimizacije mladih, korupcije u javnoj službi, migracija i migracijske krize, razvojne kriminologije, evropske policijske saradnje i položaja maloljetnih počinitelja krivičnih djela. Tako izvorni znanstveni rad Stavovi dionika u policiji o budućnosti hrvatske policije tretira stavove različitih dionika u organizaciji policije po pitanju različitih aspekata organizacijskih promjena u Republici Hrvatskoj. Prijestupništvo i viktimizacija mladih u BiH: Dinamika u periodu 2005-2015. i implikacije za prevenciju, slijedeći je izvorni znanstveni rad koji analizira obim i strukturu maloljetničkog prijestupništva u Bosni i Hercegovini temeljem podataka prikupljenih metodom samoprijavlivanja. Također, izvorni znanstveni rad Korupcija u javnoj službi u BiH prezentira rezultate deskriptivnog istraživanja sa pokazateljima razlika između muškaraca i žena u vezi sa stavovima o prihvatljivosti i prijavljivanju korupcije. Prethodno priopćenje pod naslovom Značaj i uloga pravnih dokumenata Ujedinjenih Nacija o migracijama, sadržava detaljan pregled pravnih dokumenata UN-a koji tretiraju problem migracija i migracijske krize. Slijedi potom pregledni znanstveni rad Pogled u razvojnu i kriminologiju životnog toka: kriminalne karijere počinitelja organiziranog kriminala, u okviru kojeg se kroz narativnu diskusiju prethodnih istraživanja prezentiraju dosadašnje spoznaje o kriminalnim karijerama počinitelja organiziranog kriminala. Također, pregledni znanstveni rad Nastanak i razvoj evropske policijske saradnje ispituje načine i uvjete nastanka i razvitka praksi međunarodne policijske saradnje na području Evrope. Posljednji rad u ovom dvobroju, stručni rad s naslovom Maloljetničko krivično pravo u Bosni i Hercegovini sa osvrtom na krivičnopravni položaj i odgovornost maloljetnika sadržajno predstavlja detaljnu analizu pozitivnopravnog okvira kojim se uređuje krivičnopravni položaj maloljetnih počinitelja krivičnih djela.

Koristim priliku da se zahvalim svim autorima, odnosno koautorima na dostavljenim radovima, recenzentima, kao i redakciji časopisa koja je i ovaj put uložila veliki napor da zainteresiranoj znanstvenoj i stručnoj javnosti, unatoč svim poteškoćama izazvanim COVID-19, predstavi kvalitetna istraživanja i radove na područjima kriminalistike, kriminologije i sigurnosnih studija ali i međunarodnog te krivičnog prava.

Glavni i odgovorni urednik
Prof. dr. sc. Haris Halilović

STAVOVI DIONIKA U POLICIJI O BUDUĆNOSTI HRVATSKE POLICIJE POLICE STAKEHOLDERS 'ATTITUDES TOWARD THE FUTURE OF THE CROATIAN POLICE	1
<i>KRUNOSLAV BOROVEC, IVA BALGAČ</i>	
PRIJESTUPNIŠTVO I VIKTIMIZACIJA MLADIH U BIH: DINAMIKA U PERIODU 2005-2015 I IMPLIKACIJE ZA PREVENCIJU DELINQUENCY AND VICTIMISATION OF YOUTH IN BOSNIA AND HERZEGOVINA: TRENDS (2005-2015) AND IMPLICATIONS FOR PREVENTION	21
<i>ALMIR MALJEVIĆ</i>	
KORUPCIJA U JAVNOJ SLUŽBI U BIH CORRUPTION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA – A MYTH, AN ERROR, OR SOMETHING ELSE	29
<i>ALMIR MALJEVIĆ, SRĐAN VUJOVIĆ</i>	
ZNAČAJ I ULOGA PRAVNIH DOKUMENATA UJEDINJENIH NACIJA O MIGRACIJAMA IMPORTANCE AND ROLE OF THE LEGAL DOCUMENTS OF THE UNITED NATIONS ON MIGRATIONS	37
<i>NEŽLA BORIC</i>	
POGLED U RAZVOJNU I KRIMINOLOGIJU ŽIVOTNOG TOKA: KRIMINALNE KARIJERE POČINITELJA ORGANIZOVANOG KRIMINALA A GLIMPSE INTO THE LIFE-COURSE AND DEVELOPMENTAL CRIMINOLOGY: CRIMINAL CAREERS OF ORGANIZED CRIME PERPETRATORS	53
<i>MIRZA BULJUBAŠIĆ</i>	
NASTANAK I RAZVOJ EVROPSKE POLICIJSKE SARADNJE ORIGINS AND DEVELOPMENT OF THE EUROPEAN POLICE COOPERATION	75
<i>ELDAN MUJANOVIĆ, DARKO DATZER, IRMA DELJKIĆ</i>	
MALOLJETNIČKO KRIVIČNO PRAVO U BOSNI I HERCEGOVINI SA OSVRTOM NA KRIVIČNOPRAVNI POLOŽAJ I ODGOVORNOST MALOLJETNIKA JUVENILE CRIMINAL LAW IN BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH REFERENCE TO THE CRIMINAL LEGAL POSITION AND RESPONSIBILITY OF JUVENILES	107
<i>SADMIR KAROVIĆ, AHMET MALOKU, SKENDER SHALA</i>	

STAVOVI DIONIKA U POLICIJI O BUDUĆNOSTI HRVATSKE POLICIJE

Izvorni naučni rad

Primljeno/Received: 18 .02.2020.

Prihvaćeno/Accepted: 02. 07. 2020.

Krunoslav BOROVEC
Iva BALGAČ

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Dinamični društveni razvoj u socijalnom, ekonomskom i tehnološkom smislu zahtijevaju promjene unutar policijskih organizacija pri čemu su važni stavovi ključnih dionika o organizacijskim promjenama.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Ovoj istraživački rad ima za cilj utvrditi: stavove različitih dionika u policijskoj organizaciji u vezi s različitim aspektima organizacijskih promjena.

Metodologija/Dizajn: Korištena je kvalitativna metodologija kroz intervjue tri različite fokus grupe u policiji u Hrvatskoj. Nakon prikupljanja izvornih izvjava provedena je obrada teksta kroz proces kodiranje na način da su se kroz interpretaciju pojedinih dijelova teksta, identificirali obrasci uvjerenja i mišljenja ispitanika o pojedinim pitanjima.

Ograničenja istraživanja/rada: Ograničenje istraživanja odnosi se činjenicu što su u ispitivanje uključene samo tri fokus grupe, dok postoje i perspektive drugih specifičnih dionika unutar policijskog sustava koje nisu uključene u istraživanje.

Rezultati/Nalazi: Rezultati potvrđuju visoki stupanj slaganja ispitanika o potrebi organizacijskih promjena kojima treba otkloniti najveće slabosti hrvatske policije u području, upravljanja ljudskim potencijalima, administrativnog rasterećenja, integracije i poboljšanja poslovnih procesa.

Generalni zaključak: Generalno, istraživanje potvrđuje važnost menadžmenta promjena za uspjeh organizacijskih reformi te kroz većinu tematskih cjelina na različite načine apostrofira zaposlenike i njihov potencijal kao ključnu komponentu na koju se u reorganizaciji treba osloniti.

Opravdanost istraživanja/rada: Uz nove spoznaje, ovo istraživanje ima cijeli niz praktičnih implikacija i može poslužiti kao strateški okvir u planiranju budućih organizacijskih promjena u policiji.

Ključne riječi

policijska organizacija, reorganizacija, upravljanje ljudskim potencijalima, radni procesi, vizija

UVOD

Policija je tradicionalno ključna institucija formalne društvene kontrole koja bez obzira na jasan formalni okvir djelovanja ima na raspolaganju široki spektar mogućih pristupa, taktika i modela rada. Upravo iz tog razloga donositelji odluka u policiji traže najdjelotvornije načine kojima će odgovoriti zahtjevima koji se pred policiju postavljaju (Vitez, Balgač, 2016). Razvitak organizacije policije u svakoj je državi determiniran čitavim nizom vanjskih i unutarnjih čimbenika (Pušeljić, Jelenski, 2007) te nije izuzet od općih trendova promjena i suočen je sa zahtjevima za boljim djelovanjem, prilagodljivošću i smanjenim troškovima (Mastrofski, Willis, 2010).

Kao najznačajnije vanjski čimbenici smatraju se: ustroj državne uprave, sigurnosne prilike i potrebe, sigurnosna politika te gospodarske, socijalne, političke, kulturološke i druge prilike u kojima djeluje policija. Unutarnji čimbenici koji determiniraju organizaciju policije prvenstveno su ciljevi policije, te poslovi i zadaće koje ona mora ostvariti, organizacijski resursi s kojima raspolaže (broj struktura kadrova, financijska sredstva, tehnika, tehnologija i metodologije rada, programi i planovi djelovanja i razvitka itd.). Kod kadrovskog potencijala prije svega misli se na znanje, navike, vještine i motivaciju službenika kao potencijala policijske organizacije. U oblikovanju ustroja svake organizacije, nužno je uzeti u obzir sve vanjske i unutarnje čimbenike, dok ciljevi organizacije uvijek moraju biti polazište za njezino kreiranje.

Kao i druge organizacije, policijske se agencije moraju kontinuirano prilagođavati i mijenjati, kako bi adekvatno odgovorile na izazove koji se postavljaju pred njih. Prilagodbe koje moraju napraviti svoje polazište mogu naći u: **sigurnosnim izazovima** poput porasta terorizma, novih oblika migracija i povećane odgovornosti policije (Bayley, Nixon, 2010); nužnosti za **novim načinom upravljanja i vođenja** što je uzrokovano porastom broja pripadnika nove generacije zaposlenika u policiji te dostupnosti novih tehnologija (Batts i sur., 2012; Beck, Wade, 2004; Hicks, Hicks, 1999; Clarke, Knake, 2010) ili pak u **financiranju i upravljanju financijskim sredstvima** dodijeljenim policijskim agencijama (Gascón, Foglesong, 2010).

Načini na koje policijski rukovoditelji upravljaju povezani su s oblicima policijske organizacije. Tradicionalne organizacije karakteriziraju autoritarne hijerarhijske strukture koje jasno razdjeljuju donositelje odluka od linijskih službenika te jasno naglašavaju principe strukture nasuprot fleksibilnosti i cijene propisane procedure (Batts i sur., 2012). U prilog tome govore i Geller i Swanger (1995) koji ističu da su policijske organizacije ograničene jer se oslanjaju na paravojni model koji nije dovoljno prilagodljiv vanjskim zahtjevima za promjenama.

Zbog novih okolnosti koje donosi dinamično i promjenjivo okruženje potrebno je tražiti nove organizacijske oblike koji maksimiziraju efikasnost policije i pružaju puno fleksibilniju strukturu, tako da novi modeli upravljanja manje pažnje poklanjaju birokratskoj, hijerarhijskoj strukturi, a u većoj mjeri pažnja je usmjerena uključivanju zaposlenika u sve ključne procese rada, od donošenja strategija do izvršenja neposrednih zadataka. Zapravo, prema Batts, Smoot, i Scrivner (2012), policijske organizacije 21. stoljeća trebaju slične promjene u svojoj organizaciji, rukovođenju te modelu upravljanja kakve su se desile u području gospodarstva. Nema sumnje da je **snažni lider s jasnom vizijom za budućnost ključan za uvođenje i širenje promjena u policijskom kontekstu** (Beech, Gullledge, Stewart, 2015). Stoga se može konstatirati kako su **ključna komponenta promjena rukovoditelji** i oni se trebaju mijenjati. Te promjene mogu biti veliki izazov jer one zahtijevaju ne samo promjene u praksi, nego i u razini organizacijske fleksibilno-

sti koja nije dio tradicionalnog zapovjedno-kontrolnog modela rada policije (Batts i sur. 2012). Moderne policijske organizacije trebaju policijske rukovoditelje za budućnosti koji:

- imaju globalnu perspektivu,
- su kreativni,
- znaju upravljati promjenama i prilagodljivi su,
- mogu balansirati kreativnost u kontekstu tradicionalne policijske kulture,
- imaju snažne komunikacijske vještine,
- svladali su tehnološke trendove,
- arhitekti su promjena,
- razumiju istraživačke metode, analize i interpretacije (Batts, Smoot, i Scrivner, 2012).

Kada govorimo o policijskoj organizaciji u Republici Hrvatskoj važno je istaknuti kao **hrvatska policija spada u centralizirane, jedinstvene policijske organizacije**. Obilježje je ovog tipa organizacije policije da država ima jednu centraliziranu policijsku organizaciju na čelu koje je glavni ravnatelj policije.

Glavne karakteristike ustroja hrvatske policije:

- **Centralizirani ustroj:** ukupno policija – središnje uprave preko policijskih uprava do policijskih postaja jedna je jedinstvena organizacija ustrojena hijerarhijski, s naglašenom podređenosti nižih ustrojstvenih jedinica višima.
- **Teritorijalni ustroj:** teritorijalni aspekt ustroja zasniva se na modelu tzv. divergentnog ustroja, u kojem ustrojstvene jedinice pokrivaju određeni teritorij, a sve zajedno cjelokupni teritorij Republike Hrvatske.
- **Funkcionalni ustroj:** polaznu osnovu za utvrđivanje unutarnjeg ustroja čini grupiranje istovrsnih i međusobno srodnih poslova u jednu tehnološku cjelinu, ali istodobno je omogućena neposredna međusobna suradnja grupiranih cjelina.

Zbog boljeg razumijevanja trenutnog ustroja, funkcioniranja i upravljanja policijom potrebno je objasniti tri razvojne etape (Kovčo Vukadin, Borovec, Ljubin Golub, 2013) koje su se koje su se dogodile od početka stvaranja hrvatske policije:

1. **Razdoblje od 1990. do 1995. godine – stvaranje policije i obrana države u Domovinskom ratu:** Hrvatska policija nastala je nakon prvih demokratskih izbora 1990. godine te je u svojim prvim godinama imala aktivnu ulogu u obrani Republike Hrvatske i borbenom djelovanju. Ustrojene su specijalne jedinice policije i jačao se kapacitet za borbena djelovanja (Zmijarević, 2007)
2. **Razdoblje od 1995. do 2000. godine – transformacija (demilitarizacija i profesionalizacija) policije u poslijeratnom razdoblju:** nakon završetka Domovinskog rata, odnosno ustrojavanja oružanih snaga policija u Hrvatskoj poprima obilježja tradicionalne policijske organizacije te su u tom razdoblju naponi usmjereni na demilitarizaciju, depolitizaciju, profesionalizaciju i smanjenje policije (Kutnjak Ivković, 2000).
3. **Razdoblje od 2000. godine do danas – rad policije okrenut prema zajednici:** posljednjom reorganizacijom policije započetom 2001. godine došlo je do značajne promjene

u policijskoj organizaciji u ustrojstvenom smislu, ustrojavanjem Ravnateljstva policije te u reformskom smislu implementacijom koncepta Policija u zajednici, a kasnije 2008 i koncepta Kriminalističko obavještajnog modela rada.

Kroz povijest policijsko djelovanje temeljilo se na različitim paradigmatima. One su se intenzivno razvijale zadnjih tridesetak godina te je stoga jedno od ključnih pitanja: **moгу li se u Hrvatskoј nove paradigme integrirati i implementirati u postojeću policijsku organizaciju utemeljenu na hijerarhijsko-birokratskoј arhitekturi sustava?** Iako se policija u Hrvatskoј opredijelila za uvođenje novih, modernih koncepata policijskog rada, **Policija u zajednici 2003. godine** (Kelling, Moore, 1988; Cajner Mraović, Faber, Volarević, 2003; Borovec 2013; Vitez, Balgač, 2016) i **Kriminalističko-obavještajni model rada 2008. godine** (Gluščić, 2011; Virginia Department of Criminal Justice Service, 2015; Carter, 2004; Hicks, Schofield, Herraiz, 2011), hrvatska policija još je uvijek u svojoj praksi tradicionalna policijska organizacija. Cjelovita implementacija spomenutih modela (Oliver, 2000) ne može se ostvariti bez promjena u načinu upravljanja policijom te usvajanja novih tehnika i upravljačkih alata (Fritzhelmer, 2007). Jednako tako, nove paradigme policijskog rada zahtijevaju drugačiju arhitekturu policijskog sustava. Prema Kennedy (1993) nove strategije, nova raspodjela resursa i nove razine odgovornosti daju novim oblicima policijskog djelovanja puno bolje šanse za uspjeh.

Naposljetku može se konstatirati kako su sve snažniji zahtjevi za promjenama policijskih organizacija iz birokratske u modernu, fleksibilnu organizacijsku strukturu koja je spremna pratiti promjene koje se događaju u društvu i koja je spremna adekvatno odgovoriti na njih.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA, HIPOTEZE I METODE RADA

Ciljevi istraživanja

Ovo istraživanje imalo je za cilj utvrditi stavove dionika u policijskoj organizaciji u vezi s potrebom organizacijskih promjena te u tom smislu utvrditi:

- stupanj slaganja s potrebom organizacijskih promjena,
- najveće slabosti te prednosti policije,
- područja u kojima su poboljšanja neophodna,
- viziju buduće policijske organizacije i
- razlike u zadovoljstvu trenutnom organizacijom policije između tri skupine dionika (glavni rukovoditelji, niži rukovoditelji i policijski službenici).

Metode rada

Radi definiranja stavova dionika unutar policijskog sustava o potrebi promjena te najvažnijim aspektima promjena unutar policijskog sustava u Hrvatskoј provedeno je kvalitativno istraživanje koje je uključivalo intervjue tri različite fokus grupe. Tom prilikom korišten je relativno novi oblik istraživanja koji je podrazumijevao pisanu izjavu ispitanika o postavljenim pitanjima i temi istraživanja.

Intervju fokus grupe kao metoda prikupljanja podataka često se koristi u društvenim istraživanjima. To je nestrukturirani intervju slobodnog tijeka s manjom skupinom ispitanika s kojom

se razgovara o određenoj temi (Tkalcac Verčić i sur., 2014). Kao što je već spomenuto u ovom istraživanju umjesto razgovora iskorištena je mogućnost da ispitanici o postavljenim pitanjima daju pisanu izjavu, pritom ih ne ograničavajući u opsegu njihovog odgovora. To se pokazalo izuzetno praktičnim jer je svakom ispitaniku ostavljena mogućnost da se posveti odgovorima na pojedina pitanja i da se pitanjima bave kada je to najpovoljnije za njih te da se pri tome izbjegne utjecaj mišljenja kojeg iznose ostali ispitanici.

Kvalitativna metodologija je postupak interpretacije događaja za razliku od kvantitativnog pristupa koji podrazumijeva mjerenje tog događaja (Leburić, 2002), odnosno kvalitativno istraživanje je interpretativni multimetodski pristup kojim se proučavaju ljudi u njihovom prirodnom okruženju (Denzin i Lincon, 2000). Ovakav pristup usmjeren je na razumijevanje načina na koji ljudi interpretiraju i daju smisao svojem doživljavanju svijeta u kojem žive. Ima za cilj razumjeti socijalnu stvarnost pojedinca ili grupa te ga istraživači koriste kako bi istražili perspektive i iskustva ljudi koje proučavaju. U ovom istraživanju cilj je bio istražiti perspektive dionika unutar policijskog sustava s obzirom na procijenjenu potrebu za promjenama u organizacijskom (ustrojstvenom) smislu, kao i općenito u kontekstu ukupnog policijskog djelovanja (reformskom). Ovakav pristup poželjno je koristiti kada se istraživač želi približiti doživljaju sudionika istraživanja; kada nas zanima cjeloviti značaj, a ne pojedini aspekti, te kada se istražuju dinamični životni procesi (Kelling, 2008) što su bili povodi za primjenu kvalitativne metodologije i u ovom istraživanju.

Nakon prikupljanja podataka od tri skupine dionika koji su bili uključeni u različite fokus grupe pristupilo se obradi, analizi i interpretaciji prikupljenog materijala (pisanih izjava na postavljena pitanja). Nakon prikupljanja izvornih izjava provedena je obrada teksta kroz proces kodiranje na način da su se kroz interpretaciju pojedinih dijelova teksta, identificirali obrasci uvjerenja i mišljenja ispitanika o pojedinim pitanjima. U tu svrhu provedeno je identificiranje značajnih izraza i dijelova teksta u izvornom tekstu, zatim kodiranje, nakon toga grupiranje kodiranog teksta, grupiranje kodova i na kraju tematiziranje odnosno prepoznavanje teme, tj. područja (više u: Jeđud, 2008).

U fokus grupu glavnih rukovoditelja bio je uključen 21 ispitanik tog ranga unutar policijskog sustava, u kategoriju nižih rukovoditelja 15, a u kategoriju policijskih službenika 14 ispitanika iz različitih policijskih uprava.

Anketa je bila sastavljena od sljedećih pitanja:

1. Jesu li promjene potrebne?
2. ako da, zašto?
3. ako ne, zašto?
4. Što vidite kao trenutno najveće slabosti naše policije?
5. Što vidite kao prednosti policije koje bi trebalo sačuvati?
6. Što vidite kao glavne ciljeve reforme?
7. U kojem segmentu/segmentima bi trebalo poboljšati postojeću organizaciju policije u Republici Hrvatskoj?
8. Što vidite kao viziju buduće policijske organizacije? (Vizija= kamo želimo ići, odnosno kako zamišljamo buduću policiju!)

9. Na što se u ostvarenju vizije moramo koncentrirati ?
10. Koje su osnovne vrijednosti naše policije? (U što vjerujete i za što se zalažete?)

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Rezultati ankete pokazuju kakav je stav u vezi s potrebom za promjenama unutar policijskog sustava u Republici Hrvatskoj. Svi anketirani glavni rukovoditelji odgovorili su kako su promjene u hrvatskoj policiji potrebne, jednako kao i svi anketirani niži rukovoditelji. Za razliku od ispitanika u fokus grupama glavni i niži rukovoditelji, ispitanici iz fokus grupe policijski službenici nisu tako jedinstveni u stavu o potrebi promjena. Naime, 87,5% ispitanika potvrđuje potrebu za promjenama, dok 12,5% smatra da promjene nisu potrebne.

Analizom cijelog niza argumenata i tvrdnji kojima su glavni rukovoditelji objasnili potrebe za reformom izdvojeno je nekoliko ključnih područja koja su navedena po zastupljenosti u tvrdnjama rukovoditelja uključenih u istraživanje (u zagradama su navedeni postoci ispitanika koji su dali neku od tvrdnji koje tematski spadaju u identificirano područje):

1. *neadekvatan ustroj koji je opterećen administrativnim funkcijama i poslovima, što smanjuje učinkovitost, operativnost, protočnost informacija te sustav čini glomaznim i tromim, slabeći temeljne policijske funkcije (95%),*
2. *nesposobnost prilagodbe dinamičnim društvenim promjenama, potrebama zajednice kao i neučinkovitost u usvajanju novih modela rada policije (71%),*
3. *potreba za demokratizacijom policijskog sustava te učinkovitije upravljanje i razvoj ljudskih potencijala (43%),*

Druga skupina ispitanika (niži rukovoditelji) svoj stav argumentiraju potrebom za:

1. *podizanjem učinkovitosti i kvalitete rada (67%),*
2. *pravednijim vrednovanjem i raspodjelom poslova te smanjenjem administracije (53%),*
3. *jačanjem integriteta te povjerenja u policiju (33%),*
4. *većom prisutnošću policije na terenu (20%),*

Policijski službenici iz treće fokus grupe ključnim razlozima smatraju:

1. *jačanje operativne i proaktivne, a smanjenje administrativne funkcije policije (50%),*
2. *poboljšanje statusa i uvjeta rada policijskih službenika te njihovog zadovoljstva poslom (29%)*
3. *organizacijska poboljšanja te integracija i pojednostavljenje radnih procesa (21%),*
4. *unapređenje kvalitete rada (14%) te*
5. *jačanje policijskih postaja (7%).*

Nakon definiranja potrebe za promjenama i analize ključnih argumenata, od policijskih rukovoditelja se tražilo da procijene **najveće slabosti hrvatske policije** te je na temelju njihovih odgovora identificirano dvanaest ključnih slabosti:

1. *nedostatak kadrova i loše upravljanje ljudskim potencijalima s naglaskom na kadrovski oslabljene policijske postaje (81%),*
2. *demotivirajući policijski sustav (48%),*
3. *preveliki broj rukovoditelja s nedovoljnim kompetencijama te neadekvatnim ovlastima za učinkovito rukovođenje (48%),*
4. *veliko administrativno opterećenje operativnih službi te glomazni administrativni aparat (38%),*
5. *loš sustav razvoja policijskih karijera (29%),*
6. *obrazovanje čiji su ishodi učenja neadekvatni u odnosu na potrebe pojedinih radnih mjesta (24%),*
7. *neiskorišteni i neadekvatno raspoređeni resursi (19%),*
8. *loše definirane nadležnosti (centralizirano/decentralizirano) (19%),*
9. *neadekvatna kazneno pravna zaštita policijskih službenika (19%),*
10. *slaba kohezija, međusobno nepodržavanje i rivalstvo unutar sustava (14%),*
11. *zatvorenost promjenama (14%) i*
12. *loše normativno uređenje (14%).*

Niži rukovoditelji kao najveće slabosti policije prepoznaju:

1. *položaj zaposlenika (radno-pravni status, briga o njima i uvjeti rada) (73%),*
2. *nedostatak policajaca i njihovo administrativno opterećenje (67%),*
3. *niska razina motivacije te loš sustav kažnjavanja i nagrađivanja (27%),*
4. *česte zakonske promjene koje utječu na rad policije (27%),*
5. *kadrovski diskontinuitet zbog političkih promjena (20%),*
6. *sustav napredovanja (13%),*
7. *nekvalitetan rukovodni kadar (13%),*
8. *teško upravljiv i zatvoren sustav (13%) i*
9. *neadekvatna raspodjela resursa (13%).*

Analizom odgovora policijskih službenika, koji su činili treću fokus grupu, utvrđena su sljedeća područja:

1. *neadekvatna zakonska regulativa, posebno u segmentu zaštite policijskih službenika te upravljanja karijerama (64%),*
2. *preveliko administrativno opterećenje (43%),*
3. *manjak policijskih službenika i njihova neadekvatna raspoređenost (36%),*
4. *slaba opremljenost policije (21%),*
5. *neadekvatan rukovodeći kadar i njihova zasićenost (14%),*
6. *neadekvatan ustroj i preveliki broj ustrojstvenih oblika/jedinica (14%),*
7. *nedovoljna uvezanost sustava (7%) te*

8. *upletenost političkih i drugih interesnih skupina u rad policije (7%).*

U razmišljanju dionika u hrvatskoj policiji koji pripadaju kategoriji glavnih rukovoditelja identificirane su **prednosti koje krase policiju**, a koje bi u budućim reformama trebalo sačuvati. To su:

1. *dobri rezultati rada, dostupnost policije i njezina interventna sposobnost (57%),*
2. *ljudski potencijali (33%),*
3. *ugled i povjerenje građana te postignuta razina poštivanja ljudskih prava (33%),*
4. *dostignuta razina suradnje sa zajednicom, građanima i drugim državnim tijelima (24%),*
5. *vlastiti sustav cijelo-životnog obrazovanja (14%),*
6. *iskustvo, tradicija i uloga u stvaranju države (14%),*
7. *razina zadovoljstva poslom kod zaposlenika i sigurnost zaposlenja (14%),*
8. *transparentnost (14%) te*
9. *hijerarhijski sustav i subordinacija (14%).*

Kategorija nižih rukovoditelja kao prednosti vidi:

1. *policijske službenike i njihove vrijednosti: profesionalnost, požrtvovnost, odgovornost, entuzijazam i privrženost (40%),*
2. *transparentnost i suradnja s građanima (26%),*
3. *jasan hijerarhijski i teritorijalni ustroj te definiran djelokrug rada (26%),*
4. *karijerna komponenta policijske službe (13%),*
5. *dostignuta razina sigurnosti i zaštite ljudskih prava (13%),*
6. *sektorski način rada (13%),*
7. *sustav školovanja (7%),*
8. *tradicija i povijesno nasljeđe (7%).*

Kao prednosti policije, koje bi trebalo sačuvati, policijski službenici vide:

1. *profesionalan policijski kadar i timski rad (43%),*
2. *povjerenje građana i ostvarenu razinu suradnje s građanima i institucijama (36%),*
3. *povoljno stanje sigurnosti (14%),*
4. *vlastiti sustav obrazovanja (14%),*
5. *krim-obavještajni model rada (7%),*
6. *sustav ocjenjivanja (7%) i*
7. *ravnopravnost spolova (7%).*

Odgovori glavnih rukovoditelja na pitanje „što vidite kao **glavne ciljeve reforme?**“ kvalitativnom analizom povezani su u devet područja i to:

1. *racionalizacija u cilju smanjenja troškova, administrativnih/neoperativnih funkcija te velike nadogradnje (67%),*

2. *podizanje učinkovitosti, kvalitete rada i viša razina operativnosti (63%),*
3. *postizanje fleksibilnosti policijskog sustava koji se može prilagoditi stvarnim potrebama: potrebama zajednice, novim sigurnosnim rizicima i slično (43%),*
4. *unutarnja demokratizacija policijskog sustava koja uključuje redefiniranje profesionalnog razvoja te daljnju depolitizaciju (43%),*
5. *pojednostavljenje organizacije, poslovnih procesa uz integraciju službi po principu sličnosti (29%),*
6. *jačanje ljudskih potencijala na operativnim funkcijama (24%),*
7. *daljnja profesionalizacija te usvajanje novih modela rada (19%),*

O ovom pitanju stavovi nižih rukovoditelja mogu se grupirati u slijedeća područja:

1. *učinkovitost, odnosno efikasnost i ušteda (66%),*
2. *jačanje integriteta, ugleda policije te suradnje s građanima i drugim tijelima (46%),*
3. *povećanje motivacije za rad i stvaranje boljih uvjeta rada (40%),*
4. *bolja raspodjela kadrova te pravednija raspodjela poslova (33%),*
5. *organizacijsko unapređenje koje uključuje decentralizaciju, smanjenje broja ustrojstvenih jedinica, bolju povezanost te usklađenost s drugim tijelima (33%),*
6. *zadržavanje visoke razine sigurnosti i prilagođavanje novoj fenomenologiji (13%) te*
7. *smanjenje administrativnog opterećenja policije (13%).*

Stavovi policijskih službenika o glavnim ciljevima reforme grupirana su u sedam područja, i to:

1. *učinkovitost te snažnije proaktivno i preventivno djelovanje (43%),*
2. *učinkovitost u upravljanju i korištenju ljudskih potencijala - osigurati kvalitetniji rukovodeći kadar te više policijskih službenika na terenu (43%),*
3. *modernizacija (29%),*
4. *specijalizacija i profesionalizacija (21%),*
5. *bolja zaštita policijskih službenika te bolji uvjeti rada (21%),*
6. *povećanje razine povjerenja u policiju i zadovoljstva radom policije (14%),*
7. *pojednostavljenje (7%) i*
8. *demokratizacija (7%).*

Ovim istraživanjem također su identificirani **ključni segmenti u kojima bi trebalo poboljšati postojeću organizaciju policije u Republici Hrvatskoj**. Na temelju brojnih navoda anketiranih glavnih rukovoditelja ekstrahirano je šest značajnih područja:

1. *kadrovsko jačanje prije svega policijskih postaja i kriminalističke policije te razvoj mladih kadrova, odnosno efikasnije upravljanje ljudskim potencijalima (76%),*
2. *smanjenje broja ustrojstvenih jedinica, broja rukovoditelja, razina u procesu odlučivanja te ukupne nadogradnje, kao i centralizacija specijalnosti kroz spajanje istovrsnih i sličnih poslova - funkcionalno povezivanje (71%),*
3. *podizanje operativnosti i kvalitete usluge te odnosa prema građanima (38%),*

4. *jasnije definiranje odgovornosti i nadležnosti kako samih službenika tako i ustrojstvenih jedinica (29%),*
5. *bolja kazneno pravna zaštita policijskih službenika (10%),*
6. *izgradnja stimulativnijeg sustava (5%),*

O ključnim segmentima u kojima je potrebno poboljšanje policijske organizacije niži rukovoditelji izjasnili su se kroz sljedeća područja:

1. *jačanje operativne u odnosu na administrativnu ulogu policije te preraspodjela policijskih službenika (40%),*
2. *upravljanje i ulaganje u ljudske potencijale (27%),*
3. *menadžment, edukacija i smanjenje (20%),*
4. *standardizacija postupanja i unapređenje metodologije rada (14%),*
5. *decentralizacija (14%),*
6. *ustroj logističkih službi kao servisa policije (14%) te*
7. *interna komunikacija (14%).*

Policijski službenici prepoznali su sljedeća područja u kojima treba poboljšati policiju:

1. *upravljanje ljudskim potencijalima, ulaganje u njihovo obrazovanje i kompetencije, a posebno u odnosu na rukovoditelje (36%),*
2. *suradnja, uvezanost i protočnost informacija unutar policijskog sustava (14%),*
3. *smanjenje rukovodne strukture, broja rukovoditelja i razina zapovijedanja (14%),*
4. *stvaranje proaktivnog modela djelovanja policije i jačanje suradnje sa zajednicom (14%),*
5. *pojednostavljenje radnih procesa (14%),*
6. *fleksibilnost i mobilnost (7%).*

Ovo istraživanje imalo je za cilj identificirati **viziju buduće policijske organizacije** odnosno utvrditi kako pojedini dionici zamišljaju buduću policiju. Na temelju prikupljenih odgovora glavnih rukovoditelja moguće je kreirati sljedeću viziju:

Policija je javni servis koji:

- *u okviru svojih raspoloživih resursa rješava glavne sigurnosne probleme,*
- *služi građanima i odgovara na njihove potrebe,*
- *je brz, učinkovit i pravedan,*
- *se prilagođava potrebama zajednice i kompatibilan je ustroju drugih tijela,*
- *će objektivno vrednovati rad svojih zaposlenika.*

Niži rukovoditelji policijsku organizaciju u budućnosti vide kao:

Profesionalnu i odgovornu službu, snažnog integriteta, organiziranu prema stvarnim potrebama, koja pruža sigurnost te je orijentirana na proaktivni pristup i suradnju s građanima.

Treća skupina dionika, policijski službenici imaju sljedeću viziju policije:

Policija je moderna državna služba, orijentirana prema građanima, koja osigurava vladavinu prava te proaktivno i efikasno rješava sigurnosne probleme.

U daljnjem tijeku istraživanja od svih dionika uključenih u istraživanje tražilo se da istaknu sve ono **na što se u ostvarivanju prethodno definiranih vizija moramo koncentrirati**. Dobivene tvrdnje glavnih rukovoditelja objedinjene su u šest ključnih područja i to:

1. Ljudski potencijali:
  - njihova kvaliteta,
  - njihov razvoj,
  - upravljanje njihovim karijerama i racionalno korištenje,
  - njihove potrebe i očekivanja,
  - prihvaćanje uloge,
  - njihovu inicijativu,
  - motiviranost i
  - edukacija (95% ispitanika navodi neki od argumenata koji spada u ovu kategoriju);
2. Način ostvarivanja vizije pri čemu se misli na:
  - analizu stanja,
  - planiranje u koje su uključeni zaposlenici,
  - partnerstvo sa zaposlenicima, sindikatima, ali i građanima,
  - zagovaranje promjena i
  - egzaktno kriterije kvalitete (57%);
3. Poboljšanje radnih procesa, rezultata rada i prevencija (24%);
4. Iskustvo koje je do sada stečeno (10%);
5. Normativni okvir (10%);
6. Tehnička dostignuća koja nam stoje na raspolaganju (10%).

Niži rukovoditelji smatraju da su za ostvarivanje vizije važna sljedeća područja:

1. Ljudski potencijali (67%):
  - njihov odabir,
  - ulaganje u njih,
  - njihova osposobljenost,
  - obrazovanje,
  - raspodjela te
  - iskorištenost njihovih potencijala;
2. Način provođenja promjena, menadžment promjene (40%);
3. Suradnja s građanima, drugim tijelima i medijima (27%).

Policijski službenici važnim za ostvarivanje promjenama vide:

1. Ljudske potencijale (64%):
  - njihovo znanje,
  - iskustvo,
  - stručnost,
  - njihov stav i mišljenje te
  - edukaciju;
2. Transparentnost i zakonitost (14%);
3. Planiranje i potrebne resurse za promjene (novac i vrijeme), (14%);
4. Pozitivna iskustva (7%).

Jedno od pitanja u istraživanju bilo je i „**koje su osnovne vrijednosti hrvatske policije - u što vjerujete i za što se zalazete?**“, na temelju odgovora glavnih rukovoditelja identificirane su slijedeće ključne vrijednosti:

1. *Odnos s građanima i povjerenje* (48%)
2. *Integritet i poštenje* (38%);
3. *Profesionalizam* (38%);
4. *Znanje, iskustvo, stručnost, entuzijizam i snalažljivost* (38%);
5. *Zaposlenici* (24%);
6. *Transparentnost i demokratski standardi* (19%);
7. *Privrženost policijskom sustavu i kohezija* (19%);
8. *Međunarodni rejting* (10%);

O ovom pitanju niži rukovoditelji iznose slijedeće:

1. *Policijski službenici i njihova kvaliteta* (71%);
2. *Dostignuta razina sigurnosti* (7%);
3. *Vrijednosti stečene Domovinskim ratom* (7%).

Policijski službenici kao osnovne vrijednosti prepoznaju:

1. *Dostignutu razinu sigurnosti i povjerenje građana* (57%);
2. *Profesionalizam* (50%);
3. *Doprinos u stvaranju države* (7%) i
4. *Dostignuta razina usluge građanima* (7%).

RASPRAVA

Na temelju dobivenih rezultata i njihove analize može se zaključiti kako je istraživanje pokazalo stavove ključnih dionika u vezi s potrebom za organizacijskim promjena. Potrebe za promjenama protumačene su sukladno značenju koje im pridaju oni na koje se organizacijske promjene u najvećoj mjeri i odnose. Dobiveni rezultati dijelom se referiraju na argumentaciju koja podrazumijeva promjene u organizacijskom, a dijelom u reformskom smislu, iako, s obzirom da to

nije bio cilj ovog rada, kroz obradu rezultata nije rađena distinkcija odgovora u odnosu na ova dva spomenuta segmenta.

Može se zaključiti kako su u cijelosti ostvareni ciljevi istraživanja te da je korištena metodologija dovela do jasno definiranih i vrlo interpretativnih područja, kod svakog postavljenog pitanja. Svako ispitivano područje protumačeno je sukladno značenju kojeg mu pridaju dionici policijskog sustava, odnosno, istraživanje doprinosi razumijevanju načina na koji određene skupine unutar policijskog sustava doživljavaju organizacijske promjene.

Prije svega, utvrđen je stupanj slaganja s potrebom organizacijskih promjena u policiji i on je kod sve tri ispitivane fokus grupe izrazito visok jer je od svih ispitanika, samo jedan ispitanik iz skupine policijskih službenika iskazao neslaganje s tvrdnjom da su promjene potrebne. Dakle, zaposlenici, oni na koje se promjene i u najvećoj mjeri odnose, spremni su podržati promjene, ali ne bezuvjetno, kao što će to pokazati rezultati dobiveni na temelju ostalih pitanja. Trenutna organizacija policije u Hrvatskoj ima cijeli niz identificiranih nedostataka, ali i prednosti koje bi zaposlenici željeli sačuvati, što treba biti polazišna osnova budućih promjena.

Argumenti koji stoje na strani promjena u mnogo čemu su podudarni kod sve tri ispitivane fokus grupe. Naime, svi na prvom mjestu ističu potrebu za većom učinkovitošću koja za sada nedovoljna zbog opterećenosti policije administrativnim poslovima i funkcijama, a na štetu temeljnim policijskim poslovima. U tom kontekstu mogu se promatrati i oni odgovori koji se odnose na pravedniju raspodjelu poslova, odnosno tereta obaveza kojeg nose pojedini službenici ili službe unutar policije te poboljšanje, integracija i pojednostavljenje radnih procesa. Naime, sustav kakav je sada je, prema mišljenju zaposlenika, nefleksibilan za dinamične društvene promjene, teško usvaja nove modele i metode rada te ne pruža adekvatne uvjete i potrebnu kvalitetu rada. Ovime se potvrđuju mišljenja Batts, Smoot i Scrivner, (2012), kao i drugih autora (Geller, Swanger, 1995) koji govore o tradicionalnoj, birokratskoj, hijerarhijskoj strukturi policije kao nedovoljno fleksibilnoj za pozitivne promjene.

Zanimljive rezultate dala je i analiza ključnih slabosti koje prepoznaju tri skupine dionika, uključenih u istraživanje. Ponovno je potvrđena značajna podudarnost i slaganje u iznesenim stavovima. Većina odgovora spada zapravo u područje upravljanja ljudskim potencijalima te se iz rezultata mogu čak i specificirati određeni segmenti ovog područja, kao što je na primjer, manjak kadrova, njihov disbalans (neadekvatna raspoređenost s obzirom na stvarne potrebe), nedovoljna motivacija, diskontinuitet u znanjavanju te obrazovanju čiji ishodi učenja ne odgovaraju potrebama pojedinih radnih mjesta. Rukovoditelji iz obje kategorije ispitanika ističu i loš sustav napredovanja. Sljedeći ključni nedostatak kojeg ispitanici prepoznaju jest upravljanje, ističući pri tome veliki broj rukovoditelja, njihove nedovoljne kompetencije pa i zasićenost poslom kojeg obavljaju. Normativno uređenje slijedeća je slabost koja se jasno može ekstrahirati iz dobivenih odgovora, pri čemu ispitanici misle na kazneno pravnu zaštitu policijskih službenika, radno pravni status u smislu razvoja karijera te česte normativne promjene. I na kraju kao zajedničko područje nedostataka ističu se organizacijske slabosti. Ispitanici ocjenjuju da je policija trenutno glomazni administrativni aparat, kojim se teško upravlja, zatvoren za promjene te sustav koji je slabo uvezan i u kojem se osjeća rivalstvo između različitih službi.

U odnosu na prednosti koje krasi policiju kod svih skupina zaposlenika, u odgovorima se prepoznaju neke zajedničke crte. Prije svega, ispitanici iz svih triju fokus grupa ističu zaposlenike,

njihovo znanje, iskustvo i profesionalnost kao jednu od ključnih prednosti koje krasi policiju i koje treba iskoristiti u budućim promjenama, odnosno kao ono što bi trebalo sačuvati kao vrijednost policije u Hrvatskoj. Također, prednosti koje ima policija, a važne su s aspekta organizacijskih promjena su i dostignuta razina suradnje s građanima te povjerenje koje ima policija. I u tome su jedinstveni odgovori svih triju fokus grupa, jednako kao i kada je u pitanju vlastiti sustav školovanja koji funkcionira unutar policijske organizacije. Fokus grupe u koje su bili uključeni rukovoditelji imaju zajednički stav o tome kako među prednosti treba uvrstiti hijerarhijsku i subordinacijsku dimenziju organizacije policije, dok za razliku od glavnih rukovoditelja, niži rukovoditelji i policijski službenici prednošću smatraju i povoljno stanje sigurnosti, kojeg policija drži stabilnim. Važno je napomenuti kako je kadrovski potencijal prepoznat kao glavna prednost policije u Hrvatskoj, ali je istovremeno kao ključna slabost istaknuto loše upravljanje u tom području. Pod time se podrazumijeva privlačenje, odabir, školovanje, razvoj karijera te u konačnici izbor na radna mjesta, posebno rukovodeća, koji treba biti proveden isključivo na temelju kompetencija i rezultata rada.

Kada su u pitanju glavni ciljevi reforme, svi na prvo mjesto ističu učinkovitost, koja u sebi sadrži, s jedne strane racionalizaciju i smanjenje troškova, a s druge strane veću efikasnost. U tom kontekstu možemo promatrati i one skupine odgovora koje se odnose na pojednostavljenje organizacije, podizanje kvalitete rada i smanjenje administrativnog opterećenja. Sljedeće zajedničko područje svim skupinama ispitanika, koje bi trebalo biti jedan od ciljeva reforme, su zaposlenici i ono što je sa zaposlenicima povezano, poput motivacije, uvjeta rada, jačanja integriteta, profesionalizacije i specijalizacije te njihova zaštite. Blisko kadrovskim ciljevima jest i demokratizacija sustava koju kao cilj ističu glavni rukovoditelji i policijski službenici. Sljedeći prepoznati cilj jest fleksibilnost policijskog sustava koji bi bio sposoban s jedne strane prilagoditi se novoj fenomenologiji, a s druge usvojiti nove modele rada. Kada su u pitanju ciljevi, na kraju treba istaknuti da niži rukovoditelji i policijski službenici kao cilj prepoznaju jačanje povjerenja u policiju te njezinog ugleda.

U kontekstu prethodnih odgovora, kada su u pitanju segmenti u kojima bi trebalo poboljšati postojeću organizaciju, ponovno na prvo mjesto dolazi pitanje ljudskih potencijala, kadrovsko jačanje i način na koji se njima upravlja te raspodjela prema potrebama. Usko povezano s tim je i pitanje upravljanja, odnosno potreba smanjenja broja rukovoditelja i razina zapovijedanja te jačanje njihovih kompetencija. Sljedeće prepoznato područje jesu radni procesi koje treba poboljšati, modernizirati, uvezati i u konačnici pojednostavniti, čime bi u većoj mjeri do izražaja došla operativnost, a smanjilo bi se administriranje. Drugim riječima, potrebna je standardizacija postupanja i unapređenje metodologije rada. Pojedine skupine ispitanika prepoznale su i neka druga područja u kojima treba napraviti iskorak, poput interne komunikacije, decentralizacije, ustroja logističkih službi, kazneno-pravne zaštite, međutim, u tim područjima nema zajedničkih poveznica.

U svakoj organizacijskoj promjeni vizija buduće policijske organizacije igra posebno važnu ulogu. Ona zapravo odgovara na pitanje kako bi u budućnosti policija trebala izgledati. Svaka od tri skupine dionika ima svoju viziju buduće policijske organizacije, s određenim specifičnostima. Međutim, zajedničko im je to da policiju u budućnosti vide kao službu koja rješava sigurnosne probleme (pruža sigurnost), proaktivna je u svom radu i orijentirana je prema građanima. Na temelju ovoga možemo zaključiti kako razmišljanja idu u smjeru podupiranja ključnih ele-

menata paradigmi policije u zajednici te kriminalističko-obavještajnog modela. Naime, dionici uključeni u istraživanje u kreiranju vizije svjesni su činjenice ograničenih resursa, s jedne strane te potrebe rješavanja ključnih sigurnosnih problema (rizika, prioriteta), s druge strane. To je imanentno teoriji kriminalističko-obavještajnog modela rada policije, dok je orijentacija prema građanima, služenje građanima te odgovor na potrebe građana svojstvena policiji u zajednici. Kao ključni element provlači se i proaktivnost koja je sadržana u temeljima obje spomenute teorije policijskog rada.

Interesantan je rezultat prema kojem sve skupine ispitanika podjednako razmišljaju kada su u pitanju ključni elementi na koje se treba koncentrirati u ostvarivanju vizije. Svi na prvo mjesta stavljaju i ističu ljudske potencijale i sve ono što je povezano s njihovim odabirom, razvojem i upravljanjem. Na drugom mjestu je menadžment promjene, način na koji se upravlja procesima i resursima tijekom perioda ostvarivanja vizije. Pojedine fokus grupe navode još i unapređenje radnih procesa, normativni okvir, iskustvo te tehnička dostignuća, kao i transparentnost.

Može se primijetiti kako se većina osnovnih vrijednosti policijskog sustava u Republici Hrvatskoj koje su identificirali svi dionici odnosi na zaposlenike - policijske službenike, njihove osobne kompetencije i kvalitete (profesionalnost, integritet, iskustvo, privrženost). To potvrđuje tezu kako su **najveće vrijednosti policijskog sustava u Republici Hrvatskoj njezini zaposlenici**, ali spominju se još i odnos prema građanima, odnosno kvaliteta usluge koja im se pruže te uloga policije u stvaranju države i Domovinskom ratu.

ZAKLJUČAK

Provedenim istraživanjem dobiveni su rezultati koji podupiru promjene i u organizacijskom i u reformskom smislu te je ono pomoglo u razumijevanju perspektiva različitih skupina policijskih službenika o organizacijskim promjenama. Visoki stupanj slaganja s potrebom reorganizacije postojeće organizacije policije u Hrvatskoj pokazuje da je trenutak za promjene i da će one dobiti podršku zaposlenika, ali samo pod određenim uvjetima, odnosno samo pod okolnostima da se radi o reformi koja je dobro planirana, promjenama kojima se upravlja na učinkoviti način i koje uključuju rješavanje ključnih slabosti policijskog sustava, a da se pri tome sačuvaju sve prednosti koje krasi policiju. U tom smislu, kao što je to i istaknuto u teorijskom dijelu ovog rada, ključna komponenta su zaposlenici. Oni su najveća snaga i potencijal policije i oni trebaju biti u fokusu svih budućih promjena, na način da se sve vrijednosti koje nose sa sobom, njihovo znanje, sposobnosti i kompetencije iskoriste na najbolji mogući način, ali da im se istovremeno omogući pravedan i transparentan te podržavajući sustav razvoja policijskih karijera. Promjene u kojima policijski službenici na svim razinama prepoznaju ove koristi budućih reformi imati će njihovu podršku.

Druga ključna dimenzija koja dominira ovim istraživanjem jest upravljanje i to u različitim segmentima. Prije svega, u području upravljanja ljudskim potencijalima, od privlačenja, zapošljavanja, razvoja karijera do zadržavanja kvalitetnih kadrova unutar policijskog sustava, odnosno sprečavanja njihovog odljeva. Zatim u području kompetencija policijskih rukovoditelja, koji su, kako to istraživanje pokazuje, dopustili da policija postane preopterećena administrativnim poslovima, da bude teško upravljiva i da je u konačnici i sami zaposlenici doživljavaju kao glomazni administrativni aparat. Pored navedenog, pokazalo se problematičnim i broj rukovoditelja što sve zajedno govori u prilog potrebi novog načina upravljanja i vođenja kojim će se osigurati

puna iskorištenost svih policijskih resursa, prvenstveno onih kadrovskih, ali i koji će uspjeti odgovoriti na brojne dinamične društvene promjene te upravljanje koje će biti sposobno u policijski sustav u Hrvatskoj implementirati nove paradigme policijskog djelovanja, kakve zagovaraju i sami zaposlenici.

Na kraju treba spomenuti neke prednosti, ali i nedostatke ovog istraživanja. Prije svega, u istraživanju je korištena metodologija koja je po prvi puta primijenjena u policijskim okvirima u Hrvatskoj, uz napomenu kako je kvalitativna metodologija općenito za istraživanja unutar policijskog sustava u Hrvatskoj rijetko korištena. Nadalje, istraživanje ima cijeli niz praktičnih implikacija i može poslužiti kao strateški okvir u planiranju budućih organizacijskih promjena u policiji. Realno je za pretpostaviti da uvažavanje rezultata ovog ispitivanja u upravljanju promjena može povećati uspješnost samog procesa.

Međutim, ipak treba spomenuti da je ograničavajuća činjenica što su u ispitivanje uključene samo tri fokus grupe definirane prema njihovom rukovodnom statusu, dok bi, sasvim sigurno, u budućim organizacijskim promjenama u obzir trebalo uzeti i perspektive drugih specifičnih dionika unutar policijskog sustava.

Bibliografija:

- Batts, A. W., Smoot, S. M., Scrivner, E. (2012). *Police Leadership Challenges in a Changing World. New Perspectives in Policing Bulletin*. Washington D.C.: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.
- Bayley, D.H., C. Nixon. C. (2010). *The Changing Police Environment, 1985-2008. New Perspectives in Policing Bulletin*. Washington, D.C.; U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.
- Beck, J., Wade, M. (2004). *Got Game: How the Gamer Generation is Reshaping Business Forever*. Boston: Harvard Business School Press.
- Beech, N., Gullledge, E., Stewart, D. (2015). *Change Leadership: The Application of Alternative Model in Structural Policing Changes*. In: Fleming, J. (ur.), *Police Leadership, Rising to the Top*, Oxford, University Press, 257-274.
- Borovec, K. (2013). *Strategija Policija u zajednici i njezin utjecaj na strah od kriminala, percepciju kriminaliteta i javnog nereda u Hrvatskoj*. Doktorski rad. Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Cajner Mraović, I., Faber, V., Volarević, G. (2003). *Strategija djelovanja Policija u zajednici*. Zagreb: MUP, Policijska akademija.
- Carter, D. L. (2004). *Law Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local and Tribal Law Enforcement Agencies*. School of Criminal Justice, Michigan State University.
- Clarke, R.A., Knake. R. K. (2010). *Cyber War: The Next Threat to National Security and What to Do About It*. New York: Harper Collins.
- Denzin, N. K., Lincon, Y. S. (2000). *Handbook of Qualitative Research, second edition*. London, Sega Publications.

- Fritzhelmer, H., (2007): *Organizacijske i rukovoditeljske strukture vezane za Policiju u zajednici. U: SDC Swiss Agency for Development and Cooperation. Policija u zajednici 2007–2010, 2. Regionalni forum*, Bern: Swiss Agency for Development. 163–167.
- Gascón, G., Foglesong, T. (2010). Making Policing More Affordable: Managing Costs and Measuring Value in Policing. *New Perspectives in Policing Bulletin*. Washington, D.C.; U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.
- Geller, W.A., Swanger, G. (1995). *Managing Innovation in Policing*. Washington, D.C: Police Executive Research Forum.
- Gluščić, S. (2011). *Pravni standardi i istražne djelatnosti policije u prethodnom kaznenom postupku*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova.
- Gonzales, A. R., Schofield, R. B., Herraiz, D. S. (2005). *Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture (New Realities, Law Enforcement in the Post-9/11 Era)*. Bureau of Justice Assistance. <http://www.cops.usdoj.gov/pdf/e09042536.pdf>, pristupljeno 13. srpnja 2015.
- Hicks, R., Hicks, K. (1999). *Boomers, Xers, and Other Strangers*. Wheaton, Ill.; Tyndale House.
- Jeđud, I. (2008). *Kvalitativni pristup u društvenim istraživanjima, U Koller – Trbović, N., Žižak, A. (ur.), Kvalitativni pristup u društvenim znanostima*. Zagreb, Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.
- Kelling, G. L., Moore, M. H. (1988). The Evolving Strategy of Policing. *Perspectives on Policing*. No 4., 1–16.
- Kennedy, D. M. (1993). The Strategic Management of Police Resources. *New Perspectives in Policing Bulletin*. Washington D.C.: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.
- Koller – Trbović, N., Žižak, A (2008). *Iskustva s kvalitativnom metodologijom u projektu Sociopedagoška dijagnoza. U Koller – Trbović, N., Žižak, A. (ur.), Kvalitativni pristup u društvenim znanostima*. Zagreb, Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.
- Kovčo Vukadin, I., Borovec, K., Ljubin Golub, T. (2013). *Policing in Croatia: The Main Challenges on the Path to Democratic Policing. U: Meško, G., Fielda, C., B., Lobnikar, B., Sotlar, A. (ur.), Handbook on Policing in Central and Eastern Europe*. New York, Heidelberg, Dordrecht, London: Springer (31-57).
- Kutnjak Ivković, S. (2000). *Challenges of policing democracies: The Croatian experience. In. Dad, D., Marenin, O. (ur.), Challenges of policing democracies: A world* perspective* (pp. 45-85) Newark: Gordon and Breach Publishers.
- Leburić, A. (2002). Case study (u) Tonić – Koludrović, I., Leburić, A. (ur.), *Sociologija životnog stila*, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
- Mastrofski, S.D., Willis, J.T. (2010). *Police Organisation continuity and Change: Into the Twenty-first Century. In: Tonry, M (ur.), Crime and Justice: A review of Research*, 39
- Oliver, W. M. (2000). The Third Generation of Community Policing: Moving through Innovation, Diffusion, and Institutionalization. *Police Quarterly* 3/4: 367–388.

- Pušeljić, M., Jelenski M. (2007). Policijski sustavi – realizacija policijske funkcije kroz ustroj. *Policijska i sigurnost* 16/1-2. 1-19.
- Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D., Pološki Vokić, N. (2014). *Priručnik za metodologiju istraživanja u društvenim djelatnostima – II izdanje*. Zagreb: M. E. P.
- Virginia Department of Criminal Justice Service (2013). *Review of the Intelligence-Led Policing Model*. www.dcjs.virginia.gov, pristupljeno 15. kolovoza 2015.
- Vitez, D., Balgač, I. (2016). Menadžment u javnoj upravi – modeli rada i izazovi upravljanja policijom. *Policijska i sigurnost* 25/1: 1–13.
- Zmijarević, N. (2007). *Policijska u Hrvatskoj od 1941 do 2001*. Zagreb. Ministarstvo unutarnjih poslova, Policijska akademija.

POLICE STAKEHOLDERS 'ATTITUDES TOWARD THE FUTURE OF THE CROATIAN POLICE

Original scientific paper

Summary

Reason(s) for writing and research problem(s): Dynamic social development in social, economic and technological terms requires changes within police organizations while key stakeholders attitudes on organizational changes are important.

Aims of the paper (scientific and/or social): The aim of this research paper is to explore attitudes of various stakeholders in the police organization on different aspects of organizational change.

Methodology/Design: Qualitative methodology was used through interviews with three different focus groups in the police in Croatia. After collecting the original statements, the text was processed through the coding process in a way that through the interpretation of individual parts of the text, patterns of beliefs and opinions of respondents on individual issues were identified.

Research/paper limitations: Research limitation relates to the fact that only three focus groups are included in the survey, while there are also perspectives of other specific stakeholders within the police system that are not included in the survey.

Results/Findings: The results confirm the high degree of agreement of the respondents on the need for organizational changes that should eliminate the biggest weaknesses of the Croatian police in the field of human resources management, administrative burden reduction, integration and improvement of business processes.

General conclusion: In general, the research confirms the importance of change management for the success of organizational reforms and through most of the thematic sections in different ways emphasizes employees and their potential as a key component to which the reorganization should rely.

Research/paper validity: With new insights, this research has a whole range of practical implications and can serve as a strategic framework in planning future organizational changes in the police.

Key words: police organization, reorganization, human resources management, business process, vision

Podaci o autorima

Krunoslav Borovec, dekan i voditelj Visoke policijske škole, MUP RH, kborovec@mup.hr

Iva Balgač, pomoćnica načelnika Policijske akademije, MUP-a RH, ibalgac@mup.hr

PRIJESTUPNIŠTVO I VIKTIMIZACIJA MLADIH U BIH: DINAMIKA U PERIODU 2005-2015 I IMPLIKACIJE ZA PREVENCIJU

Izvorni naučni rad

Primljeno/Received: 27. 05. 2020.

Prihvaćeno/Accepted: 24. 06. 2020.

Almir MALJEVIĆ

Sažetak

Svrha: Ovo istraživanje analizira promjene u obimu i strukturi maloljetničkog prijestupništva u Bosni i Hercegovini, na osnovu podataka prikupljenih metodom samoprijavlivanja.

Dizajn/metodologija/pristup: Istraživanje se oslanja na podatke prikupljene u okviru ISRD2-BiH i ISRD3-BiH istraživačkih projekata, koji su provedeni na reprezentativnom uzroku škola u Bosni i Hercegovini.

Rezultati: Rezultati ukazuju na izmjene u obimu i strukturi imovinskon, nasilnog i kompjuterskog prijestupništva. Teorijske i praktične implikacije rezultata će biti predmet diskusije.

1. Maloljetničko prijestupništvo u Bosni i Hercegovini

Analizirajući cjeloživotnu prevalenciju prijestupništva, Junger-Tas je utvrdila (2012: 70) da od 30 država koje su participirale u studiji ISRD2, a koje su bile klasificirane u 6 klastera, Bosna i Hercegovina je imala drugu najmanju stopu maloljetničkog prijestupništva. Pored relativno male prevalencije, posmatrano u internacionalnim okvirima, nekoliko je trendova vezanih za prijestupništvo mladih obilježilo poslijeratni period u Bosni i Hercegovini, na prelazu dva stoljeća. Tokom tog perioda povećan je broj djece mlađe od 14 godina uključene u činjenje krivičnih djela, povećan je broj organizovanih grupa mladih prijestupnika, naročito u saradnji sa punoljetnim učiniocima, kao i povećan broj krivičnih djela sa elementima nasilja (krivična djela protiv života i tijela), te učestalo ponovno činjenje krivičnih djela (recidivisti) (Maljević, 2005; Budimlić et. al., 2010).

Prema zvaničnim statistikama, prijestupništvo mladih se kreće u okvirima 8-12% (Muratbegović, 2011), što je ispod EU prosjeka od 13% (Grbić-Pavlović et al., 2012). Kada je u pitanju struktura krivičnih djela, prema zvaničnim policijskim statistikama, maloljetnici najčešće vrše imovinska krivična djela (čak do 90% evidentiranog maloljetničkog prijestupništva), dok se krivična djela protiv života i tijela vrše relativno rijetko (Muratbegović, 2011).

Iako maloljetničko prijestupništvo predstavlja fenomen koji generira interes različitih struktura, kako formalne tako i neformalne socijalne kontrole, ozbiljna naučna istraživanja o fenomenu su izuzetno rijetka. Najsveobuhvatnije istraživanje u postratnom periodu je međunarodno istraživanje prijestupništva metodom samoprijavlivanja (ISRDR), koje je provedeno u dva navrata. Prvi krug, pod nazivom ISRDR2-BiH, provedeno je 2005/2006 (Budimlić, Maljević, Muratbegović), koji je rezultirao sa nekoliko publikacija. ISRDR2-BiH je zasnovano na reprezentativnom uzorku na državnom nivou (N=1756) učenika završnih razreda osnovnih škola (starost 13-17 godina). Na osnovu ovih podataka, Budimlić (2008), je analizirao nasilno prijestupništvo, fokusirajući se na razlike u otkrivenosti i kažnjavanje prijestupništva između maloljetnika i grupa. Budimlić et al (2010) su objavili opšte karakteristike samoprijavljenog prijestupništva mladih u BiH, analizirajući varijable kao što su starost, pol, migracijsko iskustvo, viktimizacijsko iskustvo, struktura porodice, rizična ponašanja i vrstu prijavljenog prijestupništva.

Killias, Maljević i Lucia (2010) su analizirali razlike u prijestupništvu mladih rođenih u BiH i u Švajcarskoj, poredeći ih sa prijestupništvom djece prve ili druge generacije migranata u Švajcarskoj. Njihov zaključak ogleda se u tome da je prilikom analize prijestupništva mladih migranata mnogo važnije analizirati procese integracije migranata, nego njihovu migrantsku, kulturnu ili etničku pozadinu i porijeklo. Nadalje, Maljević i kolege (2016) su testirali Gottfredson i Hirschi (1990) generalnu teoriju o kriminalitetu ispitujući da li slaba samokontrola utiče na prijestupništvo adolescenata koji žive u BiH. Rezultati serije multivarijantnih analiza su pokazali da slabija samokontrola utiče na prijestupništvo adolescenata u Bosni i Hercegovini, ukoliko se kontrolišu važne suprotne teoretske pretpostavke i lične karakteristike.

Tokom 2007 provedeno je istraživanje maloljetničkih bandi, na ciljanom uzorku od 2206 učenika završnih razreda osnovnih i početnih razreda srednjih škola (5 gradova, 20 škola, 58 razreda). Koristeći podatke iz ovog istraživanja, Nash i dr. (2011) je analizirao protektivne efekte roditeljskog nadzora na prijestupništvo mladih koji su imali iskustvo viktimizacije. Utvrdili su da viktimizacija zaista povećava rizik, ali da nadzor roditelja umanjuje negativne efekte viktimizacije, kada je u pitanju prijestupništvo. Na istom uzorku, Winfree (2012) se bavio uporednom analizom razloga uključivanja mladih u problematične grupe (bande). Među rezultatima valja istaći da je utvrđeno da roditeljski nadzor, posvećenost školi i prijateljima igraju važnu ulogu kod svih analiziranih oblika prijestupništva. U drugom radu, Winfree (2013) je ispitivao utjecaj državljanstva, članstva u bandi i mjestu prebivališta na prijestupništvo mladih u bandama (problematičnim grupama), fokusirajući se na poređenje mladih iz BiH, Njemačke i Holandije. Utvrdio je da to odakle neko dolazi predstavlja važan prediktor protektivnih i riziko faktora, nivoa samoprijavljenog prijestupništva i sudjelovanja u prijestupništvu kao dio grupe/bande.

Maljević i dr. (2016) su objavili osnovne podatke o prijestupništvu mladih u BiH na osnovu drugog kruga istraživanja metodom samoprijavlivanja (ISRDR3-BiH), provedenog u periodu 2014/2015. Istraživanje je provedeno na reprezentativnom uzorku na nivou BiH (bez Brčko distrikta BiH), a obuhvatilo je učenike završnih razreda osnovnih škola (N=2149) iz 28 gradova u BiH. Istraživanje je fokusirano na iskustvo viktimizacije i prijestupništvo, te daje mogućnost testiranja brojnih kriminoloških teorija. Podaci iz ovog istraživanja su gotovo u potpunosti neiskorišteni. Činjenica da je metodologija provođenja istraživanja ISRDR2-BiH i ISRDR3-BiH identična daje mogućnost sagledavanja promjena u strukturi prijestupništva mladih u desetogodišnjem periodu.

2. Osnovne karakteristike uzorka

ISR2-BiH uzorak je reprezentativni uzorak na državnom nivou. Obuhvata djecu uzrasta 11-17 godina, iz 35 gradova u BiH. Prema polu, uzorak obuhvata 50,5% dječaka i 49,5% djevojčica. U prosjeku, djeca su starosti 13,79 godina (SD=0,785). ISR3-BiH uzorak je također reprezentativni uzorak na državnom nivou,¹ a obuhvata djecu uzrasta 11-18 godina, iz 28 gradova u BiH. U prosjeku, djeca imaju 13,57 godina, uz standardno odstupanje od 0,947. Od ukupno 2.149 djece, 51,5 % je bilo djevojčica, a 48,5% dječaka.

Od ukupnog broja anketiranih učenika u ISR3-BiH, velika većina, oko 93 % učenika živi u zajednici sa oba roditelja, što predstavlja djelimično bolju situaciju u odnosu na ISR2-BiH, kada je sa oba roditelja živjelo „samo“ 83,1% ispitanika. Gledajući nezaposlenost, i tu je situacija povoljnija jer je utvrđeno da je stopa nezaposlenosti očeva spala sa 22,2% (ISR2-BiH) na 19,9% (ISR3-BiH), dok je nezaposlenost majki umanjena sa 50% (ISR2-BiH) na 42,2% (ISR3-BiH).

3. Prijestupništvo maloljetnika

Pitanja koja se odnose na prijestupničke oblike ponašanja maloljetnih osoba predstavljaju centralni i osnovni dio istraživanja metodom samoprijavlivanja. Ova grupa pitanja ne obuhvata sve oblike koji se detektuju u ponašanjima maloljetnika, već samo izdvojene fenomene koji najčešće vrši ova starosna kategorije društva, odnosno oblike koji po svojim štetnim posljedicama ili opasnim oblicima radnje izvršenja predstavljaju prioritet ne samo istraživačkog već i sveukupnog društvenog djelovanja. Dakle, istraživanjem su obuhvaćeni sljedeći oblici prijestupničkog ponašanja: nasilno prijestupništvo, imovinsko prijestupništvo, grupno prijestupništvo, cyber prijestupništvo i prijestupništvo vezano uz droge. U ovom radu, analizom su obuhvaćeni samo oni oblici prijestupništva koji su obrađivani i u ISR2-BiH i u ISR3-BiH.

Tabela 3.1. Prijestupništvo maloljetnika ISR3-BiH / ISR2-BiH

ISR3 - BiH	Ikada u životu (%) ISR3 / (ISR2)	Sarajevo (%) – ISR3
Vandalizam	4,2 (8,5)	4,8
Krađa (u trgovinama)	3,1 (5,9)	6,4
Provala	0,7 (0,6)	2,6
Krađa bicikla	0,6 (0,6)	2,6
Krađa auta	0,6 (0,6)	2,8
Provala auta	1,1 (1,1)	2,8
Oružje	3,2 (5,4)	5,8
Grupna tuča	6,3 (15,6)	7,6
Ilegalno skidanje sadržaja (internet)	16,9 (31)	29
Trgovina drogom	0,9 (0,4)	2,8

Iz Tabele 3.1. je moguće izvući nekoliko zaključaka:

¹ U projekat nisu uključene škole iz Brčko distrikta BiH, jer su nadležne službe u ovom dijelu Bosne i Hercegovine smatrale da instrumenti nisu prilagođeni djeci u Brčko distriktu BiH.

1. za razliku od zvanične statistike, iz koje proizilazi da maloljetnici gotovo isključivo vrše imovinska krivična djela, oba kruga ISRD istraživanja nedvosmisleno pokazuju da se vrlo malo broj maloljetnika uključuje u ova krivična djela;
2. Najčešći oblik prijestupničkog ponašanja maloljetnika je nezakonito skidanje sadržaja sa interneta (krivično djelo iz nadležnosti Suda BiH);
3. Drugi najčešći oblik prijestupničkog ponašanja maloljetnika je sudjelovanje u grupnim tučama;
4. Kada je u pitanju dinamika prijestupničkog ponašanja, može se zaključiti slijedeće:
  - 4.1. Prevalencija uključenosti u imovinska krivična djela je prilično stabilna, uz izuzetak vandalizma, kod kojeg se evidentira pad sa 8,5% na 4,2% i krađe iz prodavnice, kod koje se evidentira smanjenje sa 5,9% na 3,1%;
  - 4.2. Nasilničko prijestupništvo (grupne tuče, nošenje oružja) i cyber-prijestupništvo je u padu;
  - 4.3. Trgovina drogom je u porastu.
5. Iako je nošenje oružja nešto rjeđe danas nego prije 15 godina, i „samo“ 3,2% djece prijavljuje da sa sobom u školu nosi neko oružje ili oružje kojim nekoga može ozbiljno povrijediti, ne treba zanemariti da od 100 djece (u prosjeku 4 odjeljenja po 25 učenika) u školama boravi troje djece, koje kod sebe imaju opasno oružje ili oruđe;
6. Također, iako je broj djece koja prijavljuju uključenost u trgovinu drogom „vrlo mali“, ispod 1%, prostom računom o broju učenika u odjeljenjima, valja zaključiti da od 100 djece (u prosjeku 4 odjeljenja po 25 učenika) jedno dijete je uključeno u trgovinu drogom. Tokom 2005/2006 (ISRD2-BiH) taj broj je predstavljao cca 1 dijete od 200 djece;
7. Bez obzira o kojem se obliku prijestupništva mladih radi, ukoliko se pogledaju podaci za Sarajevo, i uporede sa sveukupnim rezultatima za cijelu BiH, jasno je da je prijestupništvo mnogo učestalije u glavnom gradu. Ovakav nalaz sugerise da postoje značajne razlike u pogledu prevalencije prijestupničkog ponašanja između urbanih i manje urbanih sredina u BiH.

4. Viktimizacija maloljetnika

Pored toga što se stopa prijestupništva mladih može procjenjivati i mjeriti metodom samoprijavlivanja, drugi način procjene predstavljaju viktimizacijske studije. Oba provedena istraživanja (ISRD2-BiH i ISRD3-BiH) sadrže set pitanja o viktimizaciji, na osnovu kojih je moguće vršiti poređenje ukupnog broja djece, koja su bila žrtve određenih prijestupničkih ponašanja. Tabela 4.1. daje pregled prevalencije različitih oblika viktimizacije.

Tabela 4.1. – Viktimizacija maloljetnika ISRD3-BiH / ISRD2-BiH

	Ikada u životu (%) ISRD3 - BiH	Ikada u životu (%) ISRD2 - BiH
Razbojništvo	5,6	7,1
Napad	8,1	5,0
Krađa	19,0	17,5
Zlostavljanje ²	15,2	5,1

Iz tabele 4.1. se jasno vidi da je i u pogledu viktimizacije došlo do određenih promjena:

1. Najčešći oblik viktimizacije je imovinska viktimizacija. Skoro svako peto dijete je bilo žrtva krađe. Pitanje koje se ovdje postavlja je kako to da je stopa krađe, kao oblika samoprijavljenog prijestupništva tako mala (v. Tabela 3.1.), a stopa viktimizacije tako velika? Dva su moguća odgovora. Prvo, moguće je da djeca manje prijavljuju uključenost u ovaj oblik prijestupničkog ponašanja (tzv. Under-reporting, eng.). Drugo, moguće je da manji broj djece, koji prijavljuju ovaj oblik prijestupništva, viktimizira veći broj djece.
2. Dok je viktimizacija u slučaju razbojništva u padu, ostali oblici viktimizacije su u porastu. Posebno se ističe zlostavljanje, koje u slučaju ISRD3-BiH predstavlja zlostavljanje upotrebom informaciono-komunikacionih tehnologija, dok u ISRD2-BiH obuhvata sve oblike zlostavljanja (bullying, eng).

5. Diskusija i zaključci

Prethodno izvršene analize u vezi sa ispitivanim prijestupničkim oblicima ponašanja ukazale su na temeljne pokazatelje fenomenologije karakteristične za populaciju učenika u odabranom uzorku osnovnih škola u Bosni i Hercegovini. U grupi ispitivanih ponašanja čije su radnje usmjerene na ostvarivanje nekog oblika imovinske koristi odnosno kojima se ugrožava ili povređuje tuđa imovina, kao najučestaliji oblici ističe se vandalizam. Ovi podaci sugeriraju da se može izvesti opći zaključak o destruktivnosti u svakodnevnom ponašanju izuzetno velikog broja učeničke populacije. Prikazom rezultata istraživanja ukazano je i na oblike koji su prisutni u umjerenijem obimu, a tu se prije svega misli na krađe bicikala, vozila i krađe iz prodavnice.

Kada je u pitanju učestvovanje u grupnim tučama, a prema dobivenim rezultatima, ovaj oblik predstavlja pojavu koja je prilično učestala u učeničkoj populaciji. Praktično, 1-2 učenika po odjeljenju sudjeluju u grupnim tučama.

Posebno zabrinjavajući su pokazatelji o (samo) prijavljenim slučajevima nezakonitog preuzimanja audio i/ili video sadržaja sa interneta. Ovaj oblik protivpravnog ponašanja bilježi se kod svakog šestog respondenta uključenog u istraživanje, što predstavlja veliki broj učenika koji potvrđuje sudjelovanje u ovakvom obliku protivpravnog ponašanja. Uprkos uvriježenom mišljenju „da svi to rade“, ovdje valja podsjetiti da su krivična djela iz ove oblasti definisana u krivičnom zakonodavstvu u BiH, a za njih je propisana kazna zatvora u trajanju do 3 godine.

² ISRD2-BiH istraživanje je pitanjem obuhvatilo „zlostavljanje“ generalno, dok je ISRD3-BiH fokusirano na cyber-zlostavljanje.

U grupi varijabli koje se odnose na zloupotrebu supstanci, vrijedan je pažnje podatak o prevalenciji rasparčavanja, odnosno dilanja, droga, koje potvrđuje 1 od 100 ispitanika. Ovaj nalaz može izgledati ne posebno zabrinjavajući. Ipak, potrebno je naglasiti da u generaciji bude oko 100 učenika (u tri ili četiri odjeljenja), pa ovaj podatak znači da u svakoj generaciji postoji po jedan „diler“ droge. Zato se ovaj podatak ne smije zanemariti, odnosno potrebno je ovaj pojava posvetiti posebnu pažnju.

Jednaku pažnju valja posvetiti činjenici da 3-4 učenika, od 100 učenika jedne generacije, kod sebe posjeduju neko oružje, koje je podesno da nekoga mogu povrijediti. Činjenica je da to oružje možda nikada neće biti upotrijebljeno, ali se ne može zanemariti činjenica da posjedovanje takvog oružja predstavlja veliku opasnost za mlade u školama.

Kada je u pitanju viktimizacija, iako su i krađe i fizički napadi u blagom porastu, posebnu pažnju privlači zlostavljanje putem informaciono-komunikacionih tehnologija, kao oblik viktimizacije koji je u značajnom porastu (trostruko veća prevalencija 2015 nego 2005). Ovdje valja posebno uzeti u obzir podatak da je to oblik viktimizacije koji prati najmanja stopa prijavljivanja (Maljević i dr., 2016).

Iz svega navedenog proizilazi nekoliko zaključaka. Najprije, evidentan je nesklad između zvanične statistike o prijestupništvu mladih i stvarnog stanja stvari, bez obzira da li se to stvarno stanje procjenjuje metodom samoprijavljivanja prijestupništva ili viktimizacije. To nadalje znači da ne postoji jasna predstava kako u pogledu obima, tako i u pogledu strukture prijestupništva, koje se želi prevenirati. Ukoliko ne postoji razumijevanje pojave (obim i struktura), onda je vrlo vjerovatno da su i shvatanja uzroka prijestupništva pogrešna. U ovom radu je pokazano da je broj djece koja žive u kvantitativno integralnoj porodici veći, kao i da je stopa zaposlenosti i majke i oca veća. Ipak, veliki broj prijestupničkih ponašanja je u porastu. Nadalje, zvanična statistika stvara nepoznanice o tome šta je najveći problem. Istovremeno, mali brojevi ne znače i da imamo mali problem. Ova konstatacija je nedvosmisleno objašnjenja na primjeru dilanja droge i nošenja oružja.

Generalno posmatrajući rezultate istraživanja, jasno je da postoji stvarna potreba da se uradi temeljna analiza politika i praksi kako bi se sveobuhvatnije sagledale mogućnosti kvalitetnijeg preveniranja maloljetničkog prijestupništva. Istraživanja ISRD2-BiH i ISRD3-BiH predstavljaju solidnu naučnu osnovu, za bolje razumijevanje problema, za kvalitetnije odlučivanje, i za konkretnije definiranje mjera, kako bi se unaprijedili pristupi usmjereni na prevenciju svih oblika prijestupništva. Daljnje analize podataka prikupljenih istraživanjima, omogućiće usmjeravanje aktivnosti na jasno definisane i ciljane grupe djece u riziku i time značajno povećati efekte preventivnih nastojanja.

Bibliografija:

- Budimlić, M., Datzler, D., Muratbegović, E., Maljević, A., Puharić, P., Bojanić, N., Mujanović, E., Guso, H. (2010). *Enforcement of Alternative measures for Juveniles: Legal, Institutional and Practical Issues*. Sarajevo. Criminal Policy Research Center.
- Budimlić, M. (2008). Prevalence of violent behavior among juveniles in Bosnia and Herzegovina. –Self-Reported Study (ISR2-BiH). *Kriminalističke teme*, 8 (1-2), 189-203.
- Budimlić, M., Maljević, A., Muratbegović, E., (2010). "Bosnia and Herzegovina". In J. Junger-Tas, H. I. Marshall, D. Enzmann, M. Killias, M. Stekete, B. Gruszcznska (eds.), *Juvenile Delinquency in Europe and Beyond*. New York. Springer.
- Grbić-Pavlović, N., Mitrović, Lj., Pavlović, G., Sredić, S. (2012). *Maloljetnički zatvor i druge varijante kažnjavanja maloljetnih učinilaca krivičnih djela ograničenjem slobode*. Banja Luka. Međunarodno udruženje naučnih radnika.
- Gottfredson, M. R., and Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Junger-Tas, J. (2012) Delinquent Behaviour in in 30 Countries. In J. Junger-Tas, H. I. Marshall, D. Enzmann, M. Killias, M. Stekete, B. Gruszcznska (eds.), *The many Faces of Youth Crime: Contrasting Theoretical Perspectives on juvenile Delinquency across Countries and Cultures* (p. 69.-95). New York. Springer.
- Killias, M., Maljević, A., Lucia, S. (2010). Imported Violence? Juvenile Delinquency Among Balkan Youths in Switzerland and in Bosnia and Herzegovina. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 16 (3), 183-189.
- Maljević, A. (2005). *Judicial Approaches to Juvenile Crime: Explaining the Application of Educational Recommendations in Sarajevo*. Sarajevo. Open society Found Bosnia and Herzegovina.
- Maljević, A., Muftić, L.R., Babić, A., Duspara, A. (2016) Does low self-control predict juvenile delinquency among a nationally representative sample of bosnian adolescents? *Kriminalističke teme – Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, 5-6 (2016), pp. 1-17
- Maljević, A., Šučur-Janjetović, V., Budimlić, M., Milidragović, B., Jović, N., Vujović, S. (2016) Međunarodna studija o samoprijavljenom prijestupništvu djece u Bosni i Hercegovini. Sarajevo. CPRC.
- Muratbegović, E. (2011). *Strengthening of Juvenile Justice in Bosnia and Herzegovina: Application of Alternative Measures*. Sarajevo. Criminal Policy Research Center.
- Nash, J. K., Mujanović, E., Winfree Jr. T. L. (2011). Protective Effects of Parental Monitoring on Offending in Victimized Youth in Bosnia and Herzegovina. *Child & Youth Services*, 32, 224-239
- Winfree, Jr. T. L. (2012). A Comparative Theoretical Examination of Troublesome Adolescents in Germany and Bosnia and Herzegovina. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 28 (4), 406-425.

- Winfree, Jr. T. L. (2013). What Does Geography Have To Do With It? A Descriptive Analysis of Troublesome Youth in Bosnia and Herzegovina, Germany, and Netherlands. *Criminal Justice Review*, 38 (3), 1-20.

DELINQUENCY AND VICTIMISATION OF YOUTH IN BOSNIA AND HERZEGOVINA: TRENDS (2005-2015) AND IMPLICATIONS FOR PREVENTION

Original scientific paper

Abstract

Purpose: This study examines dynamics and extent of juvenile delinquency in Bosnia and Herzegovina as found in two rounds of ISRD research projects in the country.

Design/methodology/approach: The current study relies on self-reported survey data from International Self-Report Delinquency Study 2 (ISRD2-BiH) and the International Self-Report Delinquency Study 3 (ISRD3-BiH).

Findings: Results indicate changes in prevalence of property, violent and cyber-related delinquency. Theoretical and practical implications stemming from these results are discussed.

Keywords: Juveniles, delinquency, victimization, policy

Podaci o autoru

Almir Maljević, doktor krivično-pravnih nauka, Profesor na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerziteta u Sarajevu, amaljevic@fkn.unsa.ba

KORUPCIJA U JAVNOJ SLUŽBI U BIH

Izvorni naučni rad

Primljeno/Received: 27. 05. 2020.

Prihvaćeno/Accepted: 24. 07. 2020.

Almir MALJEVIĆ
Srđan VUJOVIĆ

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Bosna i Hercegovina se, prema brojnim izvještajima domaćih i međunarodnih organizacija, smatra jednom od zemalja u kojoj je korupcija naročito rasprostranjena. Međutim, čini se da postoji velika diskrepanca između percipiranog i stvarnog obima korupcija u državi. Ovim radom pokušava se doći do konkretnijih pokazatelja o stavovima građana prema prihvatljivosti korupcije i prijavljivanju korupcije u BiH, prije svega sa obzirom na spol ispitanika.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Rad sadrži pokazatelje razlika između muškaraca i žena kada su u pitanju stavovi o prihvatljivosti i prijavljivanju korupcije. Rezultati ovog rada mogu doprinijeti unaprjeđenju rada javne administracije, kroz povećanje transparentnosti.

Metodologija/Dizajn: Istraživanje je deskriptivno i bavi se stavovima o korupciji i prijavljivanju. Istraživanje je provedeno primjenom CATI metode i uputnika sa pitanjima zatvorenog tipa. Istraživanjem je obuhvaćeno 1200 ispitanika iz 134 općine u Bosni i Hercegovini.

Ograničenja istraživanja/rada: Ograničenja istraživanja su prije svega vezana za CATI metod prikupljanja podataka. Zaključci koji proizlaze iz rada su ograničeni, u smislu da su dobiveni analizom podataka prikupljenih od osoba koje raspolažu telefonskim uređajem, te su voljne da izdvoje vrijeme i daju odgovore na postavljena pitanja.

Rezultati/Nalazi: Nalazi sugeriraju da korupcija nije niti približno rasprostranjena u Bosni i Hercegovini, koliko se generalno misli. Građani stavove o korupciji u BiH, u pravilu, dobivaju iz medija (pri čemu prednjači televizija kao medij) ili iz pogovora. Muškarci su skloniji neprijavljanju korupcije.

Generalni zaključak: Korupcija jeste problem u Bosni i Hercegovini, ali nema takve razmjere kakve se najčešće pominju. Prevencija korupcije treba biti usmjerena na podizanje svijesti o stvarnom obimu korupcije, naročito prema građanima muškog spola.

Opravdanost istraživanja/rada: Istraživanjem se dovodi u pitanje generalni stav o vrlo rasprostranjenosti korupcije u BiH, te ukazuje na razlike u stavovima između muškaraca i žena.

Ključne riječi

korupcija, podmićivanje, stavovi, iskustva

1. Uvodna razmatranja¹

O pojmu korupcije su pisali mnogi (Datzer, 2016; Vujović, 2013; Derenčinović, 2001). Međutim, malo je poznato zašto je korupcija rasprostranjenija na jednom području, nego na nekom drugom. Dok mnoge teorijske pretpostavke i empirijske studije govore o uzrocima korupcije na konkretnim područjima (Maljević et al, 2017), komparativne studije u ovoj oblasti su vrlo rijetke (Pellegrini/Gerlagh, 2008; Treisman, 2000).

Koruptivna ponašanja i njihove uzroke (Rose-Ackerman, 1999; Datzer, 2016) treba posmatrati posebno za svaki pojedinačni slučaj. Ono što je zajedničko za sve njih sigurno je koristoljublje, odnosno namjera i težnja pojedinca da korištenjem položaja ili ovlaštenja ostvari određeni lični interes, a nauštrb općeg društvenog interesa. U suštini, da li će se neko upustiti u koruptivno ponašanje, u pravilu, zavisi od većeg broja faktora (opširnije v. Maljević et al, 2017).

Kada je riječ o posljedicama korupcije (Ades/di Tella, 1996), za njih se često smatra da su nevidljive na prvi pogled. Zbog toga ljudi ovakva krivična djela smatraju bezazlenim, pa ih u skladu sa tim ni ne prijavljuju nadležnim organima. Ipak, brojne su posljedice korupcije, koje imaju direktan utjecaj kako na živote pojedinaca, tako i na funkcionisanje društva u cjelini. Pregled posljedica korupcije, detaljnije prezentiran u Maljević et al (2017), obuhvata:

- Korupcija izaziva nepredvidivost ekonomskih i političkih tokova;
- Korupcija utiče da socijalna nesigurnost postaje sve veća, što se reflektuje na *migracije, natalitet, mortalitet, prosječnu starost stanovništva*;
- Korupcija igra posebnu ulogu u „odljevu mozgova“, tj. povećanju broja mladih i obrazovanih ljudi, koji svoju budućnost žele potražiti u drugim zemljama (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, 2010; Agencija za statistiku, 2016);
- Korupcija otežava proces investiranja u BiH, što dovodi do neiskorištenih prirodnih i industrijskih potencijala zemlje;
- Koruptivno djelovanje na najvišem nivou izaziva negativne posljedice na državnom budžetu, što se reflektira na visinu plata, penzionih primanja, različite vrstama poticaja, itd.;

¹ Ovaj rad je rezultat projekta "Izgradnja kapaciteta za borbu protiv korupcije u strukturama državne službe u BiH", koji je za potrebe Ureda koordinatora za reformu javne uprave (BIH), implementirao istraživački tim ZAMM media CONSULTING doo, na čelu sa autorom (Maljević, A.). Projekat je financiran sredstvima iz Fonda za reformu javne uprave.

- Rasprostranjenost ili percepcija rasprostranjenosti korupcije u društvu dovodi do smanjenog povjerenja u vladajuće strukture;
- Korupcija je, u manjoj ili većoj mjeri, povezana sa drugim oblicima kriminaliteta (opširnije v. Datzer, 2011);
- i druge posljedice, koje korupcija ima na život pojedinca, na individualnom nivou, kao što su nedobivanje odgovarajuće usluge od nadležnih u javnim institucijama, neodgovarajući standardi liječenja (jer je oprema zastarjela ili ne zadovoljava medicinske standarde), neravnopravnost u zapošljavanju (preferiranje nepotizma naspram stručnih kvalifikacija), itd.

U ranijim istraživanjima (Maljević et al, 2017) adresirano je nekoliko pitanja o rasprostranjenosti korupcije u javnim organima u BiH. Naime, opšte je poznata činjenica, da se Bosna i Hercegovina smatra jednom od država u kojoj je korupcija izuzetno rasprostranjena. U pomenutom istraživanju, nastojalo se utvrditi odakle građani crpe informacije o korupciji u BiH. Na pitanje o izvorima iz kojih crpe informacije o korupciji u državnim službama, polovina ispitanika (50,8%) je izjavila da je njihov izvor televizija, dok je relativno mali broj(8,6%) svoj stav prema nivou korupcije u državnim službama zasnovalo na ličnom iskustvu. Istovremeno, kada su upitani o tome kada i u kojoj mjeri je korupcija prihvatljiva, rezultati analiza pokazuju da su različiti oblici korupcije djelimično ili u potpunosti prihvatljivi građanima, pri čemu se, u zavisnosti od scenarija, procenat takvih građana mijenja i varira od 5,3% do 16,7%. Upitani o ličnom iskustvu sa javnim službama, vrlo mali procenat (27%) prijavljuje da su imali neki kontakt sa takvim službama u proteklih 12 mjeseci. Istovremeno, samo 10,7% ispitanika koji su ranije rekli da su imali kontakte sa državnim službenicima izjavilo je da su nekom od službenika morali da daju poklon, ponude protivuslugu, ili da daju novac. Prema rezultatima ovog istraživanja, razlozi koji potiču građane da daju novac ili poklon najčešće se odnose na ubrzavanje ili završetak neke administrativne procedure (61,1%). Ono što naročito privlači pažnju jeste to da je od svih slučajeva samo jedan slučaj davanja mita prijavljen, i to Ombudsmenu. Razlozi zbog kojih građani ne prijavljuju korupciju, prema ovom istraživanju, se ogledaju u činjenici da građani smatraju da je davanje poklona uobičajena praksa (40% ispitanika) odnosno da je prijavljivanje beskorisno, jer niko za to ne mari (48,6% ispitanika).

2. Metodologija

2.1. Ciljevi i instrumentarij

Ciljevi rada su:

1. Ispitati povezanost stavova građana o prihvatljivosti korupcije sa polom ispitanika
2. Ispitati povezanost stavova građana o razlozima neprijavlivanja korupcije sa polom ispitanika

Za potrebe istraživanja, korišten je upitnik, prilagođen najboljim praksama primjene CATI (Computer Assisted Telephone Interview) metode. Za potrebe istraživanja, podatke je prikupila agencija Prism Research.

Pitanja o prihvatljivosti korupcije su formulisana na slijedeći način:

Pitanje: Ispod navedeni oblici ponašanja rašireni su u mnogim zemljama, a ljudi mogu imati različita mišljenja o njima. Šta Vi lično mislite o njima? Molim vas da odgovorite da li je 1. Uvijek prihvatljivo, 2. Uglavnom prihvatljivo, 3. Ponekad prihvatljivo ili 4. Neprihvatljivo da...

Državni službenik prima manje poklone od građana kako bi povećao niska primanja.

Državni službenik dobije zaposlenje preko porodičnih veza ili preko prijatelja.

Državni službenik traži novac ili poklone da bi ubrzao administrativnu proceduru.

Se nudi novac državnom službeniku radi ubrzavanja administrativne procedure.

Državni službenik prihvata poklon od privatnog preduzeća.

Pitanje o razlozima za neprijavljivanje korupcije je formulisano na slijedeći način:

Pitanje: Do koje mjere se slažete ili ne slažete sa dolje navedenim izjavama o prijavljivanju korupcije? Molim vas da odgovorite sa sljedećim odgovorima: 1. U potpunosti se slažem, 2. Slažem se, 3. Ne slažem se, 4. Uopšte se ne slažem ili 5. (Ne čitati!) Ne znam

Uobičajena je praksa da se plati ili daju pokloni, zašto bih prijavljivao/la.

Nema svrhe prijavljivati korupciju jer se ništa korisno ne može uraditi po tom pitanju.

Ljudi koji prijavljuju korupciju će vjerovatno zažaliti.

Ponekad je korupcija jedini način da se stvari obave.

Niko ne zna gdje se prijavljuju djela korupcije.

Varijabla spol je definsana kao "muški" i „ženski“.

2.2. Uzorak

Istraživanjem je obuhvaćeno 1.200 građana koji žive na teritoriji 134 općine u Bosni i Hercegovini. Uzorak obuhvata građane prosječne starosti 52,66 godina. Od ukupnog broja ispitanika 62,8% su osobe ženskog, a 37,2% osobe muškog spola. Kada je u pitanju stepen obrazovanja, polovina ispitanika je završila najviše trogodišnju srednju školu, dok je isto toliko onih koji su završili četverogodišnje srednjoškolsko obrazovanje, fakultet ili magistarski/doktorski studij. Oko 1/4 ispitanika su zaposleni, oko jedne trećine nezaposleni i isto toliko penzioneri. Oko 4% ispitanika su studenti, a 6% domaćice. Od onih koji su zaposleni više od jedne trećine rade u javnom sektoru, oko 60% njih radi u privatnom sektoru, a relativno je mali procent onih koji rade u nevladinom sektoru (2,2%). Ispitanici najčešće žive u domaćinstvima u kojima su tri osobe. Ipak, istraživanjem je obuhvaćeno i oko 20% osoba koje žive u domaćinstvima koja imaju pet ili više osoba. Na pitanje o ukupnom prihodu domaćinstva, tj. o ukupnom novcu koji zarade ili prime svi članovi domaćinstva (neto prosječni mjesečni prihod), više od polovine ispitanika (56,4%) prijavilo je prihod do 800 KM, a preostalih 43,6% prijavilo je prihode veće od 800 KM.

3. Rezultati analize

3.1. Povezanost stavova građana o prihvatljivosti korupcije sa spolom ispitanika

Kada su u pitanju stavovi o prihvatljivosti korupcije, može se reći da ne postoji korelacija stavova sa spolom ispitanika. Jedini izuzetak predstavlja situacija kada državni službenik prihvata

poklon od privatnog preduzeća (Chi-square=0,046, p=0,05). Za muškarce je prihvatljivija korupcija, nego za žene, kada je u pitanju prihvatanje poklona od privatnih preduzeća.

3.2. Povezanost stavova građana o prijavljivanju korupcije sa spolom ispitanika

Sa druge strane, ukoliko se posmatra povezanost stavova građana o razlozima neprijavlivanja korupcije sa polom ispitanika, dolazi se do značajno drugačijih zaključaka. Zapravo, bez izuzetka, postoji korelacija između pola ispitanika i stava o prijavljivanju korupcije. Tako, npr., muškarci su skloniji stavu „Uobičajena je praksa da se plati ili daju pokloni, zašto bih prijavljivao/la?“ (Chi-square=0,02, p=0,05). Također, muškarci su skloniji posmatranju situacije beznadežnom i stava su „Nema svrhe prijavljivati korupciju, ništa korisno se ne može uraditi po tom pitanju“ (Chi-square=0,02, p=0,05). Nadalje, na osnovu rezultata se stiče utisak i da su prestrašeni mogućom reakcijom prijavljenih vinovnika korupcije. Naime, češće izjavljuju „Ljudi koji prijavljuju korupciju će vjerovatno zažaliti“ (Chi-square=0,027, p=0,05). Kako bi situaciju učinili još nepovoljnijom, racionaliziraju korupciju iskazujući stav „Ponekad je korupcija jedini način da se stvari obave.“ (Chi-square=0,00, p=0,05). Da bi situacija bila još zanimljivija, žene su te koje su češće stava da se ne zna gdje se korupcija prijavljuje (što znači da muškarci češće smatraju da se zna gdje se korupcija prijavljuje) (Chi-square=0,00, p=0,05).

4. Diskusija i zaključak

Uz sva ograničenja istraživanja koje se primjenjuje upotrebom CATI metode, prezentirani rezultati pokazuju vrlo interesantne nalaze o stavovima građana. Potpuno je jasno, ljudi informaciju o nivou korupcije u BiH dobivaju ne iz ličnog iskustva, nego iz medija. Samo svaki deseti ispitanik imao lično iskustvo ili zna na osnovu iskustva prijatelja ili rodbine. Svi ostali su info dobili sa TV-a, na ulici (generalno se zna da ima korupcije u BiH). Upitani o štetnosti korupcije, uprkos različitim scenarijima (primanje vs. davanje; lični vs. interes trećeg), velika većina ispitanika zna da je korupcija loša/neprihvatljiva. Istovremeno, u zavisnosti od scenarija, 5-15% ispitanika smatra da bi bilo prihvatljivo upustiti se u koruptivno ponašanje. Ništa manje važan nije niti nalaz da samo nešto više od četvrtine ispitanika uopšte imalo priliku da „doživi“ korupciju. Naime, samo 27% osoba je u proteklih godinu dana imalo kontakt sa javnom službom. Od tog broja, samo svaki deseti ispitanik (10,7%) je imao iskustvo korupcije, bilo da mu je traženo ili da je nudio mito. Na sveukupnom uzorku, to je otprilike oko 3% ispitanika, koji su 12 mjeseci prije istraživanja imali iskustvo korupcije. Ovo je podatak koji odudara od apsolutno svih uvriježenih mišljenja o nivou korupcije u Bosni i Hercegovini.

Posmatrajući stavove ispitanika u pogledu prihvatljivosti korupcije u kontekstu spol ispitanika, može se reći da uz izuzetak primanja poklona od privatnih preduzeća, ne postoji veza između stava o prihvatljivosti i spola. Istovremeno, potpuno suprotno važi za stav o (ne)prijavlivanju korupcije. Naime, čini se da je stav o ovom pitanju povezan sa spolom, i to na način da su muškarci skloniji posmatrati situaciju fatalističnom, beznadežnom, zastrašujućom. Sa druge strane, žene češće ne znaju gdje se korupcija prijavljuje.

Na osnovu ranijih istraživanja, i ovdje provedenih analiza, nameće se nekoliko zaključaka. Najprije, čini se da je korupcija mnogo manje rasprostranjena nego se misli. Relativno mali broj građana je uopšte u prilici iskusiti korupciju, primarno radi rijetkih kontakata sa javnim službenicima. Nadalje, čini se da se percepcija o rasprostranjenosti korupcije primarno temelji na

osnovu onoga što, često vrlo tendenciozno, prezentiraju mediji, kao i na osnovu pogovora (... generalno se zna...). Procenat građana koji su, prema nalazima ovog istraživanja, iskusili korupciju je oko 3%, što predstavlja vrlo mali broj. Ukoliko se pod lupu uzmu pitanja kao što su prihvatljivost korupcije i prijavljivanje korupcije, nalazi o povezanosti navedenih stavova sa spolom ispitanika su različiti. Dok nema razlika kada je u pitanju stav o prihvatljivosti – dakle, i osobe muškog i osobe ženskog spola su uglavnom svjesni neprihvatljivosti korupcije – razlike su očigledne kada je u pitanju neprijavlivanje korupcije. Muškarci imaju veću sklonost da situaciju promatraju beznadežnom (ne vrijedi prijavljivati), da iskazuju strah (zažalio ko prijavi). Na kraju, skloniji su racionalizaciji koruptivnog ponašanja.

S obzirom na sve navedeno, čini se smislenim raditi na osmišljavanju načina za podizanje svijesti kod građana u pogledu stvarnog obima korupcije u BiH, naročito kada je u pitanju svakodnevna, službenička/administrativna korupcija. Također, čini se da je nužno preventivne, anti-koruptivne programe usmjeriti prije svega na građane BIH muškog spola.

Bibliografija:

- Ades, A., Di Tella, R. (1996). The causes and consequences of corruption. *IDS Bulletin* 27 (2), 6–10.
- Agencija za statistiku BiH (2016). *Bosna i Hercegovina u brojkama*, Sarajevo.
- Datzer, D. (2016). *Kriminologija korupcije*, Sarajevo, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
- Datzer, D. (2011). *Otkrivanje i dokazivanje kaznenih djela primanja i davanja dara i drugih oblika koristi (doktorska disertacija)* Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Sarajevo.
- Derenčinović, D. (2001). *Mit (o) korupciji*, Zagreb, Nocci.
- Johnston, M. (1986). *The Political Consequences of Corruption: A Reassessment*. *Comparative Politics* Vol. 18, No. 4, 459-477.
- Maljević, A., Vujović, S., Martinović, A. (2017). *Suprotstavljanje korupciji i jačanje integriteta organa državne službe/uprave u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: ZAMM media CONSULTING.
- Mauro, P. (1995). *Corruption and growth*. *Q J Econ* 110 (3), 681–712.
- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (2010). *Maksimiziranje uticaja finansijskih tokova i investicija povezanih sa migracionim kretanjima na razvoj Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2010. http://publications.iom.int/system/files/pdf/iasci_bih_bosnian_final.pdf
- OECD (2014). *Toolkit for Integrity*, <http://www.oecd.org/cleangovbiz/CGB-Toolkit-2014.pdf>
- Pellegrini, L, Gerlagh, R. (2008). *Causes of corruption: a survey of cross-country analyses and extended results*, *Economic governance*, 9: 245–263.
- Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and Government: Causes and Consequences and Reform*, Edinburg/New York: Cambridge.

- Treisman, D. (2000). The causes of corruption: a cross-national study, *Journal of Public Economics* 76, 399–457.
- Vujović, S. (2013). *Kaznena politika za korupcijska kaznena djela* (magistarski rad), Sarajevo, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.

CORRUPTION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA – A MYTH, AN ERROR, OR SOMETHING ELSE

Original scientific paper

Abstract

Reason(s) for writing and research problem(s): Based on numerous reports of both domestic and international organizations, Bosnia and Herzegovina is one of the most corrupt countries. However, there seem to be a big discrepancy between what is usually assumed/perceived and the reality. This paper aims to provide facts on attitudes of Bosnia and Herzegovina citizens towards acceptability and reporting of corruption.

Aims of the paper (scientific and/or social): This paper provides facts on differences between men and women in Bosnia and Herzegovina, when it comes to acceptability and reporting corruption. Results of this research could contribute to the improvement of public administration functioning, primarily through improved transparency.

Methodology/Design: This is a descriptive research about attitudes towards and experience with corruption. Data was collected by CATI (Computer Assisted Telephone Interview) method. The sample consists of 1200 respondents from 134 municipalities in Bosnia and Herzegovina.

Research/paper limitations: Due to the fact that the CATI method was used, the main limitation of the research is to be found in the structure of the sample, as only those respondents who have access to a telephone and are willing to take time to respond to questions are included in the research.

Results/Findings: The findings suggest that corruption is not as spread as it is usually assumed. Citizens become knowledgeable about corruption primarily based on the information from media and from hear-say. Men are less likely to report corruption.

General conclusion: Corruption is a problem in Bosnia and Herzegovina, but not as big as it is assumed. Prevention should be based on raising awareness campaigns, primarily directed to men in Bosnia and Herzegovina.

Research/paper validity: This research questions generally accepted opinion that corruption is wide spread in Bosnia and Herzegovina and points out to the differences between men and women when it comes to reporting and acceptability of corruption.

Keywords: Corruption, bribery, attitudes, experience

Podaci o autorima

Almir Maljević, doktor krivično-pravnih nauka, Profesor na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerziteta u Sarajevu, amaljevic@fkn.unsa.ba

Srdjan Vujović, doktor kriminoloških nauka, obavlja funkciju Voditelja odjeljenja za strategiju i osiguranje kvaliteta u međunarodnoj organizaciji World Vision. Srdjan_Vujovic@wvi.org

ZNAČAJ I ULOGA PRAVNIH DOKUMENATA UJEDINJENIH NACIJA O MIGRACIJAMA

Prethodno saopštenje

Primljeno/Received: 17. 06. 2020.

Prihvaćeno/Accepted: 28. 07. 2020.

Nežla BORIĆ

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Davanje pregleda relevantnih pravnih dokumenata UN-a namijenjenih globalnom odgovoru na migracije i na problem migrantske krize.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Cilj ovog rada je ukazati na značaj konvencija, deklaracija i pravnih dokumenata prilikom upravljanja migracijama, postavljanja standarda i ostvarenja ljudskih prava migranata te unapređenja njihove dobrobiti. U cilju je također analitički osvrt na Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju, Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, Agendu za održivi razvoj do 2030. godine, Njujoršku deklaraciju o izbjeglicama i migrantima, te najnoviji Globalni sporazum o sigurnim, uređenim i zakonitim migracijama.

Metodologija/Dizajn: Za ovaj rad korišteni su, kao specifični metodi u pravu, dogmatski normativni metod i aksiološki metod. Urađena je metaanaliza podataka Međunarodne organizacije za migracije (IOM-a).

Ograničenja istraživanja/rada: Nisu dostupni precizni podaci za region, što predstavlja ozbiljno ograničenje za detaljnu komparativnu naučnu analizu i procjenu trenutnih i budućih trendova.

Rezultati/Nalazi: Svjetska zajednica sve više uviđa značaj adekvatnih instrumenata za postavljanje okvira pitanja migracija i pronalazak i primjenu dugoročnih rješenja migrantske krize, te se u tom smislu sve ozbiljnije radi na tom pitanju, što rezultira da su svi ratificirani pravni dokumenti put dugoročnom rješenju migrantskih kriza.

Generalni zaključak: Migracijskom upravljanju uopće nedostaju jake normativne osnove koje bi pružile adekvatan odgovor na savremene migracijske tokove, ali se ovoj problematici sve ozbiljnije pristupa. Globalni dogovori o migraciji i izbjeglicama pružaju priliku za napredak u jačanju normi, principa, pravila i procesa odlučivanja, kao i određivanje prioriteta pri osmišljavanju politika i donošenje informiranih odluka u pogledu pravnog okvira u koji se smješta pitanje migracija.

Opravljanost istraživanja/rada: Međunarodno pravo prepoznaje problematiku migracija, i potrebu za odgovarajućim pravnim okvirom, kao jednu od najvažnijih tema današnjice.

Ključne riječi

migracije, migrantska kriza, pravni instrumenti, Međunarodna organizacija za migracije, konvencije i protokoli UN-a

1. Uvod

Migracija ima veliki uticaj i na ljude i na geografske oblasti koje zahvata. Kada je podržana odgovarajućim politikama, migracija može doprinijeti inkluzivnom i održivom razvoju u zemljama porijekla i destinacije migranata, istovremeno doprinoseći blagostanju migranata i njihovih porodica. Mnogi teoretičari se slažu da migracije predstavljaju jednu od četiri dimenzije globalizacije. Stoga ne čudi da Berridge (2016.) primjećuje: „Uprkos današnjim preprekama migracijama, kao što su radne dozvole, pasoši i vize, stopa međunarodnih migracija je historijski visoka.“¹ Upravljanje migracijama predstavlja sistem institucija, pravne okvire, mehanizme i prakse čiji je cilj regulacija migracija i zaštita migranata; dakle, sam termin treba shvatati mnogo šire od pukog upravljanja prelaskom državnih granica (Omelaniuk, 2012.).²

Međunarodna organizacija za migracije (IOM), Visoki komesarijat UN-a za izbjeglice (UNHCR) i Međunarodna organizacija rada (ILO), tri su međunarodne organizacije s najsnažnijim normativnim i operativnim mandatom u vezi s globalnim upravljanjem migracijama, iako postoji čitav niz drugih institucionalnih aktera koji imaju značajne izravne i neizravne uloge. Ove tri organizacije djeluju na osnaživanju zajedničkog pristupa migracijama, naročito u kontekstu razvoja saradnje s drugim organizacijama, poput Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi, Svjetske banke, itd. Budući da počivaju na univerzalnim principima, one mogu uspostavljati šire veze koje vlade često ne mogu, iako su njihova ovlaštenja za izvršenje često vrlo ograničena (Omelaniuk, 2012.).³

Svjetski izvještaj o migracijama Međunarodne organizacije za migracije iz 2019. godine upućuje na činjenicu da moramo uzeti u obzir važne geografske, demografske i geopolitičke varijable problematike migracija, kao i prepoznati mnoge međusobne veze u analizi i donošenju politika o migracijama kako bi stekli bolje i dublje razumijevanje migracija i regulacije migracija.

Države članice UN-a su napravile čitav niz dogovora i sporazuma, te konvencija i protokola, uključujući Program djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju iz 1994. godine, Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom iz 2000. godine, Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom iz 2006. godine, Agendu za održivi razvoj do 2030. godine iz 2015. godine, Njujoršku deklaraciju o

¹ Scott Berridge, *International Migration Patterns Amid Globalization*.

² Irena Omelaniuk, *Global Migration Institutions and Processes*.

³ *Ibid.*

izbjeglicama i migrantima iz 2016. godine, te najnoviji Globalni sporazum o sigurnim, uređenim i zakonitim migracijama koji je Generalna skupština UN-a odobrila 2018. godine.

Međunarodna organizacija za migracije je 2016. godine proširena i UN ju je učinio svojom agencijom za migracije. Do takvog razvoja je došlo jer UN nije bio u stanju odgovoriti na krizu uzrokovanu velikim brojem migracija na globalnom nivou u okviru UNHCR-a koji je bavi isključivo problematikom izbjeglica.

Normativni okvir za međunarodne migracije uključuje pravne instrumente koji se tiču ljudskih prava svih migranata, prava radnika migranata i članova njihovih porodica, te zaštite izbjeglica. Značajni pravni instrumenti su osmišljeni i da spriječe krijumčarenje migranata i trgovinu ljudima. Agenda za održivi razvoj do 2030. i nedavno usvojeni globalni sporazumi iz oblasti migracija i izbjeglica također upotpunjavaju normativni okvir za međunarodne migracije.

Pomenute pravne instrumente su, u različitoj mjeri, ratificirale države članice Ujedinjenih nacija – do oktobra 2019. godine više od tri četvrtine država članica su ratificirale instrumente za zaštitu izbjeglica i one za borbu protiv krijumčarenja migranata te trgovine ljudima, dok je manje od jedne trećine država članica ratificiralo instrumente za zaštitu prava radnika migranata.⁴ Općenito, postotak država koje ratificiraju ove pravne instrumente je veći u razvijenijim dijelovima svijeta iako se tek čeka ratificiranje bilo kojeg instrumenta koji se tiče međunarodnih migracija. Međunarodna migracija je važno globalno pitanje na koje utiče niz faktora te koje, stoga, zahtijeva i veoma efikasan sistem globalnog upravljanja.

2. Globalni sporazumi o migracijama i izbjeglicama

Za one koji prate problematiku migracija u smislu angažmana Ujedinjenih nacija činjenica da su se države članice konačno saglasile da sazovu međunarodnu konferenciju o međunarodnoj migraciji predstavlja iznimno dostignuće samo po sebi, a rezultat je dugotrajnog procesa koji je počeo prije nekoliko decenija i omogućen je zahvaljujući naporima brojnih državnih delegacija i drugih aktera (Genina, 2017.).⁵ Istovremeno, značajno je imati na umu da migranti potiču iz gotovo svih država te da je time pitanje njihove mobilnosti i zaštite ljudskih prava iznimno bitno za svaku pojedinu državu. To potvrđuje i Guild (2017.): „Međunarodna zajednica se sastoji od svih država i njene politike moraju odražavati interese svih država da zaštite svoje građane, uključujući i situacije kada su oni migranti u nekoj drugoj državi.“⁶

Velika većina država članica UN-a je usvojila dva globalna sporazuma koji se tiču međunarodne migracije još u decembru 2018. Od 193 države članice UN-a, 152 su glasale za usvajanje Globalnog sporazuma o sigurnim, uređenim i zakonitim migracijama, dok je čak 181 država članica glasala za usvajanje Globalnog sporazuma o izbjeglicama. Ova dva sporazuma predstavljaju šematski plan koji vlade svih država i ostale uključene strane mogu koristiti da osiguraju efikasniju kooperaciju i udruže napore u pitanjima međunarodne migracije. Također ova dva sporazuma imaju značaj i ulogu u politikama upravljanja migracijama.

⁴ IOM, *International Migration 2019: Report*.

⁵ Victor Genina, *Proposals for the Negotiation Process on the United Nations Global Compact for Migration*.

⁶ Elspeth Guild, *The UN's Search for a Global Compact on Safe, Orderly, and Regular Migration*.

Globalni sporazum o sigurnoj, uređenoj i zakonitoj migraciji predstavlja prekretnicu u historiji globalnog dijaloga i međunarodne saradnje u pogledu migracija. On zacrtava 23 cilja, od kojih svaki uključuje i obvezivanje, a prati ih čitav niz aktivnosti za koje se smatra da su relevantni instrumenti politike i najbolja praksa. U svojoj osnovi, on predstavlja pravno neobvezujući okvir koji podstiče međunarodnu saradnju među svim relevantnim sudionicima u pitanjima vezanim za migraciju, istovremeno ističući kako se niti jedna od država ne može sama baviti problematikom migracije, te podržavajući suverenitet država i njihove obaveze koje propisuje međunarodno pravo. Ovaj globalni sporazum također prepoznaje činjenicu da su migracije izvor prosperiteta, inovacija i održivog razvoja u svijetu, kao i da se ovaj pozitivan uticaj može optimalno iskoristiti poboljšanjem i unapređenjem upravljanja procesima i tokom migracija. Sporazum uspostavlja „zajedničko razumijevanje“, „podijeljene odgovornosti“, te „jedinstvo svrhe“ i obvezuje se na bavljenje posebnim potrebama migranata u osjetljivim situacijama.

Globalni sporazum o izbjeglicama ustanovljava okvir za jedno predvidivo, pravedno i nepristrasno dijeljenje odgovornosti, uz prepoznavanje da je međunarodna saradnja ključna za postizanje trajnih rješenja za situaciju s izbjeglicama. Njegova je svrha da pomogne kako izbjeglicama, tako i zajednicama koje ih primaju, putem svoja četiri osnovna cilja: ublažavanje pritiska na države koje primaju izbjeglice; izgradnja i ojačavanje samodostatnosti izbjeglica; razvijanje pristupa rješenjima za treće zemlje; poboljšanje uslova u zemljama odakle dolaze izbjeglice da bi im se omogućio bezbjedan i dostojanstven povratak. U tu svrhu osmišljeni su vodeća načela i principi, smjernice, program djelovanja, te Sveobuhvatni okvir za pomoć izbjeglicama⁷.

Države koje su glasale za usvajanje Globalnog sporazuma o sigurnoj, uređenoj i reguliranoj migraciji su u 2019. godini sveukupno prihvatile već 181.000.000 međunarodnih migranata, što predstavlja 67% od njihovog ukupnog broja. Tokom istog perioda, države koje su glasale za usvajanje Globalnog sporazuma o izbjeglicama su prihvatile oko 25.000.000 izbjeglica (89%).

Nakon usvajanja Globalnog sporazuma o migracijama države članice su se složile da Dijalog Ujedinjenih nacija na visokom nivou o međunarodnoj migraciji i razvoju, zbog nove svrhe, dobije novi naziv: Forum za pregled stanja međunarodnih migracija (IMRF). Njegova uloga je da predstavlja primarnu međuvladinu globalnu platformu na kojoj bi države članice diskutirale i dijelile informacije o pomacima ostvarenim na polju implementacije svih aspekata Globalnog sporazuma o migracijama na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i globalnom nivou, uključujući i to u kakvom se odnosu ovaj Sporazum nalazi prema Agendi za održivi razvoj do 2030. Ovaj forum poziva na učestvovanje sve relevantne zainteresirane strane kako bi se napravila nadgradnja postojećih postignuća i prepoznale prilike za buduću saradnju. Očekuje se da će svako okupljanje IMRF-a (prvo je planirano za 2022. godinu, a zatim svake četiri godine) rezultirati u jednoj deklaraciji o ostvarenom napretku koju bi sastavile i predstavile vlade svih država učesnica.

Osim ovih ključnih sporazuma, rezultat UN-ovog Dijaloga na visokom nivou o međunarodnoj migraciji i razvoju 2006. godine bila je Rezolucija o međunarodnoj migraciji i razvoju koju je konsenzusom usvojila Generalna skupština UN-a, a koja zvanično potvrđuje kako zemlje članice UN-a pružaju svesrdnu podršku nastavku globalnog dijaloga na teme međunarodne migracije i razvoja.⁸

⁷ Usvojeni prilog (Prilog I) Deklaraciji iz New Yorka 2016.

⁸ IOM, *World Migration Report 2018*.

Zaključuje se da globalni sporazum o sigurnim, uređenim i zakonitim migracijama predstavlja pravno neobvezujući okvir koji podstiče međunarodnu saradnju u pitanjima vezanim za migracije a njegova značaj se ogleda u osiguravanju efikasnije i kontinuirane saradnje među državama.

3. Krijumčarenje migranata i trgovina ljudima

Prije svega, važno je odrediti šta se smatra krijumčarenjem migranata i trgovinom ljudima. Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom sam termin krijumčarenja migranata definira kao „pribavljanje, kako bi se ostvarila, direktno ili indirektno, finansijska ili druga materijalna korist od nezakonitog ulaska neke osobe u stranu državu čiji ona nije državljanin ili stalni stanovnik”.⁹ U relevantnoj Konvenciji UN-a nalazimo trgovinu ljudima definiranu kao „vrbovanje, prijevoz, prebacivanje, skrivanje/pružanje utočišta ili prihvata osoba, prijetnjom ili upotrebom sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmanjivanja, zloupotrebe vlasti ili stanja ugroženosti, davanja ili primanja novca ili beneficija kako bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad nekom drugom osobom, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija uključuje, i u najmanjoj mjeri, iskorištavanje prostitucije drugih osoba ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad i druge usluge, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu, pokornost ili uzimanje organa.”¹⁰ Oba ova dokumenta nadopunjuju Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta (UNTOC) i teže ka tome da sasvim iskorijene pojavu nezakonite migracije. Uz to, UNTOC zagovara kako svaka država članica UN-a treba usvojiti sve neophodne mjere da svojim nacionalnim krivičnim pravom okarakteriše trgovinu ljudima kao krivično djelo (McCreight, 2006.).¹¹ Krijumčarenje ljudi i trgovina ljudima su povezani kriminalni fenomeni, kako navode Marković, Dostić i Radojković (2019.), jer često, iako ne uvijek, krijumčarenje ljudi predstavlja jednu od etapa trgovine ljudima. S druge strane, lica koja ilegalno prelaze granicu neke države uz pomoć krijumčara su potencijalne žrtve trgovine ljudima, u svim fazama svog kretanja.¹²

Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebice ženama i djecom, iz 2000. godine (čije su odredbe uključene u Konvenciju Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima) za cilj ima da prije svega spriječi trgovinu ljudima, zatim da pruži zaštitu i pomoć žrtvama takve trgovine – naročito ženama i djeci – da krivično goni i kažnjava izvršitelje takvih krivičnih djela, te da promovira saradnju među državama po tom pitanju. Ovaj protokol su do oktobra 2019. godine ratificirale 174 države članice UN-a. Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom svojom svrhom teži da spriječi krijumčarenje „ljudskog tovara“.

⁹ Član 3 Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom (2006.), kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta.

¹⁰ Član 4(a) Konvencije Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima (BiH potpisala Konvenciju 2006. godine). Ova se definicija trgovine ljudima može naći i u Protokolu za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, koji je potpisan 13.12.2000. u Palermu („Palermo protokol“), a ratificiran je 2002. godine („Službeni glasnik BiH“ – Međunarodni ugovori, br 3/02).

¹¹ Matilde Ventrella McCreight, *Smuggling of Migrants, Trafficking in Human Beings and Irregular Migration on a Comparative Perspective*.

¹² Darko M. Marković, Siniša Dostić i Zvezdan Radojković, *Criminal-Law and Criminalistics Aspects of Distinguishing People Smuggling from Human Trafficking*.

On potvrđuje da migracija sama po sebi ne predstavlja krivično djelo te da migranti mogu biti žrtve kojima je potrebna zaštita. Do oktobra 2019. godine, ovaj je protokol ratificiralo 148 država članica. Vidljivo je veliko povećanje broja država članica koje ratificiraju protokole koji se odnose na trgovinu ljudima i krijumčarenje migranata, što pokazuje sve veću zabrinutost država članica u pogledu povezanosti između transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i nezakonite migracije. Kao što Tzevelekos i Proukaki (2017., str. 445) valjano primjećuju: „[...] modernu migraciju ‘omogućavaju’ krijumčari“¹³.

Ipak, od velikog je značaja za sve aktere uočiti sponu između azila i migracije. Izbjglicama i tražiteljima azila postaje sve teže da legalnim putem dođu do zemalja gdje mogu tražiti azil ili spojiti se s članovima svoje porodice. Stoga se veliki broj izbjeglica odlučuje da potraži pomoć krijumčara, uprkos opasnostima i finansijskim troškovima. Kako navodi Srinivas (2003.), upravo to je moment gdje se međunarodni protokoli počinju primjenjivati, propisujući mjere kontrole u svrhu prevencije trgovine i krijumčarenja migranata. Preklapajući karakter ove problematike s pitanjem tražitelja azila ima potencijal da dovede do situacija koje su pogubne za samu instituciju azila jer se navedene preventivne mjere posmatraju kao mjere kontrole kriminaliteta za dobrobit čitave međunarodne zajednice. Međutim, stavljanjem odgovornosti, na primjer, na komercijalne prevoznike da provjere posjedovanje i validnost ličnih dokumenata putnika daje im se i pravo da neke od putnika ne prime, a to može izravno prekršiti pravo tražitelja azila da pobjegne od progona.¹⁴ Ova i slična pitanja i dvojbe su svakako nešto čime će se međunarodna zajednica sve više baviti i u teoriji i u praksi.

Opravanost gore navedenih dokumenta ogleda se u tome, da se relativno veliki broj država usgalsio o potrebi međunarodnog pristupa koji se odnosi na trgovinu ljudima i krijumčarenje migranta kao i u tome da se u istim dokumentima jasno prepoznaje da je ključno sredstvo krijumčarenja migranta put kojim se odvija neregularne migracije. Zaključuje se da je glavna uloga dokumenta sprječavanje krijumčarenja, borba protiv toga, a rezultati sprovođenja ovise o suradnji država od kojih se zahtijeva poštivanje prava migranta.

4. Problematika izbjeglica

Izraz „izbjeglica“ je definiran u mnogim dokumentima međunarodnog karaktera. U temeljnoj konvenciji o pravnom položaju izbjeglica¹⁵, izraz „izbjeglica“ definiran je kao svako lice koje se, uslijed događaja izazvanih oružanim sukobom, i bojeći se opravdano da će biti progonjeno zbog svoje rase, svoje vjere, svoje nacionalnosti/narodnosti, svoje pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili zbog svog političkog mišljenja, nađe izvan države čije državljanstvo ima, i koje ne želi ili, zbog tog straha, neće da traži zaštitu te zemlje; ili koje ako nema državljanstva, a nalazi se izvan države u kojoj je imalo svoje stalno mjesto boravka uslijed takvih događaja ne može, ili zbog straha, ne želi da se u nju vrati.¹⁶ Također, kako primjećuje Weis (1982.): „Osnovna karakteristi-

¹³ Tzevelekos i Proukaki, *Migrants at Sea: A Duty of Plural States to Protect (Extraterritorially)?*

¹⁴ Burra Srinivas, *Protocols against Trafficking in Persons and Smuggling of Migrants: Implications for Refugee Protection*.

¹⁵ Konvencija o pravnom položaju izbjeglica (1951 Convention Relating to the Status of Refugees). Ona je dopunjena Protokolom o statusu izbjeglica koji je stupio na snagu 1967. godine.

¹⁶ Član 1 Konvencije o pravnom položaju izbjeglica iz 1951. godine.

ka izbjegličkog statusa jeste da izbjeglica ne uživa zaštitu niti jedne vlade, bilo zato što, kao lice bez države, nije u stanju dobiti je, ili zato što, iako posjeduje nacionalnost, ne želi iz političkih razloga iskoristiti zaštitu zemlje iz koje potiče.¹⁷

Konvencija o pravnom položaju izbjeglica iz 1951. godine i Protokol o statusu izbjeglica iz 1967. predstavljaju ključne pravne instrumente na međunarodnom nivou koji za cilj imaju zaštitu prava izbjeglica. Konvencija zabranjuje protjerivanje ili prisilni povratak izbjeglica i tražitelja azila – u skladu s principom non-refoulement (bez prisiljavanja na povratak), osoba se ne može natjerati na povratak u državu ili na teritoriju gdje bi njen život ili sloboda bili u opasnosti po bilo kojem osnovu. Protokol iz 1967. proširuje primjenu Konvencije iz 1951. na sve izbjeglice bez ikakvih geografskih ograničenja. Međutim, sama Konvencija, iako je na snazi već više od pola stoljeća, nije bez ograničenja i pokazuje značajne nedostatke u nekim od svojih temeljnih postavki. Na primjer, kao što primjećuje Grey (2017.), definicija izbjeglice koju utvrđuje Konvencija je zasnovana na upitnoj pretpostavci da oni koji utvrđuju taj status zapravo jesu u poziciji da odrede kako je strah od nekog budućeg događaja „osnovan“ ili da pomenuti „rizik“ postoji.¹⁸ Slično je i sa statusom azilanta, što analiziraju i White, Thornton, Hunsberger i Meier (2013.). Kao odgovor na zabrinutost da sve veći broj zemalja uhićuje tražitelje azila, UNHCR je 2012. godine izdao nove Smjernice koje naglašavaju da se, iako svaka država zadržava pravo da kontrolira ulazak i boravak lica koja nisu njeni državljani na svojoj teritoriji, trebaju primjenjivati alternativne mjere kojima se izbjegava uhićivanje tražitelja azila.¹⁹

Do oktobra 2019. godine Konvenciju i Protokol je ratificiralo 146, odnosno 147 država članica Ujedinjenih nacija, respektivno, a oba pravna akta su ratificirale 144 države članice UN-a, s Južnim Sudanom kao posljednjom državom koja ih je oba ratificirala. Sve izbjeglice u supsaharskoj Africi, Okeaniji i Evropi boravile su u državama koje su ratificirale oba navedena pravna akta koji se odnose na status izbjeglica. S druge strane, većina izbjeglica u sjevernoj Africi, zapadnoj, centralnoj i južnoj Aziji, te u Sjevernoj Americi boravile su u državama koje nisu ratificirale ove instrumente. Ovo ukazuje na značaj ratificiranja ovih akta i važnost njihove uloge u rješavanju statusa izbjeglica te izazova vezanih za upravljanje migracijama.

Sa svoje strane, IOM je nastojao povećati vlastitu institucionalnu moć u humanitarnoj sferi učešćem u utvrđivanju dnevnog reda na različitim konferencijama i samitima, uključujući Samit UN-a za izbjeglice i migrante u 2016. godini i Svjetski humanitarni samit za 2016. godinu, te preuzimanjem veće odgovornosti kao vodeća agencija za koordinaciju i upravljanje kampovima koji su nastali nakon katastrofe, u cilju pružanja konkretnog odgovora na migrantsku krizu.

Zaključuje se da gore navedeni pravni dokumenti ukazuju na značaj međunarodnog aspekta i prirode izbjegličkih problema, te potrebe međunarodne suradnje u cilju iznalaženja rješenja pitanja izbjeglica. U tom smislu svrha i cilj je da osiguraju međunarodnu zaštitu osobama koje prelaze granicu u kontekstu ratova i građanskih nemira te prirodnih katastrofa i promjene okoline.

¹⁷ Paul Weis, *The Development of Refugee Law*, uvod.

¹⁸ Colin Grey, *Refugee Law and Its Corruptions*.

¹⁹ Derek N. White, Christi L. Thornton, Kristen Hunsberger i Zoe Meier, *International Refugee Law*.

5. Radnici migranti

Što se tiče pitanja radnika migranata, međunarodni standardi postavljaju principe koji promoviraju sistematsko i koordinirano djelovanje na međunarodnoj i nacionalnoj razini.

Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica predstavlja sveobuhvatan međunarodni sporazum o pravima migranata jer uspostavlja međunarodne definicije kategorija radnika migranata i formalizira odgovornost država članica da se poštuju prava radnika migranata i članova njihovih porodica.²⁰ Ova Konvencija definira pojam „radnik migrant“ tako da se on „odnosi na osobu koja će biti zaposlena, jeste zaposlena ili je bila zaposlena u djelatnosti uz novčanu naknadu u državi čiji on/ona nije državljanin“.²¹ Do oktobra 2019. godine 55 država članica UN-a je ratificiralo ovu Konvenciju te kolektivno primilo oko 10% globalne populacije migranata.

U preambuli Statuta²² Međunarodne organizacije rada²³ (ILO) sprječavanje nezaposlenosti navedeno je među glavnim ciljevima Organizacije. ILO pojam radnika migranta definira kao osobu koja je međunarodni migrant dobi u kojoj je dozvoljen rad ili starija, koja je ili zaposlena ili nezaposlena u državi u kojoj trenutno ima boravak. Ovaj izraz predstavlja, dakle, podskup termina „međunarodni migrant“. Podaci Međunarodne organizacije za migracije (IOM, 2018.) pokazuju da radnici migranti čine veliku većinu međunarodnih migranata na svijetu. ILO je usvojila tri pravno-obvezujuća instrumenta koji su izravno relevantni za zaštitu radnika migranata: Konvencija o migraciji zbog zaposlenja²⁴; Konvencija o radnicima migrantima²⁵; Konvencija o domaćim radnicima²⁶. Sva tri pomenuta instrumenta prate odgovarajuće pravno neobvezujuće preporuke.

Konvencija o migraciji zbog zaposlenja pokriva načela upošljavanja i promovira odgovarajuće standarde u pogledu uslova rada za radnike migrante, ustanovljavajući princip jednakog tretmana radnika migranata i domaćih radnika u odnosu na zakone, regulative i administrativnu praksu, uslove života i rada, finansijsku naknadu, socijalni položaj, dostupnost uposlenja, poreze, te pristup pravdi. Ovu Konvenciju je do oktobra 2019. godine ratificiralo 50 država članica UN-a, a one su kolektivno primile oko 24% globalne populacije migranata.

Konvencija o radnicima migrantima predstavlja prvi multilateralni pokušaj odgovora na problematiku nezakonite migracije i poziva na sankcioniranje trgovine ljudima. Ova Konvencija sadrži

²⁰ Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica, usvojena rezolucijom Generalne skupštine UN-a 1990. godine, a stupila na snagu 2003. godine.

²¹ Član 2 Međunarodne konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.

²² Constitution of International Labour Organization, donesen na Mirovnoj konferenciji 1919. godine u Parizu.

²³ Međunarodna organizacija rada, sa sjedištem u Ženevi, Švicarska, za glavne ciljeve ima: stalnost, trajnost, neprekidnost, univerzalnost, tripartitnost, te sprječavanje nezaposlenosti.

²⁴ Konvencija (br. 97) o migraciji zbog zaposlenja (revidirana) iz 1949. godine.

²⁵ Konvencija (br. 143) o radnicima migrantima (dopunske odredbe) iz 1975. godine. Puni naziv Konvencije: Konvencija 143 o migracijama u uslovima zloupotrebe i unapređenju jednakih mogućnosti i tretmana radnika migranata.

²⁶ Konvencija (br. 189) o domaćim radnicima iz 2011. godine. Puni naziv Konvencije: Konvencija koja se tiče fer i pristojnog rada domaćih radnika.

odredbu kojom se usvajaju sve potrebne i odgovarajuće mjere „protiv organizatora nezakonitog ili tajnog kretanja migranata u cilju zaposlenja, ako to kretanje polazi s njegove teritorije, prelazi preko nje ili se završava na njoj, i protiv onih koji zapošljavaju radnike koji su imigrirali pod nezakonitim uslovima [...]“.²⁷ Konvencija naglašava kako su države članice UN-a u obavezi da poštuju temeljna ljudska prava i slobode svih radnika migranata, uključujući i nezakonite migrante. Ona također propisuje da radnici migranti čiji je status legalan, kao i njihove porodice, imaju pravo ne samo na jednak tretman, već i na jednake mogućnosti, kao što su na primjer mogućnost zaposlenja, pravo članstva u sindikatima radnika, pravo na kulturu, slobodno ispoljavanje vjere, te sva ostala prava i slobode u okviru ljudskih prava. Do oktobra 2019. godine ovu je Konvenciju ratificiralo svega 25 država članica UN-a, koje su kolektivno primile tek 7% globalne populacije migranata.

Konvencija o domaćim radnicima, pak, predstavlja prvi multilateralni pravni instrument koji uspostavlja standarde rada za domaće radnike na globalnom nivou, garantirajući im ista osnovna prava kao i svim drugim radnicima. Konvencija ustanovljava princip da domaći radnici, bez obzira na njihov status, imaju ista osnovna radna prava kao i drugi radnici, uključujući razumno radno vrijeme, ograničeno plaćanje u naturi, te jasne informacije o uvjetima uposlenja. Poslodavci domaćih radnika moraju poštovati njihova temeljna prava na radnom mjestu, uključujući slobodu udruživanja i zaštitu prava na organiziranje. Ovu Konvenciju je do oktobra 2019. godine ratificiralo 29 država članica UN-a, koje su kolektivno primile oko 20% globalne populacije migranata.

Svega 4 države članice su ratificirale sva tri pravna instrumenta ILO-a koji se tiču radnika migranata.

ILO (2018.) daje procjenu da su u 2017. godini 6 od 10 međunarodnih migranata bili radnici migranti, dok su svega 4 od 10 radnika migranata bile žene. Oko 70% radnika migranata su prebivali u zemljama s visokim prihodima, a odrasli dobi 25-64 godine su bili u najvećem procentu među radnicima migrantima (87%).

Međutim, međunarodna zajednica mora vrlo pažljivo pristupiti pitanju pravnih obaveza koje se nameću imigracijskim državama u okviru multilateralnih sporazuma, ukoliko ih želi ohrabriti da liberaliziraju migraciju radnika. Kao što primjećuje Broude (2007.), ukoliko se od država koje primaju migrante bude tražilo da stranim radnicima daju neograničen pristup različitim programima zaposlenja, povećat će se fiskalni troškovi najmanje kvalificiranih stranih radnika koje imaju te države, što će ih staviti u poziciju da je fiskalni teret takvog rada veći od ekonomskog dobitka, pa će stoga države pooštriti restrikcije za radnike migrante.²⁸

Također, veliki problem predstavlja i nezakonita migracija: „Nezakonita migracija u potpunosti eliminira pravne mogućnosti zaštite prava radnika migranata. [...] Potrebno je uložiti posebne napore u osmišljavanje i usvajanje odgovarajućih zakonodavnih akata koje će popuniti praznine u pravu po ovom pitanju.“²⁹ (Kateryna i Shvets, 2018.). Problematiku nezakonite migracije u prvi plan postavlja i Tomescu (2013.), koja primjećuje da rad nezakonitih imigranata utiče na

²⁷ Član 3(b) Konvencije (br. 143) o radnicima migrantima.

²⁸ Tomer Broude, *Moral Aspects of International Labor Migration Regimes*.

²⁹ Basha A. Kateryna i Nataliia M. Shvets, *Special Legal Aspects of Labour Migration*.

ekonomsku komponentu nacionalne sigurnosti svake države jer to uzrokuje gubitak novca za državu i od poslodavca i od uposlenika, a istovremeno nezakoniti radnik je spriječen da uživa u mnogim socijalnim beneficijama. Odnos nacionalne sigurnosti i imigracije je, naravno, prije svega politički, te se stoga nezakonita imigracija posmatra kao politički problem i sigurnosne agencije ga smatraju značajnom opasnošću po sigurnost.³⁰

Zaključuje se da opravdanost usvajanja dokumenata na globalnoj razinu rezultira regulacijom međunarodnih kretanja u vezi sa radom i uslugama, pri čemu je njihova uloga sveobuhvatno sadržana i pokriva većinu pitanja o radnoj migraciji.

6. Međunarodne migracije i Agenda za održivi razvoj do 2030.

Uključivanje međunarodne migracije u agendu za razvoj Ujedinjenih nacija je spori proces koji se odvija već duži period. Još 1974. godine, na Svjetskoj konferenciji UN-a o stanovništvu održanoj u Bukureštu, razmatrala su se pitanja međunarodne migracije, posebice u kontekstu globalne dinamike kretanja stanovništva. Prva međuvladina konferencija za usvajanje jednog sveobuhvatnog i ugovorenog dokumenta o međunarodnim migracijama održana je 1994. godine u Kairu (Međunarodna konferencija o stanovništvu i razvoju – ICPD).

Konferencije i samiti UN-a koji su uslijedili su potvrdili potrebu da se poštuju ljudska prava međunarodnih migranata i standardi rada za radnike migrante, da se poveća doprinos međunarodnih migracija razvoju, te da se odgovori na izazove povezane s migracijama i pojača međunarodna saradnja u tom pogledu.

Iako je konferencija Ujedinjenih nacija o održivom razvoju održana u New Yorku 2015. godine u našoj zemlji prošla prilično nezapaženo, jedan od njenih najznačajnijih rezultata je usvajanje novog programa – Agende za održivi razvoj do 2030. (Agenda 2030.). Svjetski čelnici su donijeli novih 17 ciljeva održivog razvoja, koji se još nazivaju i globalni ciljevi. Ova inkluzivna Agenda koja daje obećanje da „nikog neće izostaviti“ inkorporira migracije, mobilnost i migrante već u svom uvodu, pa zatim u svojim ciljevima za održivi razvoj (SDG), te i u mnogim od podciljeva.³¹ Agenda 2030. naglašava ključnu ulogu i multidimenzionalne aspekte međunarodnih migracija u pogledu održivog razvoja, pa već samo predstavljanje ove Agende eksplicitno potvrđuje relevantnost međunarodnih migracija u tom kontekstu. Ona poziva države članice UN-a da osnaže međunarodnu saradnju kako bi osigurale sigurnu, uređenu i zakonitu migraciju s punim poštovanjem ljudskih prava i sloboda migranata, uz osiguravanje humanog tretmana svakog migranta – bez obzira na njegov/njen migrantski status – izbjeglice i interno raseljene osobe. I Evropska unija se obvezala da će raditi na provedbi Agende 2030., budućim inicijativama i strategijama, te dobro vođenim migracijskim politikama, da bi se olakšala uređena, sigurna, zakonita i odgovorna migracija i mobilnost ljudi. Migracija se više ne posmatra kao posljedica nedostatnog razvoja; prepoznata je višedimenzionalna realnost migracija i njihova sposobnost da doprinesu inkluzivnom razvoju.³²

17 sveobuhvatnih ciljeva Agende 2030. se dalje dijeli na 169 podciljeva, od kojih se 8 izravno odnosi na pitanja međunarodne migracije. Ovi podciljevi se mogu svrstati u tri kategorije: 1)

³⁰ Ina Raluca Tomescu, *International Migration: Security Implications*.

³¹ IOM, *World Migration Report 2018*.

³² *Ibid.*

podciljevi koji se odnose na upravljanje migracijama (podcilj 10.7 govori o uređenoj, sigurnoj, zakonitoj i odgovornoj migraciji i mobilnosti ljudi, podcilj 8.8 o zaštiti prava radnika, uključujući radnike migrante, a posebice radnice migrante, dok podcilj 17.18 promovira dostupnost visokokvalitetnih, ažuriranih i tačnih podataka razvrstanih u različite kategorije, uključujući i podatke po migrantskom statusu); 2) podciljevi koji se odnose na migracije i razvoj (podcilj 10c izričito zahtijeva od globalne zajednice da se smanje transakcijski troškovi za doznake koje izvršavaju migranti ispod 3%, podcilj 4c prepoznaje potencijal akumulacije ljudskog kapitala, pozivajući na značajno povećanje broja stipendija dostupnih migrantima iz zemalja u razvoju kako bi se upisali u više škole u razvijenim zemljama i drugim zemljama u razvoju); 3) podciljevi koji se odnose na trgovinu ljudima (podcilj 5.2 poziva sve države članice UN-a da zaustave sve oblike nasilja nad ženama i djevojčicama, uključujući trgovinu, seksualno iskorištavanje i druge oblike iskorištavanja, podcilj 8.7 zahtijeva iskorjenjivanje prisilnog rada, naročito dječjeg rada, a podcilj 16.2 traži okončanje svih oblika nasilja nad djecom).

Države članice UN-a su Deklaracijom Agende održivog razvoja do 2030. godine jednoglasno:

- prepoznale kako je međunarodna migracija multidimenzionalna stvarnost od izuzetnog značaja za razvoj zemalja odakle potiču migranti, tranzitnih zemalja i destinacija migranata;
- prepoznale pozitivan doprinos migranata inkluzivnom rastu i održivom razvoju;
- prihvatile međunarodnu saradnju kako bi se osigurale sigurne, uređene i zakonite migracije, uz istovremeno poštovanje temeljnih ljudskih prava i humanog tretmana svih migranata, izbjeglica i raseljenih lica;
- naglasile pravo migranata da se vrate u svoju zemlju porijekla, kao i obavezu država članica UN-a da osiguraju povratak svojih državljana.
- prepoznale da međunarodna saradnja u cilju sigurnih, uređenih i zakonitih migracija također treba da osnaži zajednice koje primaju izbjeglice, naročito u zemljama u razvoju.³³

Značajno je primijetiti kako multidimenzionalna stvarnost međunarodnih migracija znači da mnogi od ciljeva i podciljeva Agende 2030., iako ne sadrže izričito vokabular povezan s migracijama, također mogu da imaju mnogo veze s migracijskim pitanjima. Razlog za to je što migracije predstavljaju neodvojiv dio razvoja, pa su samim tim usko povezane s pitanjima poput siromaštva, produktivnosti i klimatskih promjena. Stoga su razvijeni, a i dalje se razvijaju, instrumenti praćenja za zacrtane ciljeve i podciljeve Agende 2030. Uloga i značaj ovog dokumenta jeste u tome da ima dugoročnu važnu uticajnu ulogu na međunarodne odnose koji će osigurati zakonite, sigurne i uređene migracije osiguravajući poštivanje ljudskih prava, te raditi na kontinuiranom osnaživanju zajednica koje primaju izbjeglice.

7. Zaključak

Posljednjih godina dolazi do nespornog porasta u zainteresiranosti država za pitanje migracija na globalnom nivou i pronalazak trajnih rješenja migrantske krize. Potaknuti kretanjima migranata velikih razmjera (uključujući i izbjeglice) i pratećom situacijom, vlade, međunarodne organizacije i drugi akteri su uključeni u stalne napore da formiraju instrumente koji će se baviti ovom proble-

³³ Detaljnije u: IOM, *International Migration 2019: Report*.

matikom. U tom pogledu, značaj i uloga pravnih dokumenata Ujedinjenih nacija su više nego istaknuti, naročito kada se ima u vidu da problematika izbjegličke i migrantske krize utiče na svjetsku politiku i situaciju na mnogo nivoa i u brojnim oblastima, a predstavlja i neodvojiv dio održivog razvoja. Stoga ne čudi sve veća zainteresiranost i spremnost država da se aktivno angažiraju na usvajanju odgovarajućih konvencija, deklaracija i drugih pravnih dokumenata, od kojih su najvažniji analizirani u ovom članku.

Upravljanje migracijama predstavlja složen zadatak koji obuhvata višestruke etape, od doseljavanja izbjeglica, zaštite migranata, evakuacije, upravljanja kampovima, do suzbijanja trgovine ljudima i krijumčarenja migranata, te potpomaganja dobrovoljnog povratka. Za svaku od ovih etapa potrebni su odgovarajući pravni instrumenti koji, prije svega, propisuju adekvatan način izvršenja, a zatim i osiguravaju njegovu primjenu te nadgledaju provedbu.

Globalna nastojanja da se migracijama da međunarodni pravni okvir kroz dokumente kao što su Njujorška deklaracija i Globalni sporazum UN-a za sigurne, uređene i zakonite migracije predstavljaju angažman kojim se migracije nastoje urediti kako bi se njihove posljedice, pogotovo kad je riječ o ljudskim gubicima, smanjile. Značajan pomak u tom smislu napravljen je kada su države potpisnice Njujorške deklaracije potvrdile da će u potpunosti zaštititi ljudska prava izbjeglica i migranata uz puno poštovanje međunarodnog prava o ljudskim pravima, međunarodnog izbjegličkog prava i međunarodnog humanitarnog prava.

Agende 2030. je proizašla kao potreba u osiguravanja zakonitih, sigurnih i uređenih migracija a njena globalno ključna uloga je multidimenzionalni aspekte međunarodnih migracija u pogledu održivog razvoja.

Utjecaj međunarodnih organizacija počiva na njihovoj sposobnosti da se predstavljaju kao legitimni autoriteti i pružaju pomoć zasnovanu isključivo na principima neutralnosti i nepristranosti. Jedna od najznačajnijih međunarodnih organizacija za problematiku migracija jeste Međunarodna organizacija za migracije (IOM), koja može pružiti detaljan uvid u pitanje migracija i njihovu različitu dinamiku. Od 2016. godine IOM postaje jedna od agencija Ujedinjenih nacija, čime je UN priznao da je IOM nezaobilazan akter na polju mobilnosti ljudi te globalnog upravljanja migracijama, a da su uređene, sigurne i zakonite migracije globalni cilj.

Značaj dokumenata na globalnoj razinu ogleda se u tome da se ovi instrumenti odnose na specifične aspekte migracija što ih čini relevantni za upravljanje migracijama. A kako se presjećaju sa mnogim drugim područjima kao što su krijumčarenje i trgovina ljudima, radne migracije, problematika izbjeglica..., čini ih da imaju višedimenzionalnu ulogu. U globalnom upravljanju migracijama međunarodno pravo prepoznaje značajnu ulogu za djelovanje države u regulisanju migracije, gdje države imaju široka ovlaštenja u ovoj oblasti. Države su sklopile međunarodne ugovore i sporazume kojim se ograničavaju njihova ovlaštenja za regulisanje migracija kao ostvarivanje njihovog suvereniteta u skladu sa njihovom interesima. Zaključuje se da prema međunarodnom pravu države su pristale da regulišu migracije a samim tim i na ograničenje njihove moći.

Bibliografija:

- Berridge, S. (2016.) *International Migration Patterns Amid Globalization*. Monthly Labor Review, 139(1), str. 1-2.
- Broude, T. (2007.) *Moral Aspects of International Labor Migration Regimes*. American Society of International Law Proceedings, 101, str. 313-318.
- Genina, V. (2017.) *Proposals for the Negotiation Process on the United Nations Global Compacts for Migration*. Journal on Migration and Human Security, 5(3), str. 682-693.
- Grey, C. (2017.) *Refugee Law and Its Corruptions*. Canadian Journal of Law and Jurisprudence, 30(2), str. 339-362.
- Guild, E. (2017.) *The UN's Search for a Global Compact on Safe, Orderly, and Regular Migration*. German Law Journal, 18(7), str. 1779-1796.
- Husić, S., Kukručar, N., Arula, B., Jerković, A., Đuderija, S., Jovanović, B. (2008.) Direktna asistencija žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, Priručnik. Sarajevo: Međunarodna organizacija za migracije, Misija u BiH; Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH; Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije BiH.
- International Organization for Migration (IOM) (2018.) *World Migration Report 2018*. Dostupno na <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2018>, preuzeto 20.05.2020.
- Kateryna, B.A., Shvets, N.M. (2018.) *Special Legal Aspects of Labour Migration*. Journal of Eastern European Law, 2018(47), str. 152-164. (1)
- Konvencija (br. 143) o radnicima migrantima (Dopunske odredbe), 1975. Dostupno na: <http://www.sindik.me/fajlovi/med-dokumenta/CO143.pdf>, preuzeto 19.05.2020.
- Marković, D.M., Dostić, S., Radojković, Z. (2019.) *Criminal-Law and Criminalistics Aspects of Distinguishing People Smuggling from Human Trafficking*. International Journal of Economics and Law, 9, str. 121-128.
- McCreight, M. (2006.) *Smuggling of Migrants, Trafficking in Human Beings and Irregular Migration on a Comparative Perspective*. European Law Journal, 12(1), str. 106-129.
- Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji, 1990. (Konvencija je usvojena 2003. godine) Dostupno na: <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/Convention%20migrant%20workers%20bos.pdf>, preuzeto 20.05.2020.
- Omelaniuk, I. (2012.) *Global Migration Institutions and Processes*. Redpath-Cross, J., Perruchoud, R., i Opeskin, B.R. (ed.) *Foundations of International Migration Law*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Promijenimo naš svijet: Agenda 2030. za održivi razvoj, Rezolucija Generalne skupštine UN-a (2015.) Dostupno na: <http://www.mvep.hr/files/file/2018/1812131803-rezolucija-unga-hr-prf-final.pdf>, preuzeto 20.05.2020.
- Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom, koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (2000.) (6/2001) Dostupno na: http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Protokol_za_prevenciju_i_kaznjavanje_trgovine_ljudima_srp.pdf, preuzeto 18.05.2020.

- Protokol UN-a protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom (2006.) Dostupno na: http://publications.europa.eu/resource/cellar/c1653096-2138-47a0-a21f-f4b1ef29f00d.0019.02/DOC_2, preuzeto 18.05.2020.
- Srinivas, B. (2003.) *Protocols Against Trafficking in Persons and Smuggling of Migrants: Implications for Refugee Protection*. ISIL Year Book of International Humanitarian and Refugee Law, 3, str. 163-175.
- Tzevelekos V., Proukaki E. (2017.) *Migrants at Sea: A Duty of Plural States to Protect (Extraterritorially)?* Nordic Journal of International Law 86, str. 427-469.
- Tomescu, I. (2013.) International Migration: Security Implications. Research and Science Today, 6, str. 63-68.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019.) *International Migration 2019: Report (ST/ESA/SER.A/438)*.
- Weis, P. (1982.) *Development of Refugee Law*. Michigan Yearbook of International Legal Studies, 3, str. 27-42.
- White, D.N., Thornton, C.L., Hunsberger, K. i Meier, Z. (2013.) *International Refugee Law*. International Lawyer, 47 (International Legal Developments Year in Review: 2012), str. 349-354.

IMPORTANCE AND ROLE OF THE LEGAL DOCUMENTS OF THE UNITED NATIONS ON MIGRATIONS

Preliminary note

Abstract

Reason for writing the paper and research subject matter(s): To present an overview of relevant global legal documents addressing the migration and migrant crisis issues.

Objectives of the paper (scientific and/or social): The main objective of this paper is to point to the significance of conventions, declarations, and legal documents in migration governance, setting the proper standards, realisation of human rights of migrants, and promoting their welfare. The objective is also to offer an analytical review of the International Conference on Population and Development, Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, 2030 Agenda for Sustainable Development, New York Declaration for Refugees and Migrants, and the newest Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration.

Methodology/Design: For this paper, as specific methods in law, dogmatic-normative method and axiological method have been used. Meta-analysis of the data of the International Organization for Migrations (IOM) has been performed.

Research/Paper limitation(s): Precise data for the region are not available, which represents a serious limitation to a comprehensive comparative scientific analysis and assessment of current and future trends.

Results/Findings: The world community increasingly recognizes the importance of the adequate instruments for setting a framework for migration issue and for finding and applying long-term solutions for the migrant crisis, and is seriously working on designing, passing and enforcing relevant laws to that end, which results in setting the path to long-term solutions to migrant crisis.

General conclusion: In general, migration governance lacks strong normative foundation that could provide appropriate response to contemporary migration trends, although this issue has been more seriously addressed lately. Global compacts on migration and refugees provide an opportunity for progress in reinforcement of standards, principles, procedures and decision-making processes, as well as setting the priorities within policy-making and making informed decisions regarding a legal framework of the migration issue.

Research/Paper validity: International law recognizes the migration issues and the need for corresponding legal framework as one of the most significant issues of our time.

Keywords: migration, migrant crisis, legal instruments, International Organization for Migration, UN conventions and protocols

Podaci o autoru

Nežla Borić, vanredna profesorica na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. E-mail: n.boric@pfsa.unsa.ba

POGLED U RAZVOJNU I KRIMINOLOGIJU ŽIVOTNOG TOKA: KRIMINALNE KARIJERE POČINITELJA ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Pregledni naučni rad

Primljeno/Received: 19. 02. 2020.

Prihvaćeno/Accepted: 11. 06. 2020.

Mirza BULJUBAŠIĆ

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Kriminologija životnog toka – unutar koje je inkorporirana i razvojna kriminologija – predstavlja pristup ispitivanja kriminalnog ponašanja kroz vrijeme, konkretnije dobno-gradirane sekvence, uključujući i šire društvene, psihološke i druge kontekste koji su smisleni i skloni promjenama. Kriminalne karijere su dio navedenih kriminoloških disciplina i najistraženije područje unutar kriminologije. Istraživanje kriminalnih karijera bazira se na promjenama u šablonima kriminala, a koji se dešavaju tokom razvoja, odnosno unutar životnog toka pojedinca. Iako je mnogo znanja o kriminalnim karijerama akumulirano u proteklih nekoliko decenija, istraživanja o počiniteljima organizovanog kriminala su iznimno reducirana.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Cilj ovoga rada je da na prikaže dosadašnje spoznaje o kriminalnim karijerama počinitelja organizovanog kriminala.

Metodologija/Dizajn: Rad predstavlja tradicionalni pregled literature. Prema tome, korištena je narativna diskusija prethodnih istraživanja.

Ograničenja istraživanja/rada: Rad je teorijskog karaktera i ne raspravlja o verifikaciji prethodnih istraživanja u kontekstu Bosne i Hercegovine. Zbog ograničenog obima rada, informacije o razvojnoj/kriminologiji životnog toka su reducirane.

Rezultati/Nalazi: Studije su demonstrirale da počinitelji najčešće startaju kriminalnu karijeru kasno - u odrasloj dobi - te da nisu specijalisti za činjenje specifičnih krivičnih djela organizovanog kriminala. Dosadašnje spoznaje limitirane su različitim pristupima istraživanja. Većina studija je primjenjivala kvantitativne tehnike.

Generalni zaključak: Istraživanja počinitelja organizovanog kriminala su pokazala da razvojna kriminologija mora imati veći fokus na odraslim osobama. Studije su se previše fokusirale na odustajanje od činjenja krivičnih djela, a zanemareni su situacioni faktori koji dovode do kriminala, što ima direktne implikacije na ograničene spoznaje o kriminalnim karijerama u organizovanom kriminalu. Više istraživanja je potrebno, osobito na prostoru Balkana.

Opravljanost istraživanja/rada: Razvojna kriminologija je zanemarena na prostoru Bosne i Hercegovine i regije. Ovaj rad nastoji doprinijeti i proširiti postojeći fond znanja.

Ključne riječi

razvojna kriminologija, kriminologija životnog toka, kriminalna karijera, organizovani kriminal

Uvod

Kriminologija životnog toka je kriminološka poddisciplina koja uspostavlja veze između delinkvencije¹ i životnih događaja, odnosno aktivnosti koje pojedinac poduzima tokom životnog toka. Začeci kriminologije životnog toka mogu se pronaći 1920. godine u djelu *Sociološki problemi generacije* Karla Mannheim. Unutar ove poddiscipline etabrirana je razvojna kriminologija čiji predmet proučavanja su kontinuirani efekti ranijih životnih iskustava na ponašajne ishode koji mogu biti kriminalni i/ili antisocijalni. Začetnik razvojne kriminologije je Cyril Burt i njegovo djelo *Mladi delinkvent* iz 1920. godine o razvoju kriminalnog ponašanja kod maloljetnih prestupnika.

U decenijama koje su dolazile znanje iz razvojne i kriminologije životnog toka je akumulirano veoma sporo. Tokom 1980-ih godina vođene su intelektualne debate o odnosu karakteristika dobi i kriminala. Pretpostavka je bila da se pojava kriminala postepeno smanjuje kako ulazimo u odraslu dob, ali i da postoje pojedinci koji su skloni činiti krivična djela tokom čitavog života zbog loših životnih uvjeta, socijalizacije i interakcije s antisocijalnim stilovima života. U navedenom periodu pojavljuju se snažne kritike prema stanovištu da su kriminalne putanje/trajektorije uslovljene socijalizacijom u porodici, odnosno da pojedinci čine krivična djela zbog nerazvijene samokontrole u ranoj dobi. Kritičari su tvrdili da putanje, koje su nazvali kriminalne karijere, ne mogu biti objašnjene jednostavnim modelom - samokontrolom - već da je potrebno posmatrati u kojoj dobi pojedinac započinje kriminalnu karijeru, kakvo i koliko je učešće pojedinca u krivičnim djelima, koliki kontinuitet/duraciju ima u činjenju krivičnih djela, te kada i kako odustaje od kriminalnih karijera. Postojao je stav da postoji čitav spektar socioloških i psiholoških faktora u različitim fazama života, odnosno tokom kriminalne karijere. Tokom 1990-ih godina razvijena je paradigma faktora rizika i prevencije (Sampson i Laub, 2003). Brojna istraživanja su provedena, osobito u razvoju kriminalnog ponašanja kod djece i maloljetnika tokom životnog toka, a veoma mali fond spoznaja postoji o kriminalnim karijerama počinitelja organizovanog kriminala.

Generalno istraživanje kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala je problematično jer koncept ovog fenomena podrazumijeva široki spektar krivičnih djela, kažnjivih ponašanja i vrsta počinitelja, koji se utvrđuju unutar nacionalnih (normativnih) okvira. Organizovani kriminal zahtjeva vještine, znanje, specijalizacije i pripreme, te se može raditi i o transnacionalnom karakteru krivičnih djela. Ovo samo ukazuje na kompleksnost istraživanja samog fenomena, a samim tim i kriminalnih karijera (Albanese, 2000).

¹ U ovom radu delinkvencija predstavlja: krivična djela, prekršaje i prestupe.

Cilj ovoga rada je da analizira empirijska istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala. Do sada nije urađen pregled literature kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala, a ovaj rad namjerava popuniti navedenu prazninu.

Pregledom literature utvrditi će se razvojne putanje počinitelja organizovanog kriminala, te potencijalne razlike između njih i počinitelja običnog/generalnog/konvencionalnog kriminaliteta (e.g. razbojništvo). Razvojna kriminologija je zanemarena na prostorima Bosne i Hercegovine i regije (ali pogledati Doležal 2009), a kreatori politika širom svijeta zanemaruju preporuke koje proizlaze iz rezultata naučnih istraživanja.

2. Razvojna i kriminologija životnog toka

Kriminologija životnog toka ima svoje korijene u pozitivizmu i studijama koje su problematizirale veze između biološkog, psihološkog i društvenog efekta/utjecaja na delinkvenciju kroz životni tok. Razvojna kriminologija je samo dio kriminologije životnog toka i bavi se kriminalnim karijerama. Pretpostavka kriminologije životnog toka je da se promjene u dobi i kriminalnom ponašanju dešavaju u nekom redoslijedu (Thornberry, 1997). Farrington (2003) naglašava da se kriminologija životnog toka bavi: (i) razvojem kriminalnog i antisocijalnog ponašanja, (ii) faktorima rizika u različitoj dobi i (iii) utjecajem životnih događaja na životni tok i razvoj kriminalnog ponašanja. Navedena kriminološka disciplina zagovara da su ljudi uslovljeni dešavanjima iz prošlosti koje ih prate kroz dalji razvoj, odnosno imaju kontinuitet u životnom toku. Kriminalno i antisocijalno ponašanje je dio tog "tereta" kojeg ljudi nose sa sobom iz prošlosti. Ono što razlikuje razvojnu i kriminologiju životnog toka od drugih jeste naglašavanje promjena koje se dešavaju unutar pojedinaca i odbacivanje međugrupnih razlika koje dovode do kriminalnog i/ili antisocijalnog ponašanja.

U kriminologiji se smatra da je prva studija – Cyrila Burta (1925) o adolescentima-prestupnicima – razmatrala razvojne stadije kriminalnog ponašanja. Nakon toga, Shaw (1928) je opisao studiju slučaja dječaka Stanley u Čikagu i razvoja njegovog kriminalnog ponašanja. Bračni par Sheldon i Elanor Glueck (1950) su započeli longitudinalnu studiju o razvoju kriminalnog ponašanja među (ne)delinkventnim maloljetnicima iz Masačusets odgojne ustanove u Bostonu. Nešto kasnije, Wolfgang i saradnici (1972) su objasnili razvoj kriminalnog ponašanja kod maloljetnih prestupnika.

Tokom osamdesetih godina, elementarni naučni problem odnosio se na odnos dobi i kriminala. Rasprave su išle u smjeru da starija dob dovodi do odustajanja od činjenja krivičnih djela, ali da postoje pojedinci koji su skloniji činjenju krivičnih djela, zbog čega oni predstavljaju ekstremne vrijednosti (i.e. iako ulaze u zreliju životnu dob, ne odustaju od činjenja krivičnih djela). Zastupnici kriminalnih karijera su navedeno negirali tvrdeći da su kriminalne trajektorije/putanje mnogo kompleksnije od jednostavnog objašnjenja dobno-kriminalnog korelata, zbog čega su predstavili kriterije ulaska, učešća, trajanja, frekvencije, prekida i odustajanja od kriminalnih karijera. Obzirom da je nizak stepen samokontrole predstavljen kao jedini legitimni faktor rizika, kao odgovor razvijena je tokom 1990-ih godina paradigma rizičnih i protektivnih faktora (Sampson i Laub, 2003).

2.1. Dob i kriminal: od Queteleta do sukoba kriminoloških 'divova'

Odnos između kriminala i dobi prvi je testirao Quetelet (1831). Došao je do spoznaje da postoji dobno-kriminalna krivulja koja pokazuje frekvenciju i dinamiku kriminala. Quetelet je smatrao da svaka individua ima mogućnost izvrši krivično djelo u ovisnosti od fizičkih elemenata, primarno snage, motiva da izvrši djelo i rasudne moći. Prva dva elementa odnose se na puni potencijal koji pojedinac može ostvariti, dok se posljednji odnosi na nedostatak mogućnosti da racionalizira stvari i prestane vršiti krivična djela ili da ih nikako ne izvrši (Maguire, Morgan i Reiner, 2002).

Od kraja šezdesetih godina do danas, Queteletova zamisao je oživljena, te empirijski provjeravana i replicirana. Pretpostavka je bila da kriminal i dob koreliraju u ovisnosti od mnoštva faktora (e.g. spola, korištene metodologije). Pojavom *Generalne teorije kriminala* (Hirschi, 1990) započeo je intelektualni sukob kriminoloških autoriteta. Hirschi i Gottfredson (1983) su čvrsto branili stav da je samokontrola, uspostavljena kroz ispravan odgoj djeteta, ključna za determiniranje bilo kakvog razvoja kriminalnog ponašanja u kasnijoj dobi, zbog čega je bespotrebno posmatrati putanje/trajektorije kroz dob. Hirschi i Gottfredson (1995) su razradili argumentaciju tvrdeći da je kriminal u svim dobima razvoja pojedinca vremenski stabilna pojava, jer je samokontrola fiksirana u dobi od oko osam godina. Prema njima, dob je samo uzrok, a ne fenomen koji je potrebno opservirati.

Obzirom da ne postoje varijacije u samokontroli, Hirschi i Gottfredson su smatrali da postoji stabilnost u kriminalnom ponašanju od srednje škole nadalje, što uistinu nije slučaj (Sampson i Laub, 2003). Iako longitudinalne studije, koje se koriste u paradigmi kriminalnih karijera, objašnjavaju šablon kriminalne aktivnosti, Hirschi i Gottfredson (1983) su smatrali da su prospektivne studije osuđene na neuspjeh, te da ne objašnjavaju kauzalnost. Korelacije povezane s krivičnim djelima su prisutne u svim dobima, pa je prema njima dizajn presjeka adekvatniji za istraživanje uzroka kriminala.² Njihovi oponenti iz tog perioda, Blumstein, Cohen i Farrington (1988) su odbacili tvrdnje o beznačaju dobnih razvojnih putanja kroz životni tok, kreirajući paradigmu kriminalnih karijera.

Kriminalne karijere se odnose na pojedince koji vrše krivična djela tokom svog života. Odnose se primarno na načine uključivanja u heterogena ili različita devijantna³ postupanja kroz prizmu dobi, koja može biti stabilna ili promjenjiva. U najširem smislu kriminalna karijera je "karakteristika longitudinalne sekvence kriminala izvršenog od pojedinca" (Blumstein i saradnici, 1986, s. 12). Istraživanje kriminalnih karijera ne znači da počinitelji zasnivaju svoj život isključivo ili dominantno na kriminalu, već da paradigma kriminalnih karijera predstavlja koncept kojim se kroz životni vijek strukturiraju sekvence kriminalnih aktivnosti pojedinca na sistematski način. Ne radi se, dakle, o teoriji kriminala, ali može biti značajna za razvoj i verifikaciju teorija.

² Iako je kritika naizgled bila supstantivna, Hirschi i Gottfredson su favorizirali dizajn presjeka, pa je diskusija vođena o pristupu istraživanju (i.e. uslovno rečeno metodologiji), a ne o verifikaciji paradigmi kriminalnih karijera. Kako navodi Jones (2008), postoje dvije vrste pristupa u istraživanju kriminalnih karijera: (i) prospektivni/longitudinalni i (ii) retrospektivni pristup (više u Jones, 2008).

³ U ovom radu devijantnost je bilo koje antisocijalno ili socijalno patološko ponašanje, odnosno ona ponašanja koja odstupaju od uvriježenih obrazaca dominantne kulture, naprimjer skitnjičenje, alkoholizam i narkomanija.

Kriminalna karijera znači da neko kriminalno ponašanje ima svoj početak, kontinuitet i eventualni kraj. Kako bi ispitali dobnu krivulju (Blumstein i saradnici 1988; Blumstein, Cohen i Farrington, 1988), kriminalnu karijeru su podijelili u dva različita elementa. Oslanjajući se na prethodne spoznaje Queteleta determinirali su *participaciju* koja objašnjava ko (ni)je uključen u protivpravno djelovanje i *frekvenciju/učestalost* koja objašnjava broj prestupanja među aktivnim prestupnicima. Oponenti Hirschiya i Gottfredsona su empirijski testirali premise i utvrdili da dobno-kriminalna krivulja može biti objašnjena promjenama u participaciji, dok je frekvencija relativno stabilna *izuzev za određena nasilna krivična djela* (Blumstein i saradnici, 1986).

2.2. Statičnost i/ili dinamičnost razvoja kriminalnog/antisocijalnog ponašanja kroz životni tok?

Brojni autori (e.g. Piquero i Mazerolle, 2001) su negirali Hirschiyevu i Gottfredsonovu pretpostavku o dobi i kriminalnom ponašanju (i karijerama). Zasigurno postoje promjene u djetinjstvu ili tokom razvoja u srednjoškolskim godinama, adolescenciji i kasnije u životu (Laub i Sampson, 2003) koje utječu na kriminalno ponašanje (ili otpornost prema njemu), zbog čega su uspostavljene dvije paradigme-teorije: (i) statične i (ii) dinamičke.

Statične teorije u sebi sadrže grupu klasičnih kriminoloških teorija (e.g. anomija) koje nalaze da se ljudi razlikuju u sklonosti da izvrše krivična djela. To su fiksne individualne razlike između ljudi. Ukratko, statične teorije smatraju da delinkvencija može biti prisutna u bilo kojoj fazi života kao uzrok. To su rizici/rizični životni događaji koji su stabilni tokom čitavog života. U literaturi se mogu pronaći dvije vrste statičnih teorija: (i) *populacijsku heterogenost* i (ii) *učestalu heterogenost*. Prva se zasniva na razlikama između ljudi, dok se druga odnosi na razlike u činjenju krivičnih djela. Oba pristupa nalaze da pojedinci imaju jednake mogućnosti da izvrše krivična djela, a razlike među njima su utemeljene na faktorima, odnosno utjecajima kojima su izloženi u sredini (e.g. porodici), biologiji (e.g. genetika) ili psihološkim procesima (e.g. motivaciji) tokom razvoja u djetinjstvu (Piquero, Farrington i Blumstein, 2003). Kao zastupnici ovih teorija u literaturi se najčešće navode Gottfredson i Hirschi (1990). Oni smatraju da postoje razlike među ljudima u stepenu samokontrole, a nizak stepen samokontrole znači veću predisponiranost za činjenje krivičnih djela. Samokontrola se razvija u djetinjstvu i stabilna je tokom adolescencije i u kasnijim fazama života. Ovo je eklatantan primjer statičnih teorija, jer je kriminal fiksiran za dob i samokontrolu, odnosno uzroci kriminala su temporalno statični, zbog čega su određene osobe sklonije činjenju krivičnih djela od drugih. Drugi primjer koji se veoma često navodi jeste stav Wilsona i Hernsteina (1985). Oni smatraju da je delinkvencija rezultat bioloških faktora koji se prenose s roditelja na djecu, a ne moraju biti uslovljeni samo genetikom. Ovdje se misli na međugeneracijski prenos kriminalnog i antisocijalnog ponašanja (detaljnije u Buljubašić, 2019).

Dinamičke teorije nalaze da mogućnosti koje pojedinac ima da izvrši krivično djelo se mijenjaju kroz životni vijek, a ovise od događaja, koji su uslovljeni delinkventnim ponašanjem ili okolnostima iz prošlosti. Sampson i Laub (1993) su otkrili da završetak srednje škole i zaposlenje predstavljaju događaje koji dovode do odustajanja od kriminalnih karijera. Postoje razlike između dinamičkih teorija, tako neke smatraju da je kontinuitet kriminalnog ponašanja rezultat (i) neadekvatne socijalizacije, (ii) vezanosti za adolescenciju i životne okolnosti u kojima se pojedinac nalazi. Dinamičke teorije će biti izložene u nastavku ovoga rada. U poređenju s Farringtonovim (2011) mehanizmima, društveno učenje, okolišni faktori, etiketiranje ili pristrasnost policije i

pravosudnih organa imaju ključnu ulogu, a mogu biti smatrani kao dinamička objašnjenja delinkventnog ponašanja.

Statičnost/stabilnost ne isključuje pojavljivanje kriminalnog ponašanja u odrasloj dobi. Hirschi i Gottfredson (1983) su smatrali da kada dijete već od treće godine pokazuje nedolično ponašanje (e.g. udaranje) vrlo vjerovatno će pokazivati isto ponašanje kada postane punoljetno, a prema Moffittovoj (1993) te osobine se kasnije u odrasloj dobi mogu prenijeti na djecu. Međutim, Hirschi i Gottfredson (1990) ne pružaju uvid u mogućnosti da se odustane/prekine činjenje krivičnih djela. Sampson i Laub (1993) su dali objašnjenje relativne stabilnosti. Prema njima, kriminalno ponašanje je uvijek ovisno od kvaliteta društvenih veza. Pojedinci sa slabim društvenim vezama imaju veće šanse da izvrše krivična djela. Konkretnije, uzroci kriminalnog ponašanja mogu biti promijenjeni na osnovu obnavljanja kvaliteta društvenih veza, zbog čega elementi stabilnosti neće biti šablonirani kroz životni vijek. Na kraju, Moffittova (1993) tvrdi da kontinuitet postoji uvijek ili do adolescencije kada jednostavno nestaje.

2.3. Dosadašnje spoznaje o razvoju kriminalnog ponašanja

Otkriveno je da početak činjenja krivičnih djela počinje u dobi od 8 do 14 godina. Empirijski podaci se razlikuju između studija samoprijavlivanja i zvaničnih statistika. Studije samoprijavlivanja su detektovale raniju životnu dob, dok prema zvaničnim statistikama kriminalno ponašanje počinje u starijoj dobi. Krivična djela se izvršavaju najčešće u dobi između 15 do 19 godina. Počinitelji koji u ranijoj dobi počnu izvršavati krivična djela imaju veću vjerovatnoću da će imati relativno duge kriminalne karijere i da će činiti više različitih krivičnih djela.

Neminovno je da postoji kontinuitet u činjenju krivičnih djela - od djetinjstva kroz adolescenciju do odrasle dobi, kada dolazi do odustajanja/izlaska iz kriminalnih karijera. Konkretnije, pojedinci sa antisocijalnim ponašanjem u djetinjstvu su predisponirani da izvrše relativno veliki broj krivičnih djela u kasnijem razvoju, odnosno tokom životnog toka. Može se dogoditi da pojedini u djetinjstvu ne izvrše krivična djela do određene dobi (e.g. od 11 do 13 godine), zatim izvrše jedno ili više krivičnih djela, potom prestanu/odustanu, a nakon toga, tokom adolescencije, ponovno započnu činjenje krivičnih djela u određenom dobnom razmaku (e.g. od 16 do 21 godine). Studije su utvrdile da odustajanje od činjenja krivičnih djela se dešava između 20 i 29 godina, a mali broj počinitelja zaista nastavlja činiti krivična djela u odrasloj dobi (Piquero, Farrington i Blumstein, 2007). Zanimljivo je da veliki dio populacije čini krivična djela povremeno, većinom u pubertetu i adolescenciji, te da predstavljaju *akutne počinitelje*, dok iznimno mali dio populacije predstavlja *hronične počinitelje*. Posljednji, započinju kriminalne karijere u iznimno mlađoj životnoj dobi, za razliku od akutnih počinitelja, te imaju visoke frekvencije činjenja krivičnih djela, kao i duge kriminalne karijere (Piquero, Farrington i Blumstein, 2007).

Tokom razvoja i životnog toka kriminalno ponašanje je višestrano (i.e. više različitih krivičnih djela), a ne specijalizirano; to se osobito odnosi na počinitelje nasilnih krivičnih djela. Iako su djela determinirana kao kršenja krivičnog zakona, njihovi uzroci se nalaze u socio-psihološkoj patologiji u periodu djetinjstva i odrastanja. Naprimjer, utvrđeno je da ukoliko majka konzumira narkotike dijete ima veće šanse da čini krivična djela ili ako dijete konzumira alkohol u velikim količinama ima velike vjerovatnoće da će činiti krivična djela u kasnijoj dobi ili ukoliko u pubertetu ima učestale, s različitim partnerima, seksualne aktivnosti može biti predisponiran za činjenje krivičnih djela. Iznimno je interesantno da pojedinci koji nastave činiti krivična djela

u odrasloj dobi više nisu zainteresovani za grupna protivpravna djelovanja, već nastoje samostalno (ili kroz kriminalne mreže) činiti krivična djela. Radi se o činjenju krivičnih djela u grupi/ama do kasne adolescencije, a od 20 godine i starijoj dobi krivična djela se čine samostalno. Kao razlozi za to navode se uzbuđenje/uživanje, neupražnjeno slobodno vrijeme, emotivni razlozi i/ili koristoljublje. Ipak, od 20 godine koristoljublje postaje dominantan motiv činjenja krivičnih djela. Iznimno važno je spomenuti da navedeni generalni rezultati ne vrijede ukoliko se fenomenološki, odnosno po specifičnim krivičnim djelima, posmatraju kriminalne karijere (Piquero, Farrington, Blumstein, 2007).

Različita krivična djela se prvi put čine u različitoj dobi, imaju različit progres i eventualno odustrajanje. Dokazano je da se prvo čine sitne krađe, zatim krađe, pa razbojništva. Različita krivična djela se čine do oko dvadesete godine, nakon čega različitost u činjenju krivičnih djela polako opada, a počinitelji se u većini slučajeva specijaliziraju za činjenje određenih krivičnih djela (Piquero, Farrington, Blumstein, 2007). Ipak, veoma mali broj pojedinaca se adaptira i nastavlja činiti višestrana/raznolika krivična djela (Loeber i Snyder, 1990).

3. Kriminalne karijere i organizovani kriminal

Istraživanja kriminalnih karijera većinom su koncentrisana na maloljetnike (Loeber i Farrington, 2012), punoljetnike (Loeber, Hovee i Slot, 2012), rano punoljetstvo (Piquero, Brame i Lynam, 2004) ili velike uzorke (van Koppen, 2018). Ispitivanje pojedinačnih fenomena je ograničeno. Dosadašnji fond spoznaja o kriminalnim karijerama je izgrađen u području: (i) seksualnog nasilja (Blokland i Lussier, 2015), (ii) nasilja (Piquero, Jennings i Barnes, 2012), (iii) nasilja u porodici (Hilton i Wyatt-Eke, 2016), (iv) imovinskog kriminala (Shover, 1983), (v) ubist(a)va (Vaughn, DeLisi, Beaver i Howard, 2009), (vi) korupcije, prevara i pronevjera, odnosno kriminala bijelih kragni (van Onna i saradnici, 2014). Istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala su iznimno limitirana. Problem istraživanja ovog fenomena nalazi se u grupnom djelovanju pojedinaca, pa putanje kriminalnog ponašanja kroz životni tok striktno ovise od društvenih mreža (i.e. mreža društvenih interakcija i personalnih odnosa). Kako teorije trajektorija hipotetiziraju, postoji više od jednog tipa počinitelja krivičnog djela i prema tome više od jedne putanje, zbog čega istraživanje kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu postaje mnogo kompleksnije (Blokland i van der Geest, 2017).

3.1. Razumijevanje kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala

Organizovani kriminal se razlikuje od drugih krivičnih djela, što dovodi do pretpostavke i da počinitelji organizovanog kriminala se razlikuju od počinitelja drugih oblika krivičnih djela. Kako navodi van Koppen (2010) konvencionalna krivična djela zahtjevaju malo napora, planiranja i pripreme, a pojedina čak ne zahtjevaju nikakve vještine ili stalne kontakte s drugim pojedincima za izvršenje krivičnih djela. Počinitelji su veoma često karakterizirani niskim stepenom samokontrole i rizikom, a rezultat toga su iznimno mali profiti. Organizovani kriminal se ne uklapa u ovu definiciju. Prema Paoli (2014) organizovani kriminal uključuje više od dvije osobe, koji imaju zasebno određene zadatke koje karakteriše disciplina i kontrola, djelovanje u kontinuitetu u činjenju teških krivičnih djela (na međunarodnom/transnacionalnom nivou) sa što manjim rizikom, putem utjecaja na političare, medije, javne službenike, pravosuđe i ekonomiju, korištenjem komercijalnih ili poslovnih struktura.

Organizovani kriminal pretpostavlja uključivanje u dugotrajni proces, koji zahtjeva pripremu i višestruke aktivnosti i koordinaciju između (sa)učesnika. Društveni kontakti i mreže predstavljaju centralnu kategoriju ne samo između (sa)učesnika organizovanog kriminala, već i konzumenata njihovih usluga. Radi se o djelima koja zahtjevaju kompleksno operativno djelovanje i organizacijske vještine (Morselli, 2010). Upravo zbog toga klasična i integralna teorijska objašnjenja u razvojnoj kriminologiji ne mogu rasvijetliti kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala. Pretpostavka je da počinitelji organizovanog kriminala prate putanje običnih, nekriminalnih, ljudi, te da su tokom razvoja stekli vještine, društvene veze i bili u situacijama da izvrše krivična djela (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010). A van Koppen, De Poot i Blokland (2010) tvrde da se radi više o sezonskim počiniteljima s dugim krivičnim dosijeima.

Objašnjenja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala se mogu svrstati u tri teorije: (i) teorije ličnosti, (ii) teorije usmjerene na počinitelje i (iii) eklektičke teorije. Teorije ličnosti objašnjavaju fenomen u statičnoj kategoriji sa dugotrajnim faktorima rizika. Možda najčešće korišteno objašnjenje kriminalnog ponašanja jeste teorija samokontrole Gottfredsona i Hirschi (1990). Ova teorija zagovara da se ličnost razvija u djetinjstvu, a nerazvijanje samokontrole dovodi do predisponiranosti za izvršenje krivičnih djela u odrasloj dobi. Osobe koje karakteriše nizak stepen samokontrole imaju veće mogućnosti da izvrše krivično djelo. Prema teoriji samokontrole počinitelji su impulsivni, orjentisani prema sebi i skloni rizicima pri izvršenju krivičnih djela. Nisu specijalizirani da čine specifična, već mogu tokom životnog toka izvršiti različita krivična djela. Kriminalne mreže su, prema ovom objašnjenju, slučajnost, nešto što se događa bez plana. Kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala, prema teorijama ličnosti, imaju istu razvojnu progresiju kao i počinitelji drugih krivičnih djela (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010).

Teorije usmjerene na počinitelje najčešće zanemaruju situacione faktore prilikom objašnjenja kriminalnih putanja. One objašnjavaju postojanje (i) organizovanih i (ii) dezorganizovanih počinitelja. Prvi kontinuirano pripremaju radnje za izvršenje krivičnog djela što utječe na manju mogućnost da budu otkriveni (i.e. registrirani kod organa formalne socijalne kontrole), dok drugi neplanirano izvršavaju krivična djela. Ove teorije su u suprotnosti sa teorijama ličnosti jer dovode do pretpostavke da počinitelji organizovanog kriminala izvršavaju manji broj znatno težih krivičnih djela, dok ostali čine veći broj krivičnih djela koja su, u poređenju sa organizovanim kriminalom, znatno lakša (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010). U posljednje vrijeme nekoliko empirijskih istraživanja usmjerenih na počinitelje je uključilo situacione faktore kao vjerovatno objašnjenje kriminalnih karijera organizovanog kriminala. Akumuliranje spoznaja o situacionim faktorima produciralo je pretpostavke da prilike odnosno situacije u kojima se nalaze odrasle osobe dovode do organizovanog kriminala, što je suprotno argumentima teorija ličnosti. Različita krivična djela su dostupna svima da ih izvrše, dok organizovani kriminal zahtjeva situacije koje bi regrutovale pojedince u grupu, i mnogo su kompleksnije. Kada govorimo o situacijama mislimo i na društvene mreže koje se stvaraju i omogućavaju (sa)učesništvo, konzumente i profit.

(Sa)Učesnici su veoma važan element za formiranje organizovane grupe i uspješnu realizaciju kriminalnih aktivnosti, a to uključuje i pojedince iz, uslovno rečeno, svijeta legalnih aktivnosti. Vrijedi spomenuti da situacije dovode do kreiranja povjerenja između članova grupe (Levi 2008). Transnacionalni karakter je situaciona karakteristika počinitelja organizovanog kriminala; ne mogu svi pojedinci ostvariti društvene veze na međunarodnom nivou. Pored navedenog, situacioni element predstavlja i kontinuirana priprema za izvršenje kompleksnih i teških

krivičnih djela. Kako navodi Kleemans (2014) situacioni faktori uzrokuju kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala. Prema njemu, veoma mali broj maloljetnika učestvuje u organizovanom kriminalu, većina su odrasle osobe. Kasni ulazak u kriminalno ponašanje je, tvrdi Kleemans, tipičan za počinitelje organizovanog kriminala, uključujući raznoliki fenomenološki spektar krivičnih djela. Kako je ranije istaknuto, maloljetnici nemaju vještine, razvijene društvene mreže i situacije, pa se ne priključuju organizacijama koje čine krivična djela, što objašnjava, do određene mjere, zašto pojedini počinitelji organizovanog kriminala nisu nikada bili registrovani kod organa formalne socijalne kontrole i kako pojedinci koji grade legalne karijere se transformišu u počinitelje organizovanog kriminala (Kleemans, 2014).

Kako bi objasnili kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala postojala je potreba da se pomire stanovišta zastupnika teorija ličnosti i teorija usmjerenih na počinitelje. Leeper, Piquero i Benson (2004) su predložili *Isprekidanu situacionu zavisnu teoriju* koja pretpostavlja da su visoko pozicionirane i ugledne ličnosti (i.e. kriminal bijele kragne), uključujući i one koji djeluju organizovano, kriminalno aktivne tokom adolescencije. Za razliku od počinitelja drugih (i.e. konvencionalnih) krivičnih djela koji u većini slučajeva nakon punoljetstva postepeno odustaju i konačno prestaju izvršavati krivična djela, visoko pozicionirane i ugledne ličnosti ponovo započinju činiti krivična djela u punoljetstvu, osobito u dobi između 30 i 40 godina. Zbog toga, oni imaju isprekidanu kriminalnu karijeru, koja počinje u maloljetničkoj dobi, zatim prestaje, da bi ponovno u odrasloj dobi započela zbog situacionih faktora, društvenih mreža i struktura. Oni navode da se, za razliku od ulaska u kriminalno ponašanje u mlađoj dobi, počinitelji organizovanog kriminala u odrasloj dobi razlikuju jer započinju kriminalne karijere zbog kriza ličnosti i/ili kriza u obavljanju okupacionih/poslovnih radnji, a "okidači" za izvršenje krivičnih djela predstavljaju situacije ili prilike (e.g. poslovni ili društveni pritisci) za izvršenje krivičnih djela. Situacije prilike mogu da dovedu i do otpornosti ili odustajanja od izvršenja organizovanih krivičnih djela, ali samo ukoliko ostvaruju mogućnost da se na legitiman način ostvare ciljevi (Kleemans i De Poot, 2008), što korenspodira sa teorijom anomalije.

3.2. Pregled rezultata dosadašnjih istraživanja

Empirijska istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala su ograničena. Dosadašnja istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala su napravila tektonske promjene u razumijevanju dobno-kriminalne krivulje, koja pretpostavlja da kriminal postepeno raste u ranom pubertetu i doživljava kulminaciju između 15 i 17 godine, a zatim postepeno opada do i kroz odrastanje. Značajan doprinos ogleđa se i u faktorima rizika koji dovode do trajanja kriminalnih karijera kroz životni tok što odstupa od stajališta dualne taksonomije koju je razvila Terrie Moffitt (1993), odnosno tipa počinitelja: *limitiran u adolescenciji*.⁴

Empirijska istraživanja organizovanog kriminala postala su rasprostranjena u posljednjih nekoliko desetljeća. Mnogo toga se spoznalo o modelima organizovanog kriminala (Albanese, 1994),

⁴ Terrie Moffitt (pogledati, 1993) je razvila empirijski utemeljenu teoriju dualne taksonomije počinitelja krivičnih djela sa dva tipa počinitelja: (i) konzistentni kroz životni tok i (ii) limitiran u adolescenciji. Drugi tip karakterizira privremenost kriminalnog ponašanja koje se pojavljuje početkom rane adolescencije, naglo raste i naglo opada sa izlaskom iz adolescencije i ulaskom u odraslu dob. Uzrok ovoga, prema Moffittovoj, su nedostaci biološke i socijalne zrelosti. Oni žele da budu kao odrasli, ali ne mogu ostvariti ciljeve na legitiman način.

organizacionim strukturama (Campana, 2016), ulogama pojedinaca u kriminalnim mrežama (Vermeluen, van Damme i De Bondt, 2010) i stečenoj koristi (Kleemans, 2015). Ove studije nude veoma malo uvida u kriminalne karijere. Van Koppen, De Poot i Blookland (2010) tvrde da je Bovenkerk prvi ispitao kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala. On je ispitivao da li i u kojoj mjeri ličnost vođa kriminalnih mreža korespondira sa ličnostima uspješnih biznismena. Prema Bovenkerku (2000) karakteristike ličnosti uspješnih biznismena, kao što su ekstravertnost, savjesnost, kontrolirana implusivnost, avanturistički duh i megalomanija korespondiraju sa karakteristikama ličnosti vođa kriminalnih mreža, te predstavljaju faktore rizika. Najviše studija istraživalo je fenomen kriminala bijelih kragi, Leeper, Piquero i Benson (2004) su utvrdili da počinitelji kriminala bijelih kragi kasno započinju činjenje krivičnih djela, pa se ne uklapaju u paradigmu dobno-kriminalne krivulje.

Weisburd je ekstenzivno izučavao kriminal bijelih kragi i kriminalne karijere. Zaključio je da počinitelji koji se nalaze na visokim i uglednim položajima se razlikuju od počinitelja drugih krivičnih djela, jer kasno započinju činiti krivična djela, čine manje krivičnih djela u ukupnosti svih krivičnih djela, u mnogo manjem broju su registrovani kod organa formalne socijalne kontrole i specijalizirani su za obavljanje određenih poslova što im omogućava i specijalizaciju za izvršenje specifičnih krivičnih djela (e.g. prevare na tržištu). Pedersen (2018) je utvrdila da članovi motociklističkih organizovanih kriminalnih grupa imaju veće šanse da izvrše krivična djela od motociklističkih nekriminalnih grupa, a Blokland i saradnici (2017) da imaju više krivičnih osuda. Ova istraživanja su utvrdila da pojedinci koji se u odrasloj životnoj dobi priključe motociklističkim kriminalnim grupama čine znatno teža krivična djela. Regrutacija pojedinaca u motociklističke grupe uslovljena je prethodnim kriminalnim životom. Dakle pojedinci koji su dio motociklističke subkulture, odlaze u motociklističke klubove, imaju veliku vjerovatnoću da će se pridružiti kriminalnim organizacijama (Pedersen, 2018; Blokland i saradnici, 2017). Situacioni faktori imaju centralnu ulogu u objašnjenju ovog fenomena.

3.2.1. Studija iz Engleske i Velsa

Francis i saradnici (2013) su koristili nacionalni registar policije o počiniteljima organizovanog kriminala iz Engleske i Velsa. Ukupno 4.112 počinitelja organizovanog kriminala je uzorkovano; odabrani su počinitelji registrovani u periodu od 2007. do 2010. Prosječna dob respodenta bila je 32 godine, a samo 1% počinitelja organizovanog kriminala je imao 18 godina ili manje. Veliku većinu čine muškarci i to 95% kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu. Malo više od polovine činili su bijeli europljani. Organizovani kriminal je analiziran po vrsti krivičnog djela i izrečenim sankcijama, zatim je upoređen sa dvije grupe počinitelja: (i) teških krivičnih djela i (ii) visoko frekventnih počinitelja (i.e. lakših, neorganizovanih) krivičnih djela.

Utvrđeno je da su počinitelji organizovanog kriminala imali u prosjeku 19 godina kada su prvi put registrovani od strane policije, ali i da su pojedini uspjevali da izbjegnu otkrivanje od organa formalne socijalne kontrole. Zanimljivo, 31% počinitelja organizovanog kriminala je prvu izrečenu sankciju dobilo u dobi između 18 i 25 godina. Počinitelji organizovanog kriminala su imali više prethodnih (i.e. prije kriminalne karijere u organizovanom kriminalu) sankcija nego generalni počinitelji (e.g. razbojništvo). Počinitelji organizovanog kriminala su najčešće višestrani (i.e. čine više različitih krivičnih djela), a samo 12% je specijalizirano za vršenje određenih krivičnih djela u poređenju sa 19% specijaliziranih počinitelja drugih krivičnih djela. Otkrivene su značajne razlike između broja izrečenih sankcija. Počinitelji organizovanog kriminala u prosjeku

dobiju 21 sankciju, dok počinitelji drugih krivičnih djela u prosjeku dobiju 7 sankcija (Francis i saradnici, 2013).

3.2.2. Nizozemske studije

Kleemans i De Poot (2008) su utvrdili koncept strukture društvenih prilika, kojim objašnjavaju kako društvene veze omogućavaju pristup prilikama za izvršenje krivičnog djela. Ovaj koncept nastoji objasniti zašto počinitelji organizovanog kriminala izvrše prvo krivično djelo tek u odrasloj dobi. Rezultati istraživanja, provedenog na uzorku od 1000 počinitelja involviranih u organizovani kriminal, analizom policijski registrovanog kriminaliteta, su pokazali da se ljudi u odrasloj dobi prebacuju sa legalnih poslova u organizovani kriminal. Kada su ih uporedili sa ostalim počiniteljima krivičnih djela utvrdili su da vještine, prilike i društvene veze koje se stiču u odrasloj dobi predisponiraju pojedinca da izgradi kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu. Ovi rezultati su empirijski potvrdili teorije usmjerene na počinitelje. Prema Kleemansu i De Pootu (2008) četiri različita mehanizma uključivanja mogu objasniti započinjanje kriminalne karijere, a to su: (i) društvene i (ii) radne veze, zatim (iii) aktivnosti provedene unutar slobodnog vremena i (iv) životni događaji (e.g. finansijski gubici).

Van Koppen i saradnici (2010) su kombinirali kvalitativne podatke iz Nizozemskog monitora za organizovani kriminal i kvantitativne podatke prikupljene iz pravosudne dokumentacije. Njihov uzorak činili su počinitelji organizovanog kriminala procesuirani u periodu od 1994. do 2006. Ukupno 1.623 počinitelja su uzeta u razmatranja. Upoređeni su sa počiniteljima drugih krivičnih djela. Kriteriji odabira počinitelja drugih krivičnih djela bila je 1997. godina. Konkretnije, ciljano su odabrani počinitelji drugih krivičnih djela koji su osuđeni 1997. godine, kako bi što više sličili počiniteljima organizovanog kriminala po pitanju dobi, da bi mogli porediti njihove karijere u različitim fazama života.

Spolna distribucija uzorka je bila nejednaka. Samo 16% počiniteljki drugih krivičnih djela su bile žene, dok 8% počiniteljki je bilo uključeno u organizovani kriminal. Počinitelji su podijeljeni u grupe prema fenomenu i ulozi. Lideri i prestupnici koji su čini mrežu čine 11% uzorka, koordinatori 23%, počinitelji nižeg ranga 55% i drugi 11%. Krivična djela povezana sa drogama su najzastupljenija 67%, prevare 8% i druga djela 25%. Iznimno bogati sadržaji prikupljenih podataka omogućili su im da opišu kriminalne grupe, kriminalne aktivnosti i pojedince, odnosno vezu pojedinca sa grupama i aktivnostima prije nego što su se uključili u organizovani kriminal. Ova studija je otkrila da 40% počinitelja organizovanog kriminala u analiziranom periodu u Nizozemskoj je imala kasni start. A ovom procentu se može dodati 19% pojedinaca koji su imali krivični dosije prije ulaska u kriminalne grupe (i.e. pojedinci koji su činili krivična djela bez kriminalne organizacije), onda dolazimo do 59% pojedinaca koji su započeli kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu u odrasloj dobi. U prosjeku počinitelji imaju 38 godina kada startaju kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu (i.e. analiza registriranih krivičnih djela). Samo jedan maloljetnik je osuđen za organizovani kriminal, a 68% počinitelja imalo je između 30 i 50 godina. Najmlađi član organizovane grupe imao je 12, a najstariji 76 godina (Van Koppen i saradnici, 2010).

Van Koppen, De Poot i Blokland (2010) su otkrili da, iako postoje sličnosti, razlike između kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala i počinitelja drugih krivičnih djela su upečatljive. Testirana je pretpostavka da počinitelji organizovanog kriminala izvrše krivična djela tokom adolescencije, zatim imaju svojevrsnu pauzu i onda ponovno čine krivična djela (više

u Leeper, Piquero i Benson, 2004). Otkriveno je da kada se uporede počinitelji organizovanog kriminala i počinitelji drugi krivičnih djela, dobno-kriminalna krivulja se ne podudara u dobi od 23 godine. Počinitelji organizovanog kriminala su pravili mnogo duže pauze u činjenju krivičnih djela, a nakon 23 godine su se uključivali u organizovani kriminal, nakon čega su pokazivali upornost i kontinuitet. Počinitelji drugih krivičnih djela su činili krivična djela do 23 godine nakon toga dolazi do postepenog pada i perioda pauza u činjenju krivičnih djela ili eventualnog odustajanja. Do 32 godine većina počinitelja drugih krivičnih djela je prestala činiti krivična djela, dok su pojedini nastavili činiti do sredine 30-ih godina, ali sa periodima dugih pauza (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010).

Prosječna dob prvog kontakta s pravosuđem počinitelja organizovanog kriminala bila je nešto veća od 24 godine. Što odgovara rezultatima prethodnih studija (Francis i saradnici, 2013; van Onna i saradnici, 2014). Zanimljivo je da rezultati ne podržavaju u potpunosti teoriju Leepera, Piquera i Bensona (2004), gotovo polovina počinitelja organizovanog kriminala imala je prethodni doticaj sa pravosuđem, za razliku od 31% počinitelja drugih krivičnih djela. Prije kriterijske godine (i.e. 1997.) počinitelji organizovanog kriminala su izdržavali ukupno 31 mjesec kazne zatvora, za razliku od počinitelja drugih krivičnih djela koji su izdržavali ukupno 18 mjeseci kazne zatvora. Možda intuitivno, potvrđeno je da su počinitelji organizovanog kriminala činili teža krivična djela tokom kriminalne karijere - u poređenju sa počiniteljima drugih krivičnih djela. U prosjeku 78% počinitelja konvencionalnih, a 40% počinitelja organizovanog kriminala izdržavalo do 4 godine kazne zatvora. U poređenju sa počiniteljima drugih krivičnih djela, počinitelji organizovanog kriminala moraju provesti gotovo duplo više vremena u zatvoru. Vrijedi spomenuti da dobijaju gotovo duplo veću kaznu zatvora, ne samo za krivična djela organizovanog kriminala, već i za krivična djela za koja su osuđeni prilikom prvog kontakta sa pravosuđem, što može biti indikator faktora rizika za izgradnju kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010).

Istraživanja kriminalnih karijera obično pokazuju vezu između starta i frekvencije krivičnih djela. van Koppen, De Poot i Blokland (2010) su dokazali da počinitelji organizovanog kriminala prvo djelo izvrše sa oko 25 godina i da frekvencija krivičnih djela tokom kriminalne karijere veoma sporo raste, u poređenju sa počiniteljima drugih krivičnih djela koji prva krivična djela izvrše u mlađoj dobi i imaju veliku frekvenciju krivičnih djela. Međutim, počinitelji organizovanog kriminala koji su u ranoj dobi počinili krivična djela imaju iznimno veliku frekvenciju, mada je u kontekstu izgradnje kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu ta veza veoma slaba (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010). Ova studija nije potvrdila Gottfredsonovu i Hirschijevu pretpostavku o samokontroli, jer počinitelji organizovanog kriminala nisu imali indikatore ranih problema u ponašanju. Standardna statička objašnjenja o trajanju kriminalnih karijera se ne mogu primjeniti na organizovani kriminal, ali se mogu objasniti kroz situacije koje se dožive tokom odrasle dobi. Ova studija je potvrdila ranije spomenute eklektičke teorije.

3.2.3. Italijanske studije

Savona i saradnici (2017) su utvrdili da su putanje između članova i vođa kriminalnih organizacija u Italiji veoma slične. Jedina razlika je što lideri izvršavaju učestalija/frekventnija, znatno teža krivična djela tokom kriminalne karijere, koja je znatno duža od članova kriminalne organizacije, ali to ne utječe na razlike u izgradnji kriminalnih karijera. Ova studija je zaključila da je rano

punoljetsvo ključni period u određivanju budućih putanja u kriminalnoj karijeri u organizovanom kriminalu. Naprimjer, utvrđeno je da se razlike između lidera i članova kriminalne organizacije razlikuju u startu kriminalne karijere. Lideri organizacija, kao i članovi, čine prva organizovana krivična djela u dobi od 25 do 30 godina, ali su djela znatno teža, brojnija i nasilnija.

Zanimljivo, ova studija je analizirala faktore za pridruživanje pojedinaca kriminalnoj organizaciji. Zaključeno je da pojedinci koji su činili veliki broj različitih teških krivičnih djela u mlađoj dobi - osobito nasilna djela, razbojništva i krađe - su u odrasloj dobi regrutovani u kriminalne organizacije. To znači da aktivni počinitelji krivičnih djela koji su imali izgrađenu karijeru, imaju veće šanse da izgrade istu u organizovanom kriminalu. Spoznato je i da visok stepen obrazovanja predstavlja faktor rizika u starijoj dobi. Visoko obrazovani pojedinci su zanimljivi ne samo zbog intelektualnih sposobnosti i vještina, već i zbog činjenice da većina nikada nije registrovana kod organa formalne socijalne kontrole, pa predstavljaju idealne kandidate za regrutovanje u kriminalne organizacije. Članovi italijanskih kriminalnih organizacija su, prema rezultatima studije Savona i saradnika (2017), višestrani počinitelji, a ne specijalisti u određenim krivičnim djelima. Iako imaju kasni start u kriminalnoj karijeri organizovanog kriminala, krivična djela čine postepeno, tokom razvoja karijere postaju ozbiljnija, a putanju ozbiljnosti prati manji broj (i.e. frekvencija) krivičnih djela, što može biti objašnjeno izdržavanjem kazni zatvora koja su oslabile italijanske kriminalne organizacije ili zbog nepostojanja dovoljnih podataka o pojedinačnim karijerama (Savona i saradnici, 2017).

Campedelli i saradnici (2019) su analizirali kriminalne karijere članova italijanske mafije korištenjem do sada najveće baze podataka o osuđenim počiniteljima organizovanog kriminala. Populaciju su činila 11.138 počinitelja organizovanog kriminala. Rezultati su pokazali da u prosjeku 16.1 krivično djelo bude izvršeno za 16.5 godina karijere, a frekvencija je u prosjeku 1.25 krivičnih djela po godini, dok za nasilna krivična djela frekvencija je u prosjeku 3.45 po počinitelju. Počinitelji organizovanog kriminala su, prema studiji Campedelli i saradnika, specifični kriminalni karijeristi. Neki od njih su kontinuirano činili krivična djela bez specijalizacija, a u nekim slučajevima su nastavljali činiti krivična djela organizovanog kriminala i nakon 50 godine. Utvrđeno je da doticaj sa pripadnicima italijanske mafije predstavlja značajnu životnu prekretnicu i predisponiranost za startanje kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu. Ako se tome dodaju iznimno stroge krivične sankcije za pripadnike italijanske mafije, onda pojedinci koji prvi put budu osuđeni za organizovani kriminal u Italiji imaju velike šanse da nakon izdržavanje kazne nastave kriminalnu karijeru. Za razliku od prethodnih studija, startanje kriminalne karijere u Italiji započinje u mlađoj dobi i doživljava svoju kuluminaciju u mlađoj dobi.

Za razliku od drugih država u kojima su provedena empirijska istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala, u Italiji su one iznimno duge i specifične. Putanje koje vode do uključivanja i trajanja kriminalnih karijera su u osnovi zasnovane na trajanju, ozbiljnosti i učestalosti krivičnih djela koja se vrše u mlađoj životnoj dobi. Naprimjer, ukoliko pojedinac čini nasilna krivična djela i ostvaruje određeni profit od toga, italijanske organizirane kriminalne grupe mogu postepeno priključiti tog pojedinca u organizaciju (Campedelli i saradnici, 2019).

3.2.4. Australijska studija

Fuller, Morgan i Brown (2019) su istraživali kriminalne karijere počinitelja organizovanog kriminala u Australiji. Koristili su bazu podataka Australijske komisije za kriminalno obavještajni rad. Konačan uzorak je brojao 2.172 počinitelja, koji su izvršili ukupno 37.689 krivičnih djela. Većina počinitelja krivičnih djela organizovanog kriminala nije izvršila prvo krivično djelo do punoljetstva, skoro jedna trećina je imala 25 godina ili više kada su izvršili prvo krivično djelo. Nakon toga, učestalo su vršili krivična djela, uz relativan kontinuitet do 40 godine života. Tokom ovog perioda postepeno se povećavao broj i težina krivičnih djela. Što je u liniji sa prethodno navedenim studijama (van Koppen, De Poot i Blokland, 2010; Savona i saradnici, 2017). Ukupno 535 počinitelja je izvršilo prvo krivično djelo prije 18 godine, 1.275 u dobi od 20 godina, 656 u dobi od 25 i starijoj, a 226 je imalo 30 ili više godina. Prosječna dob starta kriminalne karijere je 21.8 godina. Zanimljivo je da počinitelji koji su na početku karijere činili imovinska ili nasilna krivična djela su imali oko 20 godina, dok za trgovinu drogom, oružjem i prevare najmlađi su imali oko 25 godina i više. U prosjeku jedna trećina je bila aktivna u činjenju krivičnih djela u dobi između 20 do 36 godine, a prevalencija činjenja krivičnih djela u dobi od 35 godina je naglo pala ispod 25%, ali je broj krivičnih djela po počinitelju naglo rastao, tako da je jedan počinitelj u dobi od 31 godinu činio 5.5 registrovanih krivičnih djela (Fuller, Morgan i Brown, 2019).

Prevalencija krivičnih djela se fenomenološki razlikovala. Krivična djela vezana za droge su kroz karijeru postajala prevalentnija, dok su nasilna i imovinska krivična djela - koja su bila dominantna tokom adolescencije i ranog punoljetstva - bila relativno stabilna sa najvećom frekvencijom u 30-im godinama, da bi nakon toga frekvencija naglo opadala. Razlike u profilima počinitelja organizovanog kriminala i njihovih karijera vezana su za startnu dob, prevalenciju i vrstu krivičnog djela. Počinitelji koji su uključeni u trgovinu drogom, oružjem ili prevare su imali znatno stariju startnu dob. Neka krivična djela kao što su prevare zahtjevaju prethodno iskustvo, situacije i vještine ili za trgovinu drogom - kriminalne mreže. Ove mogućnosti nisu dostupne počiniteljima organizovanog kriminala u mlađoj dobi (Fuller, Morgan i Brown, 2019).

Ukupno 761 počinitelj u uzorku bio je specijalizovan za činjenje krivičnih djela, a kada su iz baze podataka uklonili počinitelje sa samo jednim krivičnim djelom i to organizovanim kriminalom, 346 počinitelja je imalo određene specijalizacije u vršenju krivičnih djela. To znači da počinitelji organizovanog kriminala vjerovatno budu specijalizovani za vršenje krivičnih djela na početku svoje kriminalne karijere u organizovanom kriminalu, ali tokom životnog toka postaju višestranici. Dakle, počinitelji grade kriminalnu karijeru na konvencionalnim krivičnim djelima, specijalizirajući se za činjenje pojedinih krivičnih djela. Kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu započinju kao specijalisti, nakon punoljetstva, da bi vremenom postali višestranici počinitelji organizovanog kriminala. To potvrđuje i podatak da u prosjeku specijalisti imaju 24.7 godina prilikom činjenja prvog krivičnog djela organizovanog kriminala i kasnije postaju višestranici, dok višestranici počinitelji izvrše prva krivična djela u prosjeku sa 20 godina. Utvrđeno je da su počinitelji organizovanog kriminala višestranici, generalni, počinitelji krivičnih djela, što je i razumljivo jer se adaptiraju na činjenje različitih krivičnih djela tokom kriminalne karijere. Ni ova studija nije potvrdila dobno-kriminalnu krivulju, jer se startna dob i upornost činjenja krivičnih djela kretala od 20 godine života. Gotovo jedna trećina analiziranih počinitelja su bili aktivni u svakoj godini kriminalne karijere. Rezultati ovog istraživanja potvrdili su teorije usmjerene na počinitelja (Fuller, Morgan i Brown, 2019).

3.2.5. Multinacionalna studija

Kemp, Zolghadriha i Gill (2019) su prikupili podatke na temelju analize sadržaja biografija i autobiografija pojedinaca koji su bili dio kriminalne organizacije. Uzorak je činilo 100 osuđenih počinitelja organizovanog kriminala. Cilj istraživanja bio je utvrđivanje načina uključivanja pojedinaca u organizovani kriminal i ispitivanje razlika u šablonima uključivanja između različitih grupa počinitelja organizovanog kriminala. Podaci su analizirani kvantitativno s ciljem identifikacije razlika u procesu uključivanja između počinitelja koji se (i) uključuju i/ili (ii) formiraju organizovane kriminalne operacije. Ovo istraživanje je otkrilo da faktori rizika, kriminalne putanje, tačke preokreta (i.e. životni događaji koji predstavljaju prekretnicu u životu pojedinca, a utječu na startanje kriminalne karijere, odnosno odustajanje od organizovanog kriminala), motivacije i društveni utjecaji se značajno razlikuju kod pojedinaca prilikom uključivanja u organizovani kriminal.

Multinacionalni uzorak sačinjen od muškaraca i to 48% državljana Sjedinjenih Američkih Država, od toga 32% sa italijanskim porijeklom, 37% Ujedinjenog Kraljevstva, od toga 11% Škotska, 5% državljana Italije, dok je ostatak uzorka bio sačinjen od 1% Bjelorusa, Kanađana, Kolumbijaca, Finaca, Japanca, dok su 2% uzorka činili Meksikanci i 3% Irci. Ukupno 92% uzorka se može smatrati kaukazijancima. Razvrstano po krivičnim djelima, 28% počinitelja je izvršilo nasilna krivična djela, 24% krijumčarenja i prodaju droge, 22% imovinska krivična djela i otmice, a 18% je započelo kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu činjenjem krivičnih djela reketiranja, dok 8% je osuđeno za druga krivična djela u što spada i prevara, ali i pojedinci koji nisu imali krivični dosije prije registriranog organizovanog kriminala. Zanimljivo, u 15 slučajeva tačke preokreta za uključivanje u organizovani kriminal su bile povezane sa negativnim životnim događajima, od toga 73% je uključivalo izdržavanje kazne zatvora, 20% finansijske poteškoće, a 7% smrt članova porodice. Statističkom analizom utvrđeno je da su navedeni životni događaji povezani sa pojedincima koji su formirali organizovane kriminalne grupe, što implicira da su se pojedinci priključivali organizovanoj kriminalnoj grupi u stanju ranjivosti, u što ubrajamo i izdržavanje kazne zatvora (Kemp, Zolghadriha i Gill, 2019).

Kada posmatramo pojedince koji su se uključili u organizovane kriminalne aktivnosti, navedena studija zaključuje da su započeli kriminalnu karijeru uslijed dugoročnih procesa izlaganja pojedincima uključenim u organizovane kriminalne aktivnosti, ali i zbog društvenih faktora, pa su imali "prirodne" trajektorije; oni su pod utjecajem razvojne socijalne dinamike. U ovom slučaju, proces startanja i trajanja kriminalne karijere djelovati će kao proces zaraze virusom. S druge strane, osnivači kriminalnih organizacija (i.e. oni koji su formirali kriminalnu grupu) imaju kratkotrajne i prolazne procese, a djela čine uslijed situacionih okolnosti, odnosno prilika; oni su pod utjecajem nastalih prilika. U ovome slučaju proces startanja i trajanja kriminalne karijere djelovati će uslijed ličnih motivacija (Kemp, Zolghadriha i Gill, 2019).

Startanje kriminalne karijere je - od djetinjstva do odrasle dobi - raznoliko. Prosječna dob startanja kriminalne karijere je sredina dvadesetih godina. Intervalni period između startanja kriminalne karijere i uključivanja u organizovani kriminal je različit za pojedince koji se uključuju u i formiraju kriminalne organizacije. Pojedinci koji se uključuju u organizovani kriminal to rade zbog izloženosti organizovanim kriminalnim aktivnostima i pojedincima, pa se radi o struktura društvenih prilika. Utvrđeno je da pojedinci koji se uključuju u organizovani kriminal žive u mjestima u kojima mogu doći u dodir sa organizovanim kriminalom. Osnivači organiziranih

kriminalnih aktivnosti obično ne žive u blizini pojedinaca koji djeluju unutar organiziranih kriminalnih grupa ili nemaju prilike da izvrše krivično djelo, zbog čega "čekaju" situacije koje se manifestiraju kao potencijalni faktori rizika (Kemp, Zolghadriha i Gill, 2019).

Studija ide mnogo dalje i tvrdi da se veliki broj pojedinaca uključuje u organizovane kriminalne aktivnosti jer se upoznaje ili ima interakcije sa članovima organiziranih kriminalnih grupa. Oni se uključuju, odnosno regrutuju, na temelju prethodnog kriminalnog dosijea, jer organizovane kriminalne grupe imaju povjerenja u kolege/ice po pozivu. Međutim, studija zaključuje da navedeni mehanizmi ne moraju značiti nužno uključivanje u organizovani kriminal, već to mogu biti utjecaji mehanizama neposrednog angažiranja. Osnivači kriminalnih organizacija ne zasnivaju svoje karijere na mrežama počinitelja organizovanog kriminala, već na mrežama počinitelja drugih krivičnih djela. Značajan prediktor ulaska u organizovani kriminal bili su saradnici s kojima su činili konvencionalna krivična djela (i.e. saučesnici), čak tri puta veću vjerovatnoću su imali pojedinci koji su činili saučesnička krivična djela. Ovo potvrđuje prethodne nalaze studije, da će osnivači kriminalnih organizacija iskoristiti otvorene prilike, a oni koji se uključuju su dio društvene dinamike uslovljene mjestom prebivališta ili svakodnevnicom. To ne znači da se osnivači ne oslanjaju na društvene interakcije, odnosno da imaju kriminalne kontakte koji nisu nužno povezani sa organizovanim kriminalom. Otkriveno je da osnivači imaju transnacionalne (kriminalne) kontakte, a ne osobe koje se priključuju kriminalnim organizacijama. Ukratko, studija je zaključila da su osnivači pod utjecajem kratkoročnih kriminalnih prilika i ekonomskih motivacija, dok pojedinci koji se uključuju u organizovani kriminal imaju dugoročnu društvenu dinamiku uslovljenu društvenim vezama i izlaganju organizovanom kriminalu (Kemp, Zolghadriha i Gill, 2019).

3.2.6. Dobno-kriminalna krivulja i kriminalne karijere u organizovanom kriminalu

Rani start u karijeri organizovanog kriminala može biti zasnovan na društvenim vezama i bliskosti sa počiniteljima organizovanog kriminala. To mogu biti roditelji, komšije ili roditelji vršnjaka, pa čak i prisutnost organizovanih kriminalnih grupa u zajednici može regrutovati pojedince u ranoj životnoj dobi (van Dijk, Kleemans i Eichelsheim, 2018). Novi članovi kriminalnih grupa se mogu povezati putem prijateljskih veza ili poznanstava na nivou zajednice. Međutim, da bi regrutovali rane startere, počinitelji organizovanog kriminala biraju samo one koji imaju određene vještine ili sposobnosti. Zbog toga će pojedinci prije priključivanja organizovanoj kriminalnoj grupi najčešće samostalno činiti krivična djela, naprimjer reketarenje i krađe auta. Upravo zbog toga, priključivanje organizovanim kriminalnim grupama dolazi u starijoj, odrasloj, životnoj dobi, kada pojedinac stekne prethodno iskustvo i specijalizaciju.

Pojedinci se mogu uključiti u organizovani kriminal samo ukoliko razviju vještine, društvene mreže i sposobnosti koje im omogućavaju prilike da sa grupom učestvuju u izvršenju krivičnih djela. Počinitelji sa srodničkim, bliskim društvenim vezama i ranom predisponiranosti za činjene krivičnih djela, odnosno činjenjem krivičnih djela u ranim fazama života, osobito nasilničkih, imaju veću vjerovatnoću da će imati klasičnu, odnosno isprekidanu, dobno-kriminalnu krivulju, dok pojedinci koji imaju društvene prilike (i.e. situacije u kojima dolaze u kontakt sa članovima organizovane kriminalne grupe) i vještine mogu biti kasni starteri. Članovi kriminalnih organizacija mogu biti hronični ili uporni kroz životni tok. Odustajanja od činjenja krivičnih djela unutar kriminalnih organizacija su raznolika. U pojedinim kontekstima odustajanja su moguća

i prisutna u svim dobima, dok u drugim slučajevima, kao što su italijanske organizovane kriminalne grupe, odustajanje od kriminalne organizacije najčešće završava sa smrtnim ishodom (Campedelli i saradnici, 2019).

3.2.7. Tipologije kriminalnih karijera u organizovanom kriminalu

Dosadašnja istraživanja su otkrila ponavljajuće obrasce razvoja kriminalnog ponašanja kroz životni tok, naprimjer Piquero i saradnici (2008) navode: (i) nisko frekventne, (ii) visokofrekventne počinitelje, (iii) umjereno frekventne u nestajanju i (iv) kasne startere. Rezultati empirijskog istraživanja Campedelli i saradnika (2019) su pokazala da ne postoji tip kasnog startera, vjerovatno zbog činjenice da su korišteni zvanični podaci, pa počinitelji nisu bili detektovani kod organa formalne socijalne kontrole. Postoji pet različitih vrsta kriminalnih karijera: (i) sa niskom frekvencijom, (ii) visokom frekvencijom činjenja krivičnih djela, (iii) ranim startom, (iv) umjerenom duracijom i (v) visokom duracijom (Campedelli i saradnici, 2019). Počinitelji kriminala bijelih kragni, ipak, imaju kasni start, ali su više okarakterisani kao oportunisti, nego uporni u činjenju krivičnih djela kroz životni tok (van Onna i saradnici, 2014).

Francis i saradnici (2013) su utvrdili da je najučestalija putanja rani starter, koji ima svoju kumulaciju u ranim dvadesetim godinama, ali su također utvrdili da kasni starteri u organizovanom kriminalu tokom adolescencije čine druga krivična djela koja ih postepeno dovode do organizovanog kriminala. Veoma mali broj počinitelja je u svim istraživanjima potvrdio paradigmu dobno-kriminalne krivulje. Van Koppen i saradnici (2010) su utvrdili da su (i) kasni starteri najučestaliji u trajektoriji, a prate ih (ii) počinitelji uporni kroz životni tok (i.e. najčešće su kasni starteri). U nešto kasnijoj studiji na većem uzorku, Kleemans i saradnici (2017) su utvrdili da postoje, ali u manjoj mjeri, dodatne putanje: (iii) rani starteri i (iv) hronični počinitelji. Utvrđeno je da počinitelji organizovanog kriminala imaju potpuno drugačije putanje od počinitelja drugih krivičnih djela, što znači da zahtjevaju potpuno drugačija objašnjenja kriminalnih karijera. Savona i saradnici (2017) su utvrdili da počinitelji organizovanog kriminala imaju pet putanja: (i) umjereno uporni, (ii) nisko frekventni, (iii) rani starteri, (iv) visoko frekventni i (v) visoko uporni. Navedene putanje su koherentne između studija.

6. Zaključak

U proteklih nekoliko desetljeća provedeno je nekoliko longitudinalnih studija. Takav pristup zahtjeva izniman znanstveni napor, ekonomski teret i mnogo vremena za provedbu, zbog čega su spoznaje o razvoju i životnom toku počinitelja krivičnih djela akumulirane veoma sporo. Ipak, supstantivno znanje je etablirano (e.g. nasilje u porodici), ali spoznaje o kriminalnim karijerama počinitelja organizovanog kriminala su reducirane. Cilj ovoga rada bio je da prikaže rezultate dosadašnjih istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala.

Startna dob ili ulazak počinitelja u organizovani kriminal se neznatno razlikuje između studija. Naprimjer, Nizozemska studija utvrdila je startnu dob između 24 i 27 godina, italijanska i studija provedena u Engleskoj i Velsu da je startna dob 18, odnosno 19 godina. U svakome slučaju navedeni nalazi odstupaju od dosadašnjih shvatanja dobno-kriminalne krivulje prema kojoj počinitelji grade karijeru u mlađoj dobi i postepeno odustaju od činjenja krivičnih djela, ili nastavljaju graditi kriminalnu karijeru. Učestalost u činjenju krivičnih djela se, također, neznatno razlikovala između studija. Naprimjer, Nizozemska studija je utvrdila da počinitelji organizo-

vanog kriminala imaju sedam osuda, dok studija iz Engleske i Velsa da imaju 21 osudu. Razlike svakako mogu biti produkt konteksta u kojem je istraživanje provedeno (e.g. državnog sistema i politika koje provode organi formalne socijalne kontrole), obima tamne brojke kriminaliteta (e.g. uslovljena činjenicom da su pojedinci počinili prvo krivično djelo izvan države u kojoj su provedene studije ili da jednostavno nisu bili detektovani kod organa formalne socijalne kontrole), te primjene različitih pristupa/metodologija (e.g. uzorkovanje) u istraživanju.

Utvrđeno je da veliku većinu karijernih počinitelja organizovanog kriminala predstavljaju muškarci. Sve studije su utvrdile da nakon kasnog starta kriminalne karijere, počinitelji organizovanog kriminala imaju relativno stabilnu frekvenciju u činjenju krivičnih djela. Tokom karijere, počinitelji organizovanog kriminala vrše iznimno teška krivična djela. Oni mogu započeti kriminalnu karijeru kao specijalisti u vršenju specifičnih krivičnih djela, ali sve dosadašnje studije su potvrdile da veliku većinu čine počinitelji koji su višestrani, odnosno čine različita krivična djela. Osobito je zanimljivo saznanje da počinitelji organizovanog kriminala najčešće grade kriminalnu karijeru u mlađoj dobi, naprimjer na imovinskim ili nasilnim krivičnim djelima, zatim prate paradigmu dobno-kriminalne krivulje, odustaju od činjenja krivičnih djela tokom sticanja punoljetstva, a potom se pridružuju kriminalnim organizacijama i započinju kriminalne karijere u organizovanom kriminalu. Ovo svakako nije pravilo, jer je utvrđeno i da pojedinci koji nisu u odrasloj dobi registrovani kao počinitelji krivičnih djela započinju kriminalnu karijeru u organizovanom kriminalu. S tim u vezi, Morselli (2010) je uspostavio koncept brokeri to rade bolje, aludirajući na činjenicu da ključnu ulogu u finansijski zasnovanom organizovanom kriminalu imaju lica koja nemaju krivični dosije, a imaju vještine i socijalne mreže da izvrše krivična djela.

Kasni start kriminalne karijere možda nije specifičan fenomen (Blumstein i saradnici, 1986). Hronični i počinitelji teških krivičnih djela su vjerovatno povezani sa ranim startom, ali to nije uvjet da će imati kriminalne karijere u činjenju teških krivičnih djela, kao što je organizovani kriminal. A organizovani kriminal ne mora biti nužno povezan sa nasilnim krivičnim djelima, jer nemaju svi priliku da se uključe u kriminalne organizacije u različitim fazama života. Društvene mreže, okupacione prilike, vještine i pristupi svijetu ilegalnih aktivnosti mogu imati mnogo značajniju ulogu (van Koppen i saradnici, 2009).

Istraživanja kriminalnih karijera počinitelja organizovanog kriminala su iznimno zahtjevna i izazovna. Kako navodi Kleemans (2014), problem predstavlja kompleksnost organizovanog kriminala, zbog čega se studije fokusiraju na društvene kontekste i saučesnike koji utječu na izgradnju kriminalnih karijera. Društvene mreže - koje predstavljaju neminovnost u organizovanom kriminalu - dodatno otežavaju istraživanja kriminalnih karijera, jer je teško utvrditi koje ilegalne i/ili legalne socijalne veze dovode do kriminalnog ponašanja. Istraživanja počinitelja organizovanog kriminala su pokazala da razvojna kriminologija mora imati veći fokus, ne na maloljetnicima, već na odraslim osobama. Studije kriminalnih karijera su se previše fokusirale na odustajanje od činjenja krivičnih djela, a zanemareni su situacioni faktori koji dovode do kriminala, što ima direktne implikacije na ograničene spoznaje o kriminalnim karijerama počinitelja organizovanog kriminala.

Bibliografija:

- Albanese, J. (1994). Models of Organized Crime. U: Kelly, R.J., Chin, K. i Schatzberg, R. (ur.), *Handbook of Organized Crime in the United States*, Westport, CT: Greenwood, 77-90.
- Albanese, J. (2000). The Causes of Organized Crime: Do Criminals Organize Around Opportunities for Crime or Do Criminal Opportunities Create New Offenders?. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 16(4), 409-423.
- Blokland, A., Lonneke, H., Wouter, L. i Melvin, S. (2017). Not your average biker; criminal careers of members of Dutch outlaw motorcycle gangs. *Trends in Organized Crime*, 22.
- Blokland, A. i van der Geest, V.R. (2017). *International Handbook of Criminal Careers and Life-Course Criminology*. Routledge Publishers.
- Blokland, A. i Lussier, P. (2015) *Sex Offenders: A Criminal Career Approach*. Wiley Publisher.
- Blumstein, A., Cohen, J. i Farrington, D. (1988). Criminal career research: its value for criminology. *Criminology* 1, 1-35.
- Buljubašić, M. (2019). „Kakvi roditelji, takva djeca“: sistematski pregled međugeneracijske transmisije kriminalnog i antisocijalnog ponašanja. *Kriminalističke teme* 1-2, 91-122.
- Burt, C. (1925). *The young delinquent*. Oxford, England: Appleton.
- Campedelli, G.M., Calderoni, F., Comunale, T. i Meneghini, C. (2019). Life course criminal trajectories of mafia members. *Crime & Delinquency* 07.
- Cernkovich, S.A. i Giordano, P.C. (2001). Stability and change in antisocial behavior: The transition from adolescence to early adulthood. *Criminology*, 39, 371-409.
- Dijk, van, M., Kleemans, E.R. i Eichelsheim, V. (2018). Children of Organized Crime Offenders: Like Father, Like Child? An Explorative and Qualitative Study Into Mechanisms of Intergenerational (Dis)Continuity in Organized Crime Families. *European Journal of Criminal Policy Research*, 1-19.
- Doležal, D. (2009). Kriminalna karijera. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 30(2).
- Farrington, D.P. (2011). Families and crime. U: J. Q. Wilson, i J. Petersilia (ur.). *Crime and public policy* (str. 130–157). New York: Oxford University press.
- Farrington, D.P. (2003). Developmental and life-course criminology. *Criminology* 41, 221-255.
- Francis, B., Humphreys, L., Kirby, S. i Soothill, K. (2013). *Understanding Criminal Careers in Organised Crime*. Research report 74. Home Office.
- Fuller, G., Morgan, A. i Brown, R. (2019). Criminal histories of Australian organised crime offenders. *Trends & issues in crime and criminal justice*, 567.
- Giordano, P. C. (2010). *Legacies of crime: A follow-up of the children of highly delinquent girls and boys*. Cambridge, UK : Cambridge University Press.
- Glueck, S., i Glueck, E. (1950). *Unraveling Juvenile Delinquency*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gottfredson, M.R. i Hirschi, T. (1990). *A general theory of crime*. Stanford University Press, Stanford, California.

- Hirschi, T., i Gottfredson, M. R. (1995). Control theory and the life-course perspective. *Studies on Crime and Crime Prevention*, 4(2), 131–142.
- Hirschi, T. i Gottfredson, M. R. (1983). Age and the explanation of crime. *American Journal of Sociology*, 89, 552–584.
- Hilton, N.Z., Wyatt-Eke, A. (2016) Non-Specialization of Criminal Careers Among Intimate Partner Violence Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 43(10), 1347-1363.
- Kemp, L., Zolghadriha, S. i Gill, P. (2019). Pathways into organized crime: comparing founders and joiners. *Trends in Organized Crime*.
- Kleemans, E.R. (2015). Follow the Money. Introduction to the Special Issue 'Financial Aspects of Organized Crime'. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 21(2), 213–216.
- Kleemans, E. (2014). Theoretical Perspectives on Organized Crime. U: Paoli, L. (2014). *The Oxford Handbook of Organized Crime*. Oxford University Press, 32-53.
- Kleemans, E. R., Van Koppen, M. V., Van der Geest, V. R., Kruisbergen, E. W., Madarie, D. R. (2017). *Report on criminal careers of OC offenders in context*.
- Levi, M. (2008). Organized fraud and organizing frauds: Unpacking research on networks and organization. *Criminology & Criminal Justice*, 8(4), 389-419.
- Loeber, R. i Farrington, D.P. (2012). *From Juvenile Delinquency to Adult Crime: Criminal Careers, Justice Policy and Prevention*. Oxford Scholarship Online.
- Moffitt, T., i I, A. (2001). Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence-limited antisocial pathways among males and females. *Development and Psychopathology*, 13(2), 355-375.
- Moffitt, T. E., (1993). Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A developmental Taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), 674-701.
- Morselli, C. (2010). Assessing Vulnerable and Strategic Positions in a Criminal Network. *Journal of Contemporary Criminal Justice Volume*, 26(4), 382-392.im
- Paoli, L. (2014). *The Oxford Handbook of Organized Crime*. Oxford University Press.
- Pedersen, M.L. (2018). Do offenders have distinct offending patterns before they join adult gang criminal groups? Analyses of crime specialization and escalation in offence seriousness. *European Journal of Criminology*, 15(6), 680–701.
- Piquero, A., Farrington, D. i Blumstein, A. (2007). *Key issues in Criminal Career research*. Cambridge University Press.
- Piquero, A. R., Farrington, D. P., i Blumstein, A. (2003). The criminal career paradigm. U: M. Tonry (ur.), *Crime and Justice: A Review of the Research*, 30 (str. 359–506). University of Chicago Press.
- Piquero, A. i Mazerolle, P. (2001). *Life-course criminology*. Wadsworth.
- Piquero, A.R., Piquero, N.L., Terry, K.J., Youstin, T., i Nobles, M. (2008). Uncollaring the Criminal: Understanding Criminal Careers of Criminal Clerics. *Criminal Justice and Behavior*, 35(5), 583–599.
- Piquero, A.R., Brame, R. i Lynam, D. (2004). Studying Criminal Career Length Through Early Adulthood Among Serious Offenders. *Crime & Delinquency*, 50(3), 412-435.

- Piquero, N.L. i Benson, M.L. (2004). White-Collar Crime and Criminal Careers: Specifying a Trajectory of Punctuated Situational Offending. *Journal of Contemporary Criminal Justice Volume*, 20(2), 148-165.
- Sampson, R. i Laub, J. (1993). *Crime in the Making: Pathways and turning points through life*. Cambridge: Harvard University Press.
- Savona, E.U., Calderoni, F., Campedelli, G.M. i Comunale, T. (2017) *Recruitment into Mafias: Criminal Careers of Mafia Members and Mafia Bosses*. Report.
- Shader, M. (2004). *Risk Factors for Delinquency: An Overview Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention*. US Department of Justice. United States of America.
- Shover, N. (1983) The Later Stages of Ordinary Property Offender Careers. *Social Problems*, 31(2), 208-218.
- Thornberry, T.P. (1997). Introduction: Some Advantages of Developmental and Life-Course Perspectives for the Study of Crime and Delinquency. U: T.P. Thornberry (ur.), *Developmental Theories of Crime and Delinquency: Advances in Criminology Theory*, Vol. 7. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- van der Geest, V., Liefbroer, A. C., i Bijleveld, C. C. J. H. (2014). Criminality and family formation: Effects of marriage and parenthood on criminal behaviour for men and women. *Crime & Delinquency*, 60(8), 1209–1234.
- van Koppen, M.V., De Poot, C.J., i Blokland, A.A.J. (2010). Comparing criminal careers of organized crime offenders and general offenders. *European Journal of Criminology*, 7(5), 356-374.
- van Koppen, M.V. (2018). Criminal Career Dimensions of Juvenile- and Adult-Onset Offenders. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology* 4(1), 92-119.
- van Koppen, M.V., de Poot, C.J. Blokland, A.A.J. (2010). Comparing Criminal Careers of Organized Crime Offenders and General Offenders. *European Journal of Criminology* 7(5), 356–374.
- van Onna, J.H.R., van der Geest, V.R., Huisman, W. i Denkers, A.J.M. (2014). Criminal Trajectories of White-collar Offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency Volume* 51(6), 759-784.
- Van Koppen, M.V., de Poot, C.J., Kleemans, E.R. i Nieuwbeerta, P. (2009). Criminal trajectories in organized crime. *British Journal of Criminology*, 50, 102-123.
- Vaughn, M.G., DeLisi, M., Beaver, K.M., Howard, M.O. (2009). Multiple murder and criminal careers: a latent class analysis of multiple homicide offenders. *Forensic Science International*, 183(1-3), 67-73.
- Wilson, J. Q., i Herrnstein, R. J. (1985). *Crime and Human Nature*. New York: Simon and Schuster.
- Wolfgang, M.E, Figlio, R.M. i Sellin, T. (1972). *Delinquency in a Birth Cohort*. Chicago: University of Chicago Press.

A GLIMPSE INTO THE LIFE-COURSE AND DEVELOPMENTAL CRIMINOLOGY: CRIMINAL CAREERS OF ORGANIZED CRIME PERPETRATORS

Review paper

Abstract

Reason for writing and research problem(s): Life-course criminology - within which developmental criminology is incorporated - is an approach to examining criminal behavior over time. More specifically age-graded sequences, including broader social, psychological, and other contexts that are meaningful and prone to change. Research on criminal careers is based on changes in crime patterns, which occur during development, i.e. within the life course of an individual. Criminal careers are most researched area within criminology. Although much knowledge about criminal careers has accumulated over the past few decades, research on perpetrators of organized crime has been extremely reduced.

Aims of the paper (scientific and/or social): The aim of this paper is to present the state-of-the-art of the research of criminal careers in organized crime.

Methodology/Design: The paper presents a traditional literature review. Therefore, the narrative discussion of previous research was used.

Research/Paper limitation: This is paper does not discuss the verification of previous research in the context of Bosnia and Herzegovina. Due to the limited scope of the paper detailed information on life course/developmental criminology has been reduced.

Results/Findings: Studies have demonstrated that perpetrators most often start their criminal careers late - in adulthood - and that they are not specialists in organized crime. The findings so far have been limited by different research approaches. Most studies have applied quantitative techniques.

General Conclusion: Studies demonstrated that life-course/developmental criminology must have a greater focus on adults. The situational factors that lead to crime have been neglected, which has direct implications for limited knowledge of criminal careers in organized crime. More research is needed, especially in the Balkans.

Research/Paper Validity: Life-course/developmental criminology has been neglected in Bosnia and Herzegovina and the region. This paper seeks to contribute to and expand the existing knowledge fund.

Keywords: developmental criminology, life-course criminology, criminal career, organized crime

Podaci o autoru

Mirza Buljubašić je asistent na katedri za Kriminologiju, Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerziteta u Sarajevu. Član je radne grupe za međugeneracijsku kriminologiju Evropskog kriminološkog udruženja. E-mail: mbuljubasic@fkn.unsa.ba

NASTANAK I RAZVOJ EVROPSKE POLICIJSKE SARADNJE

Pregledni naučni rad

Primljeno/Received: 27. 05. 2020.

Prihvaćeno/Accepted: 23. 06. 2020.

Eldan MUJANOVIĆ
Darko DATZER
Irma DELJKIĆ

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): U radu se ispituje kako i pod kojim uvjetima su nastale i razvile se prakse međunarodne policijske saradnje na području Evrope, naročito u kontekstu širih društvenih, političkih, ekonomskih i drugih promjena.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Opisati kako su nastali i kako danas funkcioniraju savremeni oblici policijske saradnje u Evropi, te objasniti faktore koji su doveli do razvoja.

Metodologija/Dizajn: Meta-analitički pristup, analizirajući veliki broj referentnih i aktuelnih izvora iz područja međunarodnih odnosa, prava EU, međunarodnog-kriivičnog prava, kriminologije i kriminalistike.

Ograničenja istraživanja/rada: Rad se bazira se na pregledu istraživanja, i tipično za ovu vrstu istraživanja nudi samo neke perspektive mogućih tumačenja aktuelnog razvoja praksi policijske saradnje u Evropi.

Rezultati/Nalazi: Policijska saradnja u Evropi ima dugu i bogatu historiju, i kroz duži vremenski period djelovanja različitih inicijativa policijske saradnje primjetan je kontinuitet i razvoj pravnog uređenja i praksi ostvarenja saradnje.

Generalni zaključak: Zbog niza historijskih, političkih i širih društvenih procesa Evropa predstavlja autentični izvor za nastanak i razvoj vrlo važnih mehanizama međunarodne policijske saradnje koji se razvijaju.

Opravdanost istraživanja/rada: Rad ima znanstvenu ulogu i značaj, kako sa ciljem razvoja i prihvatanja novih znanja, tako i kritičkog propitivanja i adaptacije postojećih znanja o pojavi i razvoju međunarodne policijske saradnje.

Ključne riječi

Međunarodna policijska saradnja: EUROPOL; INTERPOL

Uvod

Od trenutka nastanka uređenih država koje su odgovorne za unutrašnju sigurnost i zaštitu javnog poretka, odnosno, provođenje zakona, pojavila se potreba da se kontrola kriminaliteta kao jedan od vrlo važnih atributa moderne države obavlja i izvan njezinih suverenih granica. Radi se o sastavnom dijelu strategija međunarodnih odnosa u kojima suverene države nastoje biti pouzdan partner u međunarodnoj zajednici, sa ciljem da se sva ona zabranjena i kažnjiva ponašanja učinkovito suzbijaju čak i u onim situacijama kada su se učinitelj, saučesnici, radnja, posljedica ili žrtva tih krivičnih djela nalazili na teritoriju dvije ili više država. Tradicionalno gledajući, svaka država u okviru vlastitog suvereniteta vrši funkciju krivičnog progona, ali je već na početku XIX. stoljeća na području evropskog kontinenta u vezi te doktrine uočen problem. Naime, učinitelji prekograničnih krivičnih djela su stroga pravila o suverenitetu nacionalnih država, odnosno, demarkirane nadležnosti policijskih tijela uvidjeli kao vlastitu prednost da ostanu nekažnjeni za svoja nedjela (Gerspacher, 2008). Prvi počeci unilaterlnih, odnosno, bilateralnih (zajedničkih, usklađenih i povezanih) napora pojedinih država da se suprotstavljaju pojavama prekograničnih krivičnih djela su bili vezani za suzbijanje piratstva na moru, nezakonitog prelaska državnih granica i krijumčarenja, i datiraju stotinama godina unazad (Andreas i Nadelmann, 2006). Na određeni način se može reći da se intenzitet međunarodne saradnje nacionalnih policijskih tijela intenzivirao tokom posljednjih nekoliko desetljeća, iako su pojedini oblici policijske saradnje između suverenih država stari skoro kao i savremena policijska tijela (Anderson *et. al.*, 1995). Konkretno, u kontekstu saradnje na evropskom kontinentu, Fijnaut (2015) naglašava da se registrirana saradnja iz XIX. stoljeća zapravo bazira i nastavak je praksi nastalih još u XVIII. stoljeću, kada se saradnja između policijskih tijela bazirala na „*personalnim odnosima između policijskih službenika preko granica, koji su postupali sa ili bez ovlaštenja pravosudnih ili vladinih organa*“ (s. 26).¹

Međunarodna saradnja u suzbijanju kriminaliteta se najčešće posmatra kao dio saradnje između ključnih institucija krivičnog pravosuđa (sudovi i tužilaštva) samostalnih država i kao takva je dobro poznata u praksi (Roth, 2005). Formalizacija različitih kooperativnih praksi dešava se pod intenzivnim razvojem pravila međunarodnog krivičnog prava, koje u svom sadržaju ima instrumente kojima se uređuju pravila saradnje i pomoći između pravosudnih institucija u ostvarenju njihovih funkcija krivičnog gonjenja i procesuiranja slučajeva međunarodnih zločina i transnacionalnih krivičnih djela (krivično-pravna saradnja). U tom smislu, međunarodno krivično pravo predstavlja skup pravila kojima se propisuju međunarodna krivična djela, te državama nameće obaveza procesuiranja i kažnjavanja nekih od tih krivičnih djela, tj. ono ima svoju materijalnu i procesnu komponentu (Cassese, 2003). Općenito govoreći, međunarodna krivičnopravna saradnja obuhvata: (a) malu krivičnopravnu pomoć, (b) prenos krivičnog postupka, (c) priznanje i izvršenje strane krivične presude, (d) prenos nadzora nad uvjetno osuđenim i uvjetno otpuštenim osobama, (e) zaštitu žrtava, (f) izručenje, (g) policijsku saradnju i druge oblike saradnje (Krapac, 2006).

¹ Iako se radi o ranim i nedovoljno formaliziranim i organiziranim praksama policijske saradnje u Evropi, ipak se mogu uočiti određeni pokušaji strukturalnog pristupa u uspostavi mehanizama prekogranične policijske saradnje. To se naročito odnosi na osnivanje pojedinih tijela, poput Centralne istražne komisije osnovane 1819. od strane Njemačke Konfederacije, zatim Policijske unije Njemačkih država (*vid. izlaganje infra*) i naposljetku djelatnost ruske carske tajne policije Okranha, koja je intenzivno funkcionirala sve do početka Prvog svjetskog rata.

U novonastaloj situaciji suočavanja s rastućom opasnosti savremenog, prije svega organiziranog kriminaliteta, međunarodna krivičnopravna saradnja, u užem smislu riječi, više nije dovoljno sredstvo odbrane. Države su prisiljene proširiti vidove zaštite od pogibelji savremenog kriminaliteta, uvođenjem novih oblika međusobne saradnje u području otkrivanja (pripremanja) krivičnih djela i njihovih počinitelja, tragova i predmeta u vezi s krivičnim djelima, pomoći žrtvama, mjerama osiguranja toka postupka i dr. (Degan i Pavišić, 2005). Takvi oblici saradnje između država, koje se poduzimaju u domenu otkrivanja (uključujući pripremanje) krivičnih djela sa inostranim elementom, koje su (uglavnom) predviđene odredbama međunarodnih ugovora o krivično-pravnoj saradnji, i koje su uređene nacionalnim propisima policijskog prava, a čiji sadržaj čine metode i postupci iz domena kriminalistike se nazivaju međunarodnom policijskom saradnjom. Tako Deflem (2006) smatra „da se međunarodna policijska saradnja u širem smislu odnosi na različite policijske prakse koje uključuju državljane ili teritorij više od jedne države” (s. 701). Osim toga, tu spadaju i radnje prikupljanja dokaza preko nacionalnih granica (na otvorenom moru, na stranim brodovima pa čak i na području strane zemlje), a u iznimnim slučajevima čak dolazi i primjena prisilnih mjera poput progona (potjere) na području druge zemlje (Krapac, 2006). Veliki broj policijskih radnji, koje nacionalna policijska tijela poduzimaju u okviru međunarodnih napora u suzbijanju krivičnih djela sa inostranim elementom, bilo samostalno, bilateralno ili multilateralno, putem ili bez učešća međunarodnih organizacija policijske saradnje, mogu se različito klasificirati. Sveobuhvatan pristup polazi od sljedeća tri kriterija: (1) *ratione materiae* (prema kojem se ova saradnja odvija u domenu sprečavanja i suzbijanja pojedinih oblika spomenutih krivičnih djela (kao što su terorizam, transnacionalni organizirani kriminal, korupcija, visokotehnoški kriminal i dr), (2) *ratione objecti* (koji nastoji sistematizirati brojne radnje koje ulaze u policijsku saradnju, poput razmjene informacija i podataka, potražne djelatnosti, prekograničnog nadzora, prekogranične potjere, posebnih istraživanja, zajedničkih istražnih timova, razmjene policijskih službenika za vezu, zaštite žrtava i svjedoka, zajedničke edukacije i obuke i dr.), te (3) *ratione loci* (gdje se polazi od kriterija teritorija odnosno mjesne nadležnosti policijskih organizacija za ostvarenje pojedinih oblika saradnje, pri čemu se razlikuju univerzalna, regionalna i bilateralna policijska saradnja (Mujanović, 2010). U kontekstu predmeta ovog rada, Joubert i Bevers (1996) moguće oblike saradnje klasificiraju u tri ključna modela saradnje: (1) među-policijski, u okviru kojeg se saradnja javlja i organizira na nivou i između policijskih tijela različitih država; (2) međuvladin, koji se sastoji od inicijativa policijske saradnje poduzetih na nivou nacionalnih vlada koje uzajamno sarađuju, odgovaraju svojim parlamentima za odluke koje su poduzele jednoglasno i imaju pravo veta jedna prema drugoj; te (3) komunitarni, kojim upravljaju jedna ili više institucija Evropske zajednice (Evropska komisija, Evropski parlament i Evropski sud pravde).

Gledajući policiju kao sastavni dio strukture javne, državne uprave koja ima svoju hijerarhiju i specifične poslove koji se obavljaju na pojedinim nivoima ostvarenja, nastala je jedna od podjela (Santiago, 2000; Benyon, Turnbull, Willis, Woodward, i Beck, 1993; Larsson, 2006) koja polazi od toga da okvir međunarodne policijske saradnje može biti uspostavljen na tri međusobno prožimajuća i neisključiva nivoa, i to na: (1) *makro* (međudržavnom), (2) *mezo*, i (c) *mikro* nivou.²

² Prema ovoj klasifikaciji međunarodne policijske saradnje, *macro* nivo je zadužen za donošenje važnih odluka poput onih o ustavnim i međunarodnim zakonskim sporazumima, procedurama o ekstradiciji, politici prema azilantima i usaglašavanju nacionalnih zakona; Srednji ili *mezo* nivo obuhvata odlučivanje o strukturalnim i proceduralnim okvirima operativnog policijskog djelovanja, odnosno stvaranje

Predmet ovog rada je regionalna policijska saradnja u na području Evrope, naročito Evropske unije, gledajući kroz prizmu sva tri spomenuta nivoa saradnje i uvažavajuću historijske determinante razvoja različitih praksi saradnje u društvenom, političkom, ekonomskom i drugom relevantnom kontekstu. Naime, iako je tradicionalno INTERPOL shvatan kao globalna međunarodna policijska organizacija, danas je zbog brojnih razloga u području međunarodne policijske saradnje prisutan značajan okret ka regionalizmu (Bantekas i Nash, 2007). Naime, na evropskom kontinentu su tokom vremena nastale i razvile se brojne inicijative policijske saradnje čiji uticaj je dalekosežan i zavređuje adekvatnu znanstvenu i stručnu analizu. Cilj rada je opisati kako su nastali i kako danas funkcioniraju savremeni oblici policijske saradnje u vrlo dinamičnom okruženju Evropske unije, te objasniti faktore koji su doveli do evidentne evolucije koja je stvorila određene attribute supranacionalnog djelovanja institucija Unije u ovom području. Priroda saradnje u krivično-pravnom domenu je vrlo važno pitanje, jer u kontekstu Evropske unije, krivično pravo je za nacionalni suverenitet senzibilna grana prava, na što ukazuju i dalje prisutni ostaci intergovernmentalizma koji je prisutan u domenu krivično-pravne saradnje (Kettunen, 2020). Ključno istraživačko pitanje kojim se ovaj rad bavi jeste: „da li je i pod kojim uvjetima prisutan kontinuitet policijske saradnje na Evropskom kontinentu, koji faktori su uticali na to da se ona institucionalizira, demokratizira i profesionalizira i koje su perspektive njezinog daljnog razvoja“?

1. Nastanak i razvoj Evropske regionalne policijske saradnje

Iako se prakse saradnje između tijela zaduženih za provođenje zakona, ili bolje rečeno institucija formalne socijalne kontrole, koja je primarno usmjerena na kontrolu nad teritorijem i osobama (Sheptycki, 2000), mogu pronaći u različitim dijelovima svijeta, ipak se na području evropskog kontinenta mogu prepoznati najraznovrsnije i vrlo sadržajne prakse policijske saradnje. Kako bi se u najkraćem izložile najvažnije karakteristike policijske saradnje u Evropi, moguće je identificirati četiri ključna vremenska razdoblja u kojima su se odvijale određene aktivnosti koje su iz današnje perspektive značajne kao pokazatelj da je sadržaj saradnje evoluirao, dok je legitimitet odnosno, povod, svrha i cilj ostvarenja saradnje također doživio značajne transformacije.

1.1. Policijska saradnja ranog perioda u Evropi

Prvi period kada se javljaju prakse uzajamne saradnje policijskih tijela u Evropi obuhvata period od kraja IX. stoljeća do 1914. godine. Ključna karakteristika inicijalnih praksi policijske saradnje se ogledala u nastojanjima tadašnjih država da pronađu i kazne počinioce krivičnih djela, posebno političke oponente koji su prebjegli u druge države (Andreas i Nadelmann, 2006). U kontekstu širih društvenih dešavanja na području Evrope s kraja XIX stoljeća, treba istaći da tadašnje forme policijske saradnje, nisu bile strukturirane na široj međunarodnoj osnovi, kao što je to slučaj danas. One su isključivo bile usmjerene ka zaštiti opstojnosti autokratskih političkih sistema i ideoloških razlika između evropskih zemalja, čime je domašaj međunarodne policijske saradnje bio ograničen političkim motivima. Najznačajnija od tadašnjih inicijativa je bila Policijska unija

---

novih struktura kooperativnog djelovanja, razvoj tradicionalnih sistema komunikacija i njegovanje neposrednih kontakata između policajaca u različitim zemljama u vidu razmjene oficira za vezu; Najniži *mikro* nivo je operativnog karaktera i na njemu se sprovode istrage specifičnih krivičnih djela, prevencija i kontrola posebnih oblika kriminala.

Njemačkih država/Njemačke konfederacije (njem. *Polizeiverein*) koja je trajala od 1851. do 1866. godine, a čija uloga je bila u kontroli političkih aktivnosti revolucionarnih grupa (Deflem, 2000; Gerspacher, 2008). Govoreći u kontekstu nastanka industrijskih društava tog perioda, Policijska unija Njemačkih država/ Njemačke konfederacije može se smatrati kao jedna od prvih formalnih inicijativa uspostave organiziranog policijskog sistema, koji prelazi granice nacionalnih država. Cilj uspostave Unije je bilo zajedničko suzbijanje revolucionarnih političkih aktivnosti koje su postale učestale nakon masovnih nemira tokom 1848. godine.³ Što se tiče sadržaja policijske saradnje unutar Unije, može se reći da se ona sastojala iz (a) organiziranja zajedničkih godišnjih sastanaka policijskih predstavnika, (b) razmjene oduzetih političkih materijala, i (c) razmjene informacija o potragama za odbjeglih revolucionarima, demokratskim liberalnim partijama, religioznim grupama i predstavnicima medija. Ipak, negdje pred sami kraj njenog postojanja, Unija se sve više počela baviti problemima iz nadležnosti temeljne i kriminalističke policije (sigurnost saobraćaja i trgovine, zaštita morala, zdravlja i sl.). Rad Unije je trajao sve do 1866. godine odnosno do početka rata između Prusije i Austrije. Gledano sa trenutne historijske distance, može se reći da se radilo o „nehatnom” slučaju uspostave policijske saradnje među njemačkim državama, uzme li se u obzir tadašnji politički kontekst i uloga policije u sistemu državne vlasti (Deflem, 1996). Ovakva, politički motivirana policijska saradnja tog doba, postaje sve izraženija na evropskom kontinentu, naročito jer kraj XIX. stoljeća obilježavaju znatne društvene, političke i druge promjene kojima se direktno dovode u pitanje autoritet i opstojnost tadašnjih autokratskih režima. Polazeći od činjenice da je policija uvijek i svugdje sastavni dio vlasti u svim njezinim oblicima (Bayley i Shearing, 1996), onda su i prakse policijske saradnje tog perioda bile zasnovane na tvrdnji da su upravo policija i druga državna tijela bili garant opstojnosti autokratskih političkih sistema. Kao reakciju na politički motivirane atentate, italijanska vlada 29. septembra 1898. godine upućuje poziv za održavanje međunarodne konferencije na kojoj će se razmatrati problem anarhizma u Evropi (Deflem, 2005). Najvažniji ishod ove konferencije je svakako bio usvojeni protokol, čiji sadržaj obuhvata niz instrumenata policijske saradnje koji su iz današnje perspektive vrlo zanimljivi.⁴ Usvojena je i klauzula isključenja anarhističkih krivičnih djela (npr., izrada eksplozivnih naprava) iz kataloga političkih delikata čime je omogućeno izručenje za ta krivična djela (Jensen, 1981). Nažalost, već s početka XX stoljeća, pojavila se potreba za aktualizacijom inicijativa međunarodne saradnje protiv anarhizma.⁵ Tako je u martu mjesecu 1904. godine, u Sant Petersburgu održan drugi

³ U dostupnim literaturnim izvorima, kao najvažnija osoba zaslužna za uspostavu Policijske unije Njemačkih država spominje se Karl Ludwig Friedrich von Hinckeldey, koji je 16. novembra 1848. godine ukazom Kralja Friedrich-a Wilhelm-a IV imenovan za policijskog šefa grada Berlina. Smatra se da su njegovi pokušaji da uspostavi policijsku kontrolu nad političkim oponentima van državnih granica bili vrlo uspješni. Također, smatra se da je Von Hinckeldey kreator organiziranog sistema razmjene informacija između policijskih tijela različitih država. Jedna od značajnih stvari tog perioda je, svakako, bilo i postavljanje policijskih službenika u diplomatska predstavništva Njemačkog carstva.

⁴ Npr., povećanje policijskog nadzora nad osobama sklonim anarhističkim radnjama; specijalizacija policijskih tijela koja bi se bavila ovim poslovima; organiziranje sistema razmjene informacija između specijaliziranih tijela na međunarodnom nivou; usvajanje jedinstvenog sistema identifikacije (portrait parlé) kako bi se olakšala razmjena informacija o identitetu osoba pod nadzorom; usvajanje odredbe o postupku izručenja osoba koje su pokušale atentat ili otmicu vladara neke države, kasnije nazvana *attentat clause* (prvi put je primijenjena 1856. godine u Belgiji, nakon pokušaja ubistva Napoleona III).

⁵ Nakon što su anarhisti ubili predsjednika SAD-a William McKinley-ja u septembru 1901. godine, Vlada Rusije je pokrenula inicijativu za obnavljanje programa Rimske konferencije.

protivanarhijski sastanak na kojem su učestvovali predstavnici 10 država. Na ovom sastanku je usaglašen „Drugi protokol protiv anarhizma” kojem nisu pristupile neke države (Francuska, Velika Britanija), ali su podržale policijsku saradnju koja će se temeljiti na njegovim odredbama (Deflem, 2005). Iako su inicijative za suzbijanje anarhizma iz Rima i Sant Petersburga pripadale području međunarodnog prava, one su imale značajnu ulogu i za razvoj međunarodne policijske saradnje.

Nadalje, treba spomenuti da se pored anarhizma, pojava trgovine (bijelim) robljem smatrala kao jedan od važnih poticajnih faktora razvoju evropske policijske saradnje. U tom kontekstu, treba spomenuti par ključni događaja iz tog perioda koji se odnose na saradnju u suzbijanju trgovine bijelim robljem. Najprije, treba istaći Međunarodnu konferenciju o problemu bijelog roblja koja je održana 15. jula 1902. godine u Parizu. Nakon održane konferencije, usvojen je završni protokol kojim je, između ostalog, inkriminirana prostitucija, uređen postupak izručenja i nekoliko drugih administrativnih pitanja o ovom problemu. Što se tiče sadržaja ovog protokola, koji uređuju policijsku saradnju, treba istaći da su njime predviđene mjere organiziranja nadzora nad svodnicima i svim sumnjivim osobama na prostoru željezničkih stanica i brodskih luka. Na sljedećem sastanku o istom problemu 1904. godine u Parizu, zaključen je Međunarodni ugovor o suzbijanju trgovine bijelim robljem. Njime je, između ostalog, predviđena obaveza država članica da procesuiraju sve osobe uključene u aktivnosti prostitucije na željezničkim stanicama i brodskim lukama. Također, odredbama ugovora predviđeno je osnivanje obavještajnih ureda, koji bi objedinjavali podatke o prostituciji i koji bi uzajamno razmjenjivali potrebne informacije. Nakon toga, tj. 4. maja 1904. godine, ponovo je u Parizu donesena Međunarodna konvencija o suzbijanju trgovine bijelim robljem, kojom je predviđeno da se međunarodna policijska komunikacija o ovom problemu treba odvijati putem diplomatskih kanala ili direktno između odgovarajućih policijskih tijela (Deflem, 2004).

Za ovaj prvi period je još važno spomenuti i dva sastanka Međunarodne komisije kriminalističke policije kada se stvara nukleus razvoja saradnje zasnovane na principima uvažavanja nacionalnog suvereniteta, uz politički neutralnu stručnu saradnju policijskih eksperata. Prvi kongres je održan 1914. na inicijativu Vlade Monaka u ovoj Kneževini (fr. *Principauté de Monaco*), kada su razmatrana pitanja razmjene informacija između nacionalnih policijskih tijela u uobičajenim poslovima iz domena kriminalističke policije, ali i pitanja uspostave centralnog registracijskog sistema, harmonizacije postupka izručenja, raspisivanja potraga, itd. U međuvremenu se desio Sarajevski atentat na austrougarskog prijestolonasljednika Franca Ferninanda, započeo je Prvi svjetski rat, pa je održavanje drugog Kongresa 1916. u Bukureštu ostalo u sjeni, čime je na samom početku prvi ozbiljniji pokušaj uspostave međunarodne policijske saradnje bio prekinut (Anderson, 1995). U kontekstu razvoja međunarodne policijske saradnje u navedenom periodu, treba istaći sveopće shvatanje da policijske institucije trebaju ostati dovoljno autonomne u okviru uređenja nacionalne vlasti kako bi mogle stvarati neku međunarodnu policijsku organizaciju.

Okončanje rata je dovelo do stvaranja prve organizacije za policijsku saradnju, tačnije, 1923. godine je održan drugi (prekinuti) Kongres, kada je osnovana Međunarodna komisija kriminalističke policije sa sjedištem u Beču, kao preteča današnjeg INTERPOL-a. Raspravljalo se o pitanjima međunarodnog kriminaliteta, izručenju, razvoju međunarodnog policijskog jezika, kriminalističko-tehničkim komponentama istraživanja krivičnih djela, te pronalasku i lišavanju slobode odbjeglih počinilaca krivičnih djela. Ideja osnivanja Međunarodne komisije kriminalističke po-

licije je bila takva da se vjerovalo da nacionalne policije trebaju uzajamno sarađivati u okviru međunarodne organizacije sa neformalnom i efikasnom strukturom. Osim toga, na primjeru Međunarodne komisije kriminalističke policije je očigledno da je ona bila lišena političkih uticaja, s obzirom na to da nije bila osnovana međunarodnim ugovorom ili nekim drugim pravnim aktom. Kasnije će se ovo naslijeđe prenijeti u okvire Statuta INTERPOL-a.⁶ Generalna skupština Komisije, održana 1925. godine u Berlinu, predložila je osnivanje u svakoj državi centralne tačke (tijela) za komunikaciju kao dio policijske strukture te države, što je prethodnica Nacionalnih centralnih biroa (NCB) koji su zastupljeni i danas u državama članicama INTERPOL-a. Komisija je 1932. godine usvojila novi statut kada je uspostavljeno mjesto Generalnog sekretara. Nakon invazije njemačkih nacističkih trupa na Austriju, 12. marta 1938. godine, sjedište Međunarodne komisije kriminalističke policije je izmješteno u Berlin (Durmaz, 2005).⁷ Iako postoji vrlo malo radova o djelovanju Komisije tokom rata, Deflem (2002) navodi „*da je nacistička policija de facto preuzela kontrolu nad njenim radom još 1935. godine te da je premještanje sjedišta Komisije iz Beča u Berlin 1941. godine, simboliziralo potpunu nacifikaciju ove međunarodne policijske organizacije*” (s. 22).⁸ Za vrijeme trajanja Drugog svjetskog rata, većina država je otkazala članstvo u Komisiji, tako da u ovom periodu nije postojala zvanična međunarodna policijska saradnja.

1.2. Poslijeratna obnova policijske saradnje u Evropi – izgradnja puta ka supranacionalnim mehanizmima

Drugi, poslijeratni period na prostoru Evrope, obilježava nekoliko važnih inicijativa da se policijska saradnja revitalizira, najprije kroz ponovno pokretanje rada Komisije, te da se dodatno osnaži kroz nove mehanizme i instrumente koji će svoju pravu snagu dobiti tek osnivanjem Evropske unije. Kroz postepeni proces poslijeratnog ekonomskog oporavka, ideju ujedinjene Evrope, bez unutrašnjih granica, na određeni način osnažuju i sve prisutniji sigurnosni izazovi za koje se uvidjelo da se trebaju suzbijati na zajedničkim osnovama. Ovaj proces stvaranja specifičnih oblika regionalne saradnje u ovom dijelu svijeta su izuzetno ubrzali brojni integracijski procesi koji će svoju kulminaciju doživjeti osnivanjem Evropske unije 1992 godine. Naime, inicijative regionalne policijske saradnje su se u početnom periodu javljale s ciljem pronalaska pragmatičnih rješenja svakodnevnih problema koordiniranja prekograničnih policijskih operacija, koje su se organizaciono smještale pod okrilje specijaliziranih mješovitih policijskih tijela. Jedini pravi izuzetak je područje Zapadne Evrope, gdje su u posljednje dvije dekade poduzeti značajni

⁶ Iz navedenih razloga, Međunarodna komisija kriminalističke policije je isključivo smatrana kao mreža nacionalnih policijskih tijela, tako da pitanje nestanka nacionalne suverenosti u ovom području, nije nikada bilo dovedeno u pitanje. Razmjena različitih vrsta policijskih informacija, razmjena potraga za osobama i objedinjavanje ovih informacija u jedinstveni registar, vremenom su postali strateški važni.

⁷ Interesantno je da su odmah po okupiranju Beča, nacisti po nalogu Heinricha Himmlera, šefa SS trupa i njemačke nacističke policije uhapsili tadašnjeg šefa Komisije, Michael Skubla, i držali ga u zatočeništvu tokom cijelog rata, sve do njegovog oslobođanja od strane savezničkih snaga 1945. godine.

⁸ Tako Fooner (1989) sa dosta zanimljivih detalja opisuje način na koji je Reinhard Heydrich, kao tadašnji šef *Reichssicherheitshauptamt* (samim time i Gestapo-a), proveo u djelo ranije prisutnu njemačku ideju, da šef austrijske policije (sjedište Komisije je u tom periodu bilo u Beču) po automatizmu postaje i predsjednik Komisije. S obzirom na to da je aneksijom Austrija postala dio Trećeg Rajha, odnosno, dobila status pokrajine, on je kao proglašeni šef i austrijske policije automatski preuzeo predsjedavanje Međunarodnom komisijom kriminalističke policije.

koraci ka uspostavi institucionalnih oblika saradnje između tijela za provođenje zakona (Anderson, 2006; Sheptycki, 2001).⁹ Iako se policijska saradnja razvijala pod uticajem integracijskih procesa u zapadnoj Evropi, ipak je dominantan uticaj i dalje imala doktrina zaštite nacionalnog suvereniteta u području krivičnog pravosuđa.

Sa pojavom radikalnih političkih pokreta i nasilja sa obilježjima terorizma tokom 70-tih godina prošlog stoljeća (npr., teroristički napad na Olimpijskim igrama u Minhenu 1972. godine), intenzivira se i uglavnom neformalna policijska saradnja. Svakako je i zajednički problem zloupotrebe opojnih droga doprinio stvaranju novih, institucionaliziranih mehanizama saradnje.¹⁰ U pogledu evolucije neformalnih ka formalnim mehanizmima regionalne policijske saradnje u Evropi, Hufnagel (2013) ukazuje da neformalne strategije saradnje mogu biti prvi korak ka formalizaciji, i nisu *per se* suprotstavljene pravno uređenoj saradnji, već početak stvaranja pravnih pravila. S obzirom na tadašnji stav INTERPOL-a o političkom karakteru krivičnog djela terorizma, pojavila se potreba za osnivanjem regionalnog tijela za policijsku saradnju koji bi se bavio ovim i drugim problemima kriminaliteta od zajedničkog interesa. Kasnije će se uvidjeti da se INTERPOL ipak može i treba baviti pojavama terorizma, slično kao što je početkom 1990-tih promijenjena i doktrina političke neutralnosti te organizacije spram saradnje u domenu suzbijanja zločina protiv čovječnosti (Mujanović i Rizvo, 2011). Uslijed snažnijih procesa integracije na evropskom tlu, na sastanku Evropskog vijeća u Rimu 1975. godine, donesen je sporazum o osnivanju tijela za saradnju u području pravosuđa i policije. Ovaj temeljni sporazum doveo je do stvaranja tzv. „TREVI grupe”, koja se smatra institucionalnim prethodnikom ranijeg trećeg stupa EU, odnosno EUROPOL-a.¹¹ Treba istaći da je TREVI grupa funkcionirala izvan formalne institucionalne struk-

⁹ Na evropskom području među prvim takvim inicijativama su bili: (a) Evropska jedinica za razmjenu policijskih službenika za vezu (eng. *European Liaison Unit /ELU/*), (b) Međunarodni komunikacijski centar (eng. *International Contact Centre /ICC/*), (c) Centar za policijsku saradnju (eng. *Police Cooperation Centre /PCC/*) i dr.

¹⁰ Slika policijske saradnje na Evropskom području se počela mijenjati dolaskom George Pompidoua na čelo Republike Francuske, gdje je na tom mjestu naslijedio Charles De Gaulle. On je odobrio osnivanje trajnog tijela pod nazivom „Grupa za suzbijanje zloupotrebe i nezakonite trgovine opojnim drogama” 1969. godine. Ova grupa je djelovala u okviru Vijeća Evrope i ubrzo je nazvana „Pompidou grupa”. Sačinjavali su je ministri i državni službenici, bavila se izučavanjem edukacijskih programa o štetnosti opojnih droga, iznalaganjem načina prikupljanja podataka o nezakonitoj trgovini opojnim drogama i pranju novca. Djelovanje ove grupe je bilo ograničeno na neke države tako da su rezultati rada ostali na skromom nivou. Nakon smrti Pompidoua 1974. godine, na čelo Francuske dolazi Valery Giscard d'Estaing koji je, smatra se, doprinjeo ubrzanju Evropskih integracija, uključujući pravosudnu i policijsku saradnju.

¹¹ Naziv TREVI je zapravo akronim kojim se označavaju prva slova pet riječi francuskog jezika (*terrorism, radicalisme, extrémisme et violence internationale*). S druge strane, postoje mišljenja prema kojem je TREVI grupa dobila svoje ime prema jednoj od Rimskih fontana, jer je sporazum o njenom osnivanju donesen u ovom gradu. S tim u vezi, smatra se da je TREVI grupa nastala od članova ranije osnovane Rimske grupe (*Groupe de Rome*) sastavljene od predstavnika najviših upravljačkih struktura nacionalnih policija koja je održavala redovne uzajamne sastanke. Ova grupa je osnovana s namjerom suzbijanja međunarodnog terorizma, radikalnog ekstremizma, nasilja i praktične provedbe politika država članica EZ. TREVI grupu su činili ministri unutrašnjih poslova devet država (Njemačka, Italija, Francuska, države Beneluksa [Belgija, Holandija, Luksemburg], Velika Britanija, Irska i Danska). Osim političkih predstavnika u radu TREVI grupe su učestvovali i stručnjaci za kreiranje politika (državni službenici) i praktičari (policijski službenici).

ture EZ, iako je uključivala sve države članice EZ i odražavala rad Ministarskog Vijeća. Radilo se o isključivo međuvladinoj organizaciji nad čijim radom Evropski sud i Evropski parlament nisu imali kontrolu (Occhipinti, 2003). Tokom 1976. godine, ministri pravosuđa i unutrašnjih poslova zemalja EZ, donijeli su odluke o saradnji na područjima: razmjene podataka o aktima nasilja, razmjene podataka o terorističkim aktivnostima, te međusobnog pomaganja u konkretnim slučajevima, razmjene tehničkih iskustava, razmjene i usavršavanja policijskih djelatnika, saradnje u zaštiti civilnog zračnog prometa, zaštite i sigurnosti građana, zaštite nuklearnih elektrana i brige oko sigurnog civilnog transporta nuklearnih materijala, te saradnje na sprečavanju prirodnih katastrofa. Da bi se ta saradnja ostvarila, uspostavljen je bio komunikacijski sistem, te su osnovani nacionalni uredi za vezu u svim državama članicama EZ. Na taj način je u praksi utemeljen rad TREVI grupe (Gluščić, 1998). Iako je prvobitni cilj osnivanja TREVI grupe bio suzbijanje terorizma nakon izvjesnog vremena, njene nadležnosti i organizaciona struktura su se bitno izmijenili. Osim pitanja međunarodnog terorizma, unutar TREVI grupe su osnovane i radne grupe koje su se bavile problemima zloupotrebe opojnih droga (posebno krijumčarenja), drugih oblika organiziranog kriminaliteta, u čijem radu su učestvovali stručnjaci različitih profila. TREVI grupa je djelovala na tri nivoa: (a) ministarskom (predstavnicima ministarstava unutrašnjih poslova i/ili pravosuđa država članica), (b) savjetodavnom (predstavnicima rukovodstva nacionalnih policija i viši državni službenici) i (c) stručnom (policijski službenici, državni službenici i predstavnici pojedinih organizacija). Prva dva nivoa su imala ulogu pripreme izvještaja i koordinacije zajedničkih operacija TREVI grupe, odnosno trećeg, ekspertnog nivoa, kojeg su sačinjavale tzv. radne grupe osnovane za rad po pojedinim područjima (Durmaz, 2005). Te radne grupe su:

- I) Radna grupa I, osnovana 31. maja 1977. godine kao najoperativnija grupa, održavala je zaštićene komunikacijske veze između nacionalnih tijela za razmjenu informacija u vezi sa terorizmom. Tako se ova grupa se bavila analizama informacija o terorizmu i terorističkim grupama, pružala informacije o praktičnim sigurnosnim procedurama i postupcima na licu mjesta prilikom događaja koji su imali obilježja terorizma;
- II) Radna grupa II, također osnovana 1977. godine, bavila se razmjenom informacija vezanih za policijsku edukaciju i obuku, opremu, forenzička ispitivanja, javni red (posebno u vezi sa nasiljem na sportskim događajima) i druga pitanja općeg karaktera;
- III) Radna grupa III, osnovana 1985. godine pod nazivom „Grupa za teški međunarodni organizirani kriminalitet“ (eng. *The Serious Organized International Crime Group*) radi koordiniranja aktivnosti u vezi sa suzbijanjem organiziranog kriminaliteta. Cilj osnivanja ove grupe bio je usmjeren na olakšavanje razmjene informacija i ekspertiza, kao i na zajedničko razvijanje tehnika istraživanja teških krivičnih djela. Radna grupa za organizirani kriminalitet je djelovala na četiri odvojena područja.¹²

¹² Ta posebna područja su uključivala saradnju po pitanju problema: (a) nezakonite proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga (Odjel za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga se bavio razmjenom policijskih službenika za vezu, poticao države članice da uspostave nacionalni ured za prikupljanje kriminalističko-obavještajnih podataka u vezi zloupotrebe opojnih droga, predlagao osnivanje Evropskog ureda za droge i dr). Naime, ova radna grupa je razvila smjernice za uspostavljanje sistema razmjene policijskih službenika za vezu koji bi se bavili problemom zloupotrebe opojnih droga. Ovi policijski službenici bi bili razmješteni u svakoj državi članici kao i u zemljama proizvođačima opojnih droga i državama tranzita. Pomenute smjernice su tokom 1987. godine usvojene na ministarskom nivou TREVI grupe a značajnije aktivnosti o ovom pitanju su se odvijale sve do 1990. godine. Smatra se da je ova

- IV) Radna grupa IV, nazvana „*TREVI 1992*” djelovala je od 1988. do 1992. godine, bavila se općim pitanjima policijskog djelovanja i nacionalne sigurnosti. Ovome su doprinijeli intenzivni integracijski procesi na području EZ/EU, odnosno slabljenje graničnih kontrola između država članica.

Tokom 1990. godine, pokrenut je *TREVI* akcioni program (eng. *TREVI Action Program*) koji je bio namijenjen dopunjavanju institucionalnog razvoja EZ. Na temelju spoznaje da organizirani kriminalitet u sve većem broju pojavnih oblika (krijumčarenje opojnih droga, nezakonita trgovina oružjem i eksplozivima, krađe umjetnina i kulturnih dobara, nezakonite migracije, krađe motornih vozila, pranje novca i dr.) predstavlja realnu opasnost po sigurnost država članica, u ovom programu je naglašena potreba za stalnom i potpunom razmjenom informacija između nadležnih tijela država članica.

U području EZ/EU je osim *TREVI* grupe jedna od važnih inicijativa regionalne međunarodne policijske saradnje (lokalnog i personalnog nivoa) bila i Konferencija za razmjenu informacija između zemalja na pomorskom kanalu *La Manche* iz 1968. godine (eng. *Cross-Channel Intelligence Conference-CCIC*).¹³ Članice ove konferencije bile su Velika Britanija, Francuska, Belgija i Holandija. Pomenuta inicijativa je bila uspostavljena s ciljem olakšanja prekogranične regionalne policijske saradnje, posebno suzbijanja nezakonitih migracija i krijumčarenja opojnih droga, umjetnina, otuđenih motornih vozila i dr. (Brammertz, 1999).¹⁴ Ovaj oblik regionalne policijske saradnje je bio poluformalnog karaktera, temeljio se na zaključenom memorandumu o razumijevanju između lokalnih policijskih tijela koje učestvuju u ovoj inicijativi. U funkcioniranju konferencije mogu se izdvojiti četiri perioda koje prate specifična obilježja saradnje (Sheptycki, 1998).¹⁵ Najznačajniji oblik saradnje u okviru ove regionalne inicijative bila je razmjena policij-

---

aktivnost *TREVI* grupe bila inicijalni korak ka uspostavi Europskog policijskog ureda (EUROPOL), (b) suprotstavljanja pranju novca (rad grupe za međunarodni organizirani kriminalitet se, u odnosu na pranje novca, fokusirao na harmoniziranje policijskog djelovanja, unapređenje postojećih međunarodnih instrumenata za suzbijanje pranja novca i dr. Radi ostvarivanja svojih ciljeva, ova radna grupa je blisko saradivala sa drugim međunarodnim organizacijama [UN, Vijeće Evrope, FATF itd]), (c) ekološki kriminalitet (radna grupa se u ovom području bavila smanjenjem broja krivičnih djela protiv okoliša), i (d) kriminalistička analitika (na temelju podataka o kriminalitetu na području država članica radna grupa je razvijala tehnike za istraživanje pojedinih grupa krivičnih djela). Osim iznesenog, ova radna grupa se nakon izvjesnog vremena počela baviti i problemima razbojništava u finansijskim institucijama (primarno bankama) i krađama motornih vozila.

¹³ Originalni naziv je eng. *Kent County Constabulary, France, Belgium and regional police forces in The Netherlands*..

¹⁴ Potreba za regionalnom policijskom saradnjom u području EZ se povećala tokom 1960-tih godina, čemu svjedoči i činjenica da je u tom periodu osnovana asocijacija policijskih tijela Holandije, Njemačke i Belgije (skraćenog naziva *NeBeDeAgPol-Niederländisch-Belgisch-Deutsche-Arbeitsgemeinschaft der Polizei*) koja je doprinijela povećanju recipročnog znanja o različitim policijskim djelatnostima u regionu (razmjeni informacija o kriminalu i kriminalcima, organiziranju kurseva učenja stranih jezika za policijske službenike, imenovanju kontakt osoba u okviru involviranih policijskih tijela i sl.).

¹⁵ Prvi, koji je trajao u periodu od 1968. do 1970. godine, karakterističan je po tome što su se uspostavljala pravila i stvarala praksa uzajamne saradnje. Tokom druge i najduže faze od 1971. do 1985. godine konferencija je smatrana najvažnijim mehanizmom saradnje u regionu po pitanju prekogranične razmjene informacija. U trećem periodu od 1986. do 1991. godine je bila prisutna pojava čvrste

skih službenika za vezu između država članica konferencije, razmjena informacija i podataka o pojavama od zajedničkog interesa i sl. Na temelju postojanja ranijih oblika regionalne policijske saradnje su zaključeni ugovori o saradnji novijeg datuma, čija svrha je u pojednostavljenju razmjene informacija i svih drugih oblika saradnje.¹⁶

Sličan vid regionalne policijske saradnje, predstavlja Ugovor o policijskoj saradnji nordijskih zemalja. Radi se o policijskoj i carinskoj saradnji nordijskih zemalja s ciljem suzbijanja krijumčarenja u području skandinavskih zemalja. Ovaj oblik regionalne saradnje postoji od 1984. godine kada je bio primarno usmjeren ka suzbijanju nezakonite trgovine opojnim drogama. Sadržajno se sastoji od razmjene informacija između policijskih i carinskih tijela nordijskih zemalja o pojavama krijumčarenja opojnih droga, alkohola, osoba, otuđenih motornih vozila i dr. Osim toga, obuhvata provođenje mjera zajedničkih istraga, prikivenog nadzora i sl. Sumnjive osobe i vozila se mogu prikriveno nadzirati na cijeloj trasi kretanja, kontrolirati i sl.¹⁷ Osim ovih inicijativa policijske saradnje, na području EZ/EU je egzistiralo ili još uvijek djeluje, nekolicina drugih koje su uglavnom bile ograničenog stvarnog ili teritorijalnog domašaja (Larsson, 2006).¹⁸ Današnju policijsku saradnju u EU karakterizira činjenica da je jedan od ključnih ciljeva evropskih integracija stvaranje jedinstvenog, slobodnog evropskog tržišta. Kao nužna pretpostavka njegovog

---

integracije jer se uporedo približavao kraj izgradnje podvodnog tunela između Engleske i Francuske. Ovaj period je bio označen izrazitom institucionalizacijom i formalizacijom saradnje u ovom području. Posljednja faza traje od 1992. godine do osnivanja Europskog policijskog ureda (EUROPOL). Saradnja više nije pitanje izuzetka već ona postaje dio svakodnevnog obavljanja policijskih poslova u ovom regionu.

- ¹⁶ Kao tipične primjere takvih oblika regionalne policijske saradnje treba izdvojiti Ugovor o policijskoj saradnji država Beneluksa iz 2004. godine i Ugovor o prekograničnoj policijskoj saradnji i saradnji u krivičnim stvarima zaključen 2005. godine između SR, Njemačke i Kraljevine Holandije. Posljednji ugovor je specifičan po tome što sadrži odredbe o tzv. „dijagonalnoj“ komunikaciji između policijskih i tužilačkih tijela država članica. Također, njime su uređena pitanja osiguranja dokaza, upoređivanja DNK profila, kontrolirane isporuke i prikriivenih istraživanja.
- ¹⁷ Pored toga, ovaj vid saradnje je bio dosta intenzivan prilikom organiziranja samita Svjetske Banke 2002. godine u Oslu. Naime, godinu ranije je ovaj samit održan u Geteborgu u Švedskoj kada su uslijed masovnih nasilnih demonstracija nastale velike materijalne štete i druge vrste posljedica. Na temelju takvih iskustava je norveška policija razmjenjivala informacije sa drugim nordijskim državama u cilju što uspješnije pripreme samita u Oslu koji je prošao bez većih incidenata.
- ¹⁸ To su Baltička radna grupa (eng. *Baltic Sea Task Force*) koja predstavlja forum na nivou rukovodstva policijskih organizacija i ministara unutrašnjih poslova koji je usmjeren na problem organiziranih kriminalnih grupa sa područja baltičkih zemalja koje su djelovale u području Skandinavije. Također, treba napomeuti inicijativu nordijskih policijskih službenika za vezu (eng. *Nordic Liaison Officers*). Osnovana je 1982. godine s ciljem prikupljanja informacija o kriminalnim aktivnostima povezanim sa nezakonitom proizvodnjom i stavljanjem u promet opojnih droga. Policijski službenici za vezu uz nordijskih zemalja su imali svoje urede u drugim državama odakle su prikupljali informacije, posebno one koje su se odnosile na pravce krijumčarenja opojnih droga. Različiti oblici regionalne policijske saradnje u području nordijskih zemalja se smatraju izuzetno uspješnim. Razlog takvom stanju leži u sljedećim okolnostima: (a) harmoniziranom pravnom okviru nordijskih zemalja, (b) sličnostima u modelu organizacije policijskih tijela koja odražavaju zajedničke vrijednosti jednakosti nordijskih društava i (c) zajedničkoj kulturi i historiji nordijskih zemalja koja se, između ostalog, sastoji iz zajedničkog određivanja prioriteta u suzbijanju kriminaliteta.

ostvarenja je stvaranje uslova za slobodu kretanja ljudi, roba, usluga i kapitala na ujedinjenom evropskom području. Donošenjem Jedininstvenog evropskog akta (eng. *Single European Act-SEA*), usvojene su mjere za ubrzano stvaranje jedinstvenog unutrašnjeg tržišta bez granica i slobodom kretanja.¹⁹

Uvidjevši ekonomske prednosti ovakvog ugovora, zemlje Beneluksa (koje su tokom 1950-ih godina ukinule granične kontrole između sebe), izrazile su interes za priključenjem ovom sporazumu. Tako su 14. juna 1985. godine SR Njemačka, Republika Francuska i vlade država Gospodarske unije Beneluksa na sastanku u *Schengenu*, Luksemburg, zaključile ugovor o postupnom ukidanju graničnih kontrola na zajedničkim granicama. Ovaj ugovor se u praksi često naziva i Prvi *Schengenski* sporazum (Ivanda i Dragović, 2003). Glavne cjeline *Schengenskog* ugovora su ukidanje kontrola na graničnim prijelazima između država članica, slobodno kretanje osoba, prijevoz roba, sigurnost, policijska saradnja i razmjena informacija. *Schengenski* ugovor polazi od toga da ukidanje graničnih kontrola zahtjeva jačanje saradnje i koordinacije nadzornih tijela država članica ovog ugovora sa državama koje nisu njegove članice. Osim toga, ovaj sporazum je, uporedo sa stupanjem na snagu Jedininstvenog evropskog akta, doprinio stvaranju jedinstvenog evropskog tržišta. Oba ova izvora imala su značajan uticaj na evropsku policijsku saradnju (Occhipinti, 2003). Izbjegavajući mogućnost pogoršanja sigurnosti, do kojeg bi moglo doći zbog ukidanja kontrola prvim *Schengenskim* sporazumom, propisane su kratkoročne i dugoročne mjere koje treba poduzeti. Kratkoročne mjere odnosile su se na usklađivanje postupaka za izdavanje viza, koordinaciju u borbi protiv krijumčarenja droga, povećanu saradnju policije i carine u borbi protiv kriminaliteta, te međusobnu pomoć u borbi protiv nezakonitog kretanja kapitala. Dugoročne mjere podrazumijevale su usklađivanje politike u području viza i uvjeta ulaska u zemlju (Ivanda i Dragović, 2003). U odnosu na pitanje nacionalnog suvereniteta, *Schengenski* sporazum se smatra jednim od najefikasnijih instrumenata kojim su stvorene mogućnosti za efikasno suzbijanje međunarodnog (organiziranog) kriminaliteta uz istovremeno očuvanje suvereniteta država članica. Pojedina sporna pitanja u vezi sa očuvanjem nacionalnog suvereniteta razrađena su naknadnim, provedbenim *Schengenskim* sporazumom. Naime, države članice Prvog *schengenskog* sporazuma su potpisale sporazum o njegovom provođenju koji se u praksi naziva i Drugi *schengenski* sporazum. Radi se o međunarodnom ugovoru (*Schengenska* konvencija) koji je potpisan 19. juna 1990. godine s ciljem provođenja odredbi Prvog *schengenskog* sporazuma u praksi.²⁰ Ova konvencija uređuje pitanja ukidanja međusobnih graničnih kontrola između država članica, slobodu kretanja osoba, viznu politiku, dozvole boravka, policijsku saradnju, uzajamnu pomoć u krivičnim stvarima, *Schengenski* informacijski

¹⁹ Jedininstveni evropski akt potpisan je u februaru 1986., a na snagu je stupio u julu 1987. godine. Ovim Aktom je izmijenjen Ugovor o EEZ-u i njime je utrt put za formiranje jedinstvenog tržišta. Kao prvi formalni korak ka ukidanju graničnih kontrola na evropskom području se smatra osnivanje Nordijske pasoške unije (eng. *Nordic Passport Control Agreement*) iz 1957. godine kojim je omogućena sloboda kretanja između Danske, Švedske, Finske, Norveške i Islanda. Nekoliko decenija kasnije, tačnije 1984. godine, Njemačka i Francuska su ukinule uzajamne granične kontrole na temelju sporazuma iz *Saarbruckena*.

²⁰ Originalni naziv ovog ugovora na engl. jeziku glasi *Convention from 19 June 1990 applying the Schengen agreement of 14 June 1985 between the governments of the states of the Benelux Economic union, the Federal Republic of Germany and the French Republic, on the gradual abolition of checks at their common borders*.

sistem- SIS, zaštitu osobnih podataka i dr. Konvencija je stupila na snagu 26. marta 1995. godine, kada je ujedno počeo sa radom i *Schengenski* informacioni sistem (Ivanda i Dragović, 2003).²¹ Na temelju bilateralnog ugovora o implementaciji, primjeni i razvoju *Schengenskog* *acquisa* od 26. oktobra 2004. godine Švicarska Konfederacija je 12. decembra 2008. godine počela sa primjenom ovog ugovora kao jedna od država koja nije članica EU.²² Treba napomenuti da, u pogledu policijske saradnje, Švicarska u punoj mjeri primjenjuje odredbe *Schengena*.²³ Općenito se smatra da je kao prvobitna međuvladina inicijativa *Schengenski sporazum*, koji je kasnije prerastao u međunarodni ugovor (*Schengensku* konvenciju), a u trećoj fazi nakon 1997. i donošenja Ugovora iz Amsterdama integriran u *Acquis* EU, jedan od najuspješnijih poduhvata u domenu evropskih integracija. Iako je ovaj sporazum značajno uticao na razvoj pravosudne i policijske saradnje, kao svojevrsnog paketa kompenzacijskih sigurnosnih mjera, ova inicijativa se suočava i sa određenom kritikom. To se naročito odnosi na argumente koji ukazuju na nedostatak demokratskog nadzora, transparentnosti te parlamentarne i sudske kontrole nad *Schengenskim* mehanizmom (Karanja, 2008). Ipak, treba uzeti u obzir da se *Schengenski* informacioni sistem (SIS) konstantno razvija u pravcu uvođenja novih kategorija podataka (biometrija, borba protiv terorizma, ranjive kategorije osoba, nezakonite migracije, interoperabilnost sa informacionim sistemima drugih EU agencija poput EUROPOL-a, Agencije za evropsku graničnu i obalnu stražu- FRONTEX, AFIS- automatska pretraga otisaka papirarnih linija i dr.), da ga koristi 30 država (26 članica EU i 4 pridružene države), i da trenutno sadrži

²¹ Shngenskim sporazumima pristupile su redom: Italija (27. novembra 1990.), Španija i Portugal (25. juna 1991. godine), Grčka (6. novembra 1992. godine). Potom su se iz kruga novih država Evropske unije „Šengenu“ priključila Austrija (28. aprila 1995. godine), zatim Danska, Švedska i Finska (19. novembra 1996. godine). S Islandom i Norveškom, koje nisu članice Evropske unije, istog dana je potpisan sporazum o saradnji. U tom su razdoblju članice „*Schengenske* grupe“ postale sve članice EU izuzev Velike Britanije i Irske. Norveška i Island pridružili su se „*Schengenskoj* saradnji“ 19. decembra 1996., iako je čl. 140 *Schengenskog* provedbenog sporazuma izričito određeno da samo zemlje članice EU mogu postati punopravnim članicama ugovora. Ove dvije države su članice Nordijske unije putnih isprava, zajedno sa Švedskom, Finskom i Danskom. Nakon što su tri potonje države pristupile *Schengenu*, 1996. godine je potpisan poseban sporazum o saradnji između „*Schengenskih* država“ i Norveške i Islanda radi očuvanja Nordijske unije putnih isprava. U konačnici možemo reći da je ukupno 26 država u ovom trenutku pristupilo *Schengenskom* ugovoru sa različitim statusom.

²² Vid. *Agreement between the European Union, the European Community and the Swiss Confederation on the Swiss Confederation's association with the implementation, application and development of the Schengen acquis* (Official Journal of the European Union L 53/52, 27/02/2008.); *Council Decision of 28. January 2008. on the conclusion, on behalf of the European Community, of the Agreement between the European Union, the European Community and the Swiss Confederation on the Swiss Confederation's association with the implementation, application and development of the Schengen acquis* (Official Journal of the European Union L 53/1, 27/02/2008).

²³ Odredbe *Schengenske* konvencije na koje je Švirarska Konfederacija izjavila rezerve su pobrojane u Prilogu A Ugovora o pristupanju Švicarske Konfederacije *Schengenu*. Izjavljene rezerve se odnose na odredbe o 1. kontroli roba, 2. kontroli prtljaga putnika u avionskom saobraćaju, 3. uzajamnom priznavanju viza koje nisu usaglašene sa *Schengenskim* obrascem viza, 4. slobodnom kretanju osoba kojima je izdata takva viza, 5. obavezama prema licima koja imaju status izbjeglica, 6. razmjeni informacija i podataka o tražiocima azila, 7. izručenju u odnosu na izjavljene rezerve prema Evropskoj konvenciji o izručenju iz 1957. godine, 8. uspostavi zajedničkog tijela za saradnju u oblasti zloupotrebe opojnih droga, 9. izmjeni postupka granične kontrole zakonite trgovine opojnim drogama, i sl.

preko 76 miliona unosa, što ga čini najvećim i najšire korištenim informacionim sigurnosnim i sistemom za upravljanje granicama. Ovi argumenti svakako potvrđuju prvobitnu tezu kako se radi o najuspješnijem projektu evropske saradnje koji je definitivno stvorio važnu osnovu za stvaranje Evrope bez granica.

2. Policijska saradnja kao pretpostavka stvaranja prostora slobode, sigurnosti i pravde

Početak devedesetih godina prošlog stoljeća, tadašnja Evropska zajednica je prolazila kroz vrlo intenzivan proces političkog ujedinjenja. Prvi značajni koraci u realizaciji ideje na uspostavljanju „zajedničke kuće Evrope“ učinjeni su sklapanjem Pariškog ugovora 1951. godine kada je osnovana Evropska zajednica za ugljen i čelik (Ivanda i Dragović, 2003). Jedno od vrlo važnih područja evropskih integracija u novom političkom uređenju Evropske zajednice je područje unutrašnje sigurnosti. Proces integracije Evrope u ovoj domeni nije bio uopće jednostavan niti je išao jednosmjernim putem na kojem se nisu pojavljivale vrlo krupne prepreke.²⁴ Vremenom je otvoren put za stvaranje nadnacionalnih evropskih zajednica za uglj i čelik, atomsku energiju, ekonomsku zajednicu (EEZ) i dr., koje su utrle put za stvaranje nadnacionalnih mehanizama za saradnju koje danas nazivamo Evropska unija (Vermeulen i De Bondt, 2014). Kako je ranije rečeno, prvi počeci razvoja policijske saradnje se vežu sa rad TREVI grupe koja je funkcionirala u političkom okviru Evropske političke saradnje tj. Evropskog Vijeća, koje se bavilo i međunarodnom saradnjom u krivičnim predmetima (carinska, policijska i pravosudna saradnja, te politike migracija i azila). Ovaj mehanizam za saradnju sa svim svojim dostignućima, ali i limitacijama je ujedno bio jako dobra osnova za integriranje policijske saradnje u novu strukturu Evropske unije koja je prvobitno počivala na konceptu tri stuba od kojih je posljednji pravosuđe i unutrašnji poslovi.

2.1. Unijsko okruženje kao osnova za institucionalizaciju policijske saradnje

Evropska unija je uspostavljena 1992. godine Ugovorom iz Maastricht-a, kojim je predviđeno da će Uniju činiti tzv. tri stuba. Prvi stub obuhvaćaju tri zajednice (Evropska zajednica za ugljen i čelik, Evropska ekonomska zajednica, Evropska zajednica za atomsku energiju), uključujući jedinstveno tržište i jedinstvenu valutu. Drugi stub je zajednička vanjska i sigurnosna politika kao nastavak prijašnje evropske političke saradnje. Drugi stub je po prirodi međuvladinog karaktera, što znači da je suverenitet država članica zaštićen u osjetljivim političkim pitanjima. Treći stub je saradnja u pravosuđu i unutarnjim poslovima (*Justice and Home Affairs*), kako je to bilo definirano ugovorom iz Maastrichta. Područje uređenja i struktura trećeg stuba su u suštini zamijenili TREVI grupu i njenje radne grupe. Tačnije, EUROPOL je osnovan kao dio

²⁴ Naime, u poslijeratnoj Evropi su ključni procesi saradnje uspostavljeni putem Vijeća Evrope, čiji rad je od samog početka bio predmetom suprotstavljenih mišljenja pojedinih država. Jedni su smatrali da ovlaštenja ove organizacije u osnovi trebaju biti supranacionalna, dok su drugi više zagovarali međuvladin koncept koji bi najviše trebao omogućiti političku sigurnost u Evropi. Kako je potonji koncept sve više dobivao na značaju, tako je raslo i razočarenje pojedinih krugova u snagu Vijeću Evrope da upravlja pojedinim procesima, naročito onima koji su imali određene veze sa potencijalima za nastanak novih ratnih sukoba u Evropi. To se naročito odnosilo na određene privredne grane koje imaju vojni značaj, kao što su proizvodnja uglja i čelika, za koje su pojedini evropski lideri smatrali da se trebaju kontrolirati sa supranacionalnih pozicija.

međuvladine mreže nastale iz ranije TREVI inicijative sa saradnju unutar EZ i dio je tzv. trećeg stuba EU integracijskih procesa.²⁵ Iako je EUROPOL osnovan na temelju ugovora iz Maastrichta, treba istaći da je kao dodatak ovog ugovora usvojena i deklaracija o policijskoj saradnji koja je još jednom aktuelizirala inicijativu SR Njemačke iz Luxsemburga iz 1991. godine o osnivanju Evropskog policijskog ureda.

Nakon osnivanja EU, saradnja u oblasti trećeg stuba je bila obilježena sa razvojem tri važna područja: (a) proširivanje ovlasti Evropske jedinice za droge (EDU) donošenjem niza zajedničkih akcija, (b) donošenje konvencije o EUROPOL-u sa pripadajućim protokolima, i (c) promjene odredbi o pravosudnoj i policijskoj saradnji, nakon potpisivanja ugovora iz Amsterdama. Uloga Evropske jedinice za droge je bila u razmjeni i analizi informacija kao i obavještajnih podataka koji su uključivali najmanje dvije države članice EU. Najvažnije je istaći da je ova jedinica, zapravo, predstavljala prethodnicu osnivanja EUROPOL-a.

2.2. Modernizirana arhitektura III stuba Evropske unije i policijska saradnja

Sporazum iz Amsterdama koji je stupio na snagu 1999. godine predstavlja vrlo značajan izvor za policijsku saradnju unutar EU u odnosu na tri bitna područja uređenja. Prvo se odnosi na naziv trećeg stuba „Policijska i pravosudna saradnja u krivičnim stvarima”.²⁶ S ciljem stvaranja područja „slobode, sigurnosti i pravde” ugovorom iz Amsterdama izmjenjene su brojne komponente prvobitnog ugovora o osnivanju EU uključujući i odredbe iz trećeg stuba.²⁷ Ovaj ugovor predstavljao je prekretnicu u historiji saradnje Evrope u području pravosuđa i unutrašnjih poslova.²⁸ Na ovaj način se sporazumom iz Amsterdama htjelo ukazati na činjenicu da se neka od nekrivičnih područja iz poglavlja VI trećeg stuba prenose u prvi stu EU. Preciznije, pitanjima viza, azila, useljenja i drugim pitanjima povezanim sa slobodnom kretanja osoba će se baviti institucije EU. Osim toga, Sporazum iz Amsterdama predviđa da cjelokupni *Schengenski acquis* (sporazum i provedbena konvencija, deklaracije i odluke *Schengenskog* izvršnog odbora), postaje dio prvog stuba EU, u periodu od pet godina nakon stupanja na snagu ovog sporazuma.²⁹

²⁵ U augustu 1991. godine je unutar TREVI grupe osnovana *ad hoc* radna grupa o EUROPOL-u (eng. *Ad hoc Working Group on EUROPOL-AHWGE*) koja je bila zadužena, između ostalog, za pripremanje teksta konvencije kojom bi se osnovao Evropski policijski ured.

²⁶ Eng. *Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters*. Ranije poglavlje VI sporazuma o osnivanju EU sa svojim odredbama K.1-K.9 je Sporazumom iz Amsterdama zamijenjeno odredbama čl. 29-42. (konsolidovana verzija teksta) uz dodatavne novog poglavlja VIa koje sadrži odredbe čl. 43-45.

²⁷ Vid. *The Treaty of Amsterdam-Amending the Treaty on European union, the Treaties Establishing the European communities and certain related acts*.

²⁸ Uzajamna saradnja je, uz zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku, postala, nakon ekonomske integracije i napretka na tom polju, jedan od ključnih ciljeva EU. Nijedan drugi dio Sporazuma iz Maastrichta nije toliko izmijenjen kao dio koji se odnosi na pitanja iz trećeg stupa. Sporazum iz Amsterdama utvrđuje potrebu „očuvanja i razvijanja Unije kao područja sloboda, sigurnosti i pravde u kojem se osigurava slobodno kretanje osoba uz odgovarajuće mjere u vezi kontrole vanjskih granica, azila, useljavanja te sprečavanja i suzbijanja kriminala”.

²⁹ Vid. *Protocol integrating Schengen acquis into the framework of the European Union* (Official Journal of the European Union C 340, 10 November 1997); *Decision of 28 September 2000 establishing a procedure for amending Articles 40(4) and (5), 41(7) and 65(2) of the Convention implementing the*

Drugo važno područje se odnosilo na zadržavanje nacionalnog suvereniteta država članica u odnosu na treći stub. Sporazum iz Amsterdama je zadržao komunitarni most, ali ga je izmijenio u odnosu na dva značajna pitanja.³⁰ Prije svega, za potrebe prenošenja nekih nadležnosti iz trećeg stuba u prvi stub EU je potrebna saglasnost Evropskog parlamenta. Osim toga, područje policijske saradnje unutar EU može biti prebačeno u okvire prvog stuba (bez donošenja nove konvencije ili sklapanja sporazuma), s tim što takvu odluku prethodno trebaju ratificirati države članice. Na kraju, pojedine države članice EU mogu proširiti uzajamnu saradnju (koja se naziva „bliža saradnja“) u području trećeg stuba, putem institucija i mehanizama EU, bez nužnog učešća svih država članica. Za ovakve sporazume je predviđen mehanizam veta unutar Vijeća EU, koji mora biti jasno iznesen i transparentan. Na ovakav način, Vijeće EU ima ulogu apelacijskog tijela za područje trećeg stuba kada je u pitanju intenzivnija integracija između država članica u području policijske i pravosudne saradnje (Occhipinti, 2003). Treće područje se direktno odnosi na funkcioniranje EUROPOL-a. Sporazumom iz Amsterdama nije samo dat značaj području trećeg stuba EU nego su njime proširene nadležnosti i funkcije EUROPOL-a. Smatra se da izmijenjena odredba K. 2. iz sporazuma iz Amsterdama, u kontekstu termina „zajednička akcija“, predstavlja pravni osnov za operativne ovlasti EUROPOL-a.³¹

Osim toga, sporazumom se od Vijeća EU zahtijeva da u roku od pet godina, nakon njegovog stupanja na snagu, omogući podršku EUROPOL-u u poticanju koordinacije i provođenju istraga u konkretnim slučajevima, te utemelji istraživačku, dokumentacijsku i analitičku mrežu o prekograničnom kriminalu (Ivanda i Dragović, 2003).³² Nakon sveobuhvatne analize odredbi Sporazuma iz Amsterdama, može se zaključiti da ovaj izvor predstavlja ključni konstitutivni osnov za policijsku saradnju unutar područja EU (Walker, 2008).

2.3. Praktična operacionalizacija i profesionalizacija policijske saradnje u Evropskoj uniji

Nakon potpisivanja Sporazuma iz Amsterdama, u području trećeg stuba EU se intenziviraju aktivnosti ka unapređenju svih oblika saradnje u suzbijanju kriminaliteta. Za policijsku saradnju unutar EU, od posebnog interesa su zaključci Vijeća EU sa sastanka iz Tamperea 1999. godine.

Schengen Agreement of 14 June 1985 on the gradual abolition of checks at common borders (Official Journal of the European Communities L 248/1, 3 November 2000- 2000/586/JHA).

³⁰ Sporazum iz Amsterdam-a, K.12 (čl.40).

³¹ Zajednička akcija na području saradnje policija uključuje: (a) operativnu saradnju između nadležnih vlasti (policije, carine i drugih specijaliziranih službi za provedbu zakona u državama članicama u vezi sa sprečavanjem, otkrivanjem i istragom krivičnih djela), (b) prikupljanje, pohranu, obradu, analizu i razmjenu relevantnih informacija, uključujući i informacije finansijskih službi, posebno putem EUROPOL-a, uz naznaku da se mora voditi računa o zakonima vezanim za zaštitu podataka, (c) saradnju i zajedničke inicijative u obrazovanju, razmjeni policijskih službenika za vezu, premještanju, korištenju opreme i sudsko-medicinska istraživanja, i (d) zajedničko ocjenjivanje pojedinih istražnih tehnika za otkrivanje teških oblika kriminala.

³² Na ovaj način se ovlašćuje Vijeće za provedbu trećeg stuba EU (*JHA Council*) da može dopustiti službenicima EUROPOL-a da poduzimaju niz policijskih radnji (uz učešće nacionalnih tijela) uključujući istraživanje krivičnih djela, mjere nadzora, kontolisane isporuke opojnih droga itd. Ovom odredbom sporazuma iz Amsterdam-a je praktično, pored funkcija prikupljanja i razmjene informacija i podataka, EUROPOL-u omogućeno učestvovanje u istragama krivičnih djela zajedno sa nadležnim tijelima država članica.

Pitanje policijske saradnje je obuhvaćeno u okviru ključnog područja IX, zaključaka iz Tamperea. Na tom mjestu se predlaže povećanje ovlasti EUROPOL-a, u smislu dodjeljivanja operativnih policijskih ovlasti, odnosno omogućiti stvaranje zajedničkih istražnih timova radi suzbijanja krijumčarenja opojnih droga, terorizma i sl. Ostalim odredbama ovog ključnog poglavlja predviđa se jačanje sveukupne institucionalne i pravne infrastrukture policijske saradnje zasnovane na jačanju EUROPOL-a. Također, u okviru ovog poglavlja se predviđa osnivanje EUROJUST-a (kao međunarodnog tijela sastavljenog od nacionalnih tužilaca, istražnih sudija i policijskih službenika), koji bi pojednostavio pravne komponente istraživanja krivičnih djela (naredbe za pretres, prikrivene istražne radnje i sl.) Ova ideja je iskazana i u *Corpus Juris* inicijativi stručnjaka iz područja pravosuđa i unutrašnjih poslova. Osim toga, predviđa se osnivanje Evropskog policijskog koledža (eng. *European Police College*), Evropskog operativnog tijela šefova policija (eng. *A European Operational Task Force of Police Chiefs*) itd. U odnosu na EUROPOL također je važna odredba kojom se poziva na proširivanje njegovih ovlasti u odnosu na pranje novca, bez obzira na prirodu krivičnih djela iz kojeg je proistekla imovinska korist.

Za daljni razvoj policijske saradnje u području EU je od velikog značaja i Sporazum iz Nice, koji je potpisan 26. februara 2001., a stupio na snagu 1. februara 2003. godine.³³ Ovaj izvor sadrži tri glavna područja koja se odnose na područje pravosuđa i unutrašnjih poslova. Prva dva se odnose na izmijenjena pravila donošenja odluka u evropskim institucijama u pogledu pitanja koja su prešla u prvi stub (azil, useljenje i druga pitanja u vezi sa slobodom kretanja ljudi), odnosno kod donošenja odluka kojima se jača međusobna saradnja između država članica u području saradnje policije i pravosuđa u krivičnim stvarima. Sporazumom iz Nice se ukida ranija mogućnost ulaganja veta u Vijeću EU, koje vrše države članice koje nisu saglasne sa produbljivanjem saradnje u ovom području.³⁴ Za realizaciju inicijative o proširenju policijske saradnje isključivo je potrebna saglasnost najmanje osam država članica EU.³⁵ Pojava i razvoj policijske saradnje unutar Evropske unije je zasnovana na principu prenosa dijela nacionalnog suvereniteta sa država članica na zajedničke institucije u svim područjima, uključujući i policijske ovlasti. Kako navodi Bruggeman (2002) „*uprkos otporu pojedinih država članica EU, područje policijske saradnje je u značajnoj mjeri „komunitizirano“ naročito nakon TREVI programa, Schengenskog ugovora, te Ugovora o osnivanju EU iz Maastrichta i njegovih naknadnih izmjena i dopuna*“ (s. 260). Oponenti ovakvog pristupa su zagovarali tezu da su države članice namjerno stvorile treći stub (pravosuđe i unutrašnji poslovi) kao zasebnu cjelinu EU, i donijeli konvenciju kojom je osnovan EUROPOL (*vid. izlaganje infra*), kako bi se minimizirala mogućnost uplitanja Evropske komisije, Evropskog parlamenta i Evropskog suda pravde (Wagner, 2007). Nakon značajnog proteka vremena, i ogromnog zamaha koji je stvoren kroz tri osnivačka ugovora, brojnih donesenih instrumenata o pravosudnoj i policijskoj saradnji, te uspostavljenih institucija zaduženih da provode te instrumente u praksi, stvorila se potreba za daljnim razvojem koji je donio i veća ovlaštenja Evropske unije u ovom području.

³³ *Treaty of Nice (amending the Treaty on European union, The treaties establishing the European communities and certain related acts)* [2001/C 80/01]

³⁴ Sporazum iz Nice, čl. 40.

³⁵ Na kraju, vrlo značajno područje ovog sporazuma se odnosi na uspostavu EUROJUST-a što je učinjeno odredbama sporazuma u području zajedničkih akcija o pravosudnoj i policijskoj saradnji. *Vid.* Sporazum iz Nice, čl. 30 i čl. 31.

3. Policijska saradnja u okviru reformirane Evropske unije – (ne)ograničeni supranacionalizam

Trend supranacionalizacije policijske saradnje u području EU nastavljen je zaključivanjem i prihvatanjem ugovora iz Lisabona, koji je potpisan 13. decembra 2007. godine, a stupio na snagu 1. decembra 2009. godine.³⁶ Ranija struktura tri stuba Evropske unije je ugovorom ukinuta, a područje slobodne, sigurnosti i pravde je doživjelo značajne izmjene u smislu političkih i pravnih aranžmana koji ga uređuju.³⁷ Uglavnom je *novum* u tome što Unija i države članice imaju tzv. „podijeljenu” nadležnost u ovom području, uz nova pravila donošenja odluka. Kada je riječ o posljednjem, ključni kriterij razlikovanja između vrste pravila za donošenje odgovarajućih pravnih instrumenata je karakter saradnje, odnosno da li je u pitanju operativna ili ne-operativna vrsta policijske saradnje unutar Evropske unije (Cornell, 2014). Tako su poglavljju Ugovora iz Lisabona, kojim je uređena policijska saradnja unutar EU pridodate nove odredbe kojima se: 1) propisuju pojedini oblici policijske saradnje i uređuju procedure propisivanja drugih, širih (pojačanih) oblika uzajamne saradnje unutar EU, 2) određuje nadležnost najviših institucija EU (Parlament i Vijeće EU) da svojim aktima mogu propisivati strukturu, ovlasti i zadatke EURO-POL-a i 3) daju ovlasti Vijeću EU da svojim aktima može pobliže urediti uvjete i ograničenja djelovanja nadležnih (policijskih) tijela jedne države članice na teritoriju druge države članice EU.³⁸ U pogledu prve odredbe su propisane dvije vrste postupaka donošenja instrumenata kojima se uspostavlja ili proširuje policijska saradnja unutar EU: a) uobičajeni, redovni postupci i b) posebni, specijalni legislativni postupci. U okviru redovnih postupaka Evropski parlament i Vijeće EU mogu propisati mjere policijske saradnje koje se odnose na: (a) prikupljanje, čuvanje, obradu, analizu i razmjenu relevantnih informacija, (b) podršku obuci osoblja, saradnju u razmjeni osoblja i opreme te istraživanja o otkrivanju krivičnih djela i (c) zajedničke istražne tehnike u vezi sa otkrivanjem teških oblika organiziranog kriminaliteta.³⁹ S druge strane, Vijeće EU je nadležno da u okviru posebnih legislativnih postupaka propiše mjere koje se odnose na operativne oblike policijske saradnje (koje u pravilu jače zadiru u nacionalni suverenitet država članica), između nadležnih tijela država članica. Ove mjere Vijeće EU može donositi samostalno, ali isključivo jednoglasno uz prethodno konsultiranje Evropskog parlamenta. Važno je napomenuti da u slučaju nedostatka jednoglasnosti o ovom pitanju, najmanje devet država članica može Evropskom savjetu podnijeti prijedlog odluke o pojedinim oblicima operativne saradnje. U slučaju postojanja konsenzusa, Evropski savjet u roku od četiri mjeseca dostavlja tu odluku Vijeću EU

³⁶ *Treaty of Lisbon (amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community)* [2007/C 306/01]

³⁷ Inače, dotadašnje uređenje trećeg stuba, naročito nakon Sporazuma iz Nice je i dalje bilo opterećeno problemom koji se odnosi na mehanizam donošenja odluka, koji se bazirao na standardu jednoglasnog donošenja odluka od strane svih država članica (Elsen, 2007).

³⁸ Sporazum iz Lisabona, čl. 87. i 88. (konsolidirana verzija). Ugovorom iz Lisabona se nameće obaveza uspostave policijske saradnje između svih država članica EU (dakle ona više nije isključivo mogućnost), odnosno, njihovih nadležnih tijela (policije, carine, i drugih specijalizovanih tijela za provođenje zakona) radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva sprečavanja, otkrivanja i istraživanja krivičnih djela. Generalno govoreći, za svaki od eventualnih oblika pojačane saradnje je potrebno da je takva inicijativa usmjerena na poticanje bržeg uspostavljanja prostora slobode, sigurnosti i pravde, te da uvažava nadležnosti Zajednice i ciljeve Unije u ovom području.

³⁹ Sporazum iz Lisabona, čl. 87., st. 2., tač. a), b), c).

na usvajanje. Čak i u slučaju da ono ne postigne konsenzus o pitanju širih oblika policijske saradnje, isti broj zainteresiranih država članica o svojoj namjeri obavještava Evropski parlament, Vijeće EU i Evropsku komisiju, koji o tome daju svoje mišljenje i eventualno odobravaju proširenu saradnju.⁴⁰ Na ovaj način je sporazumom iz Lisabona jasno uspostavljen mehanizam kojim je osigurana supremacija evropskih nad nacionalnim interesima u području policijske saradnje. U rijetkim empirijskim studijama o učincima pravno obavezujućih naspram fakultativnih instrumenata institucija Evropske unije u području policijske saradnje, Block (2015) nalazi da obavezujući karakter unijskih propisa nužno ne dovodi do većih efekata na razvoj praksi saradnje u odnosu na neobavezujuće instrumente. Slično zaključuje i Cornell (2014), sa tvrdnjom da se operativna (dakle, praktična) policijska saradnja i dalje u mnogim slučajevima odvija na međuvladinim osnovama. Time je nanovo istaknut značaj ne suviše formalnih, ali visoko profesionaliziranih i praktičnih interesima motiviranih praksi uzajamne saradnje policijskih tijela, čak i kada predstavljaju svoje države u složenim uređenjima kakva je Evropska unija. Ako se time dodaju problemi koji su uočeni u prijenosu u nacionalna zakonodavstva, a naročito primjena pojedinih unijskih instrumenata (poput Evropskog naloga za lišenje slobode⁴¹) kojima se trebala olakšati saradnja u području pravosuđa i unutrašnjih poslova, na površinu izlazi osjetljivost saradnje u ovim područjima i teško mijenjanje stečenih navika i stavova nacionalnih sudskih i policijskih institucija (Sperling, 2013). Generalno govoreći, odredbe Lisabonskog ugovora o policijskoj saradnji očigledno demonstriraju opredjeljenje EU da ojača operativnu policijsku i pravosudnu saradnju između država članica (Fijnaut i Spapens, 2010; Petrović, Mujanović i Deljić, 2011). Ne treba izgubiti iz vida da odgovarajuće odredbe Ugovora iz Lisabona (naročito čl. 67 i 72) naglašavaju da države članice i dalje imaju prerogative za održavanje unutrašnje sigurnosti, uz potrebu uvažavanja različitosti njihovih pravnih sistema i tradicija. Ipak, značaj ranije spomenutih odredbi ovog ugovora o policijskoj saradnji je u tome što manji broj država članica ima mogućnost da inicira šire oblike saradnje, i ukoliko institucije EU putem vlastitih mehanizama odlučivanja ocijene takvu inicijativu korisnom ona može postati dijelom pravne stečevine EU.

3.1 Sporazum iz Prüma- izazovi integracije u poredak Evropske unije

Primjer unaprijeđenja policijske saradnje i modaliteta integracije takvih instrumenata u pravni poredak Evropske unije u području zajedničkog suzbijanja terorizma, prekograničnog kriminala i nezakonitih migracija može se prikazati i na primjeru sporazuma iz Prüma 2005. godine.⁴² Može se reći da se radi o Trećem *schengenskom* ugovoru, uzme li se u obzir činjenica da su

⁴⁰ Sporazum iz Lisabona, čl. 96F, st. 3. Važno je napomenuti da je ovom odredbom istovremeno onemogućena primjena posebnih legislativnih postupaka kada je riječ o donošenju akata kojima se razvija *Schengenski* *acquis*.

⁴¹ Vid. Council framework decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States-2002/584/JHA (Official Journal of the European Union L 190/1 18/07/2002). U tom smislu, važna je i odredba iz čl. 95. Schengenske konvencije, kojom su propisani uslovi pod kojima države članice mogu unijeti u SIS podatke o osobama koje se, na osnovu sudskih odluka, traže radi izručenja.

⁴² Originalni naziv ovog sporazuma je eng. *Convention between the Kingdom of Belgium, the Federal Republic of Germany, the Kingdom of Spain, the French Republic, the Grand Duchy of Luxembourg, the Kingdom of the Netherlands, and the Republic of Austria on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism, cross-border crime and illegal migration*.

države članice sporazuma iz Prüma ujedno i države *Schengenske* konvencije.⁴³ Ugovorom se namjeravaju postići dva opća cilja: 1. unaprijediti razmjena informacija između policijskih tijela država članica (omogućavanjem automatske provjere baza uzajamnih podataka), i 2. urediti drugi oblici uzajamne saradnje, posebno u području zajedničkih sigurnosnih operacija (zajedničke patrole). Odredbama sporazuma iz Prüma su uređena pitanja (a) pojednostavljene (automatizirane) razmjene informacija i podataka u svrhe suzbijanja krivičnih djela (koji se odnose na DNK profile/identifikacijske obrasce, otiske papilarnih linija i registracijske podatke za motorna vozila), (b) precizirane mjere za sprečavanje krivičnih djela terorizma (razmjena informacija, angažovanje policijskih službenika odgovornih za održavanje sigurnosti prilikom leta aviona, tzv. *Air marshals*), (c) predviđene pojedine mjere za suzbijanje nezakonitih migracija (postavljanje savjetnika za otkrivanje krivotvorenih putnih isprava u državama koje su označene kao države porijekla ili tranzita nezakonitih migracija), i (c) drugih oblika uzajamne saradnje (provođenje zajedničkih operacija radi održavanja javnog reda i sigurnosti, odnosno sprečavanja počinjenja krivičnih djela). Radi zaštite prava na privatnost ovim sporazumom su predviđene i mjere zaštite osobnih podataka prilikom automatiziranih pretraga baza uzajamnih podataka. Ukratko, automatska pretraga baza uzajamnih podataka se vrši po principima pretrage i pronalaska traženih podataka bez navođenja identifikacijskih podataka osobe na koju se traženi podaci odnose. Ukoliko se kroz pretragu dobije potvrđan odgovor, državi koja posjeduje tražene podatke se upućuje zahtjev za njihovu dostavu, koja o njemu odlučuje u skladu sa vlastitim propisima o zaštiti osobnih podataka. U te svrhe je sporazumom iz Prüma predviđeno osnivanje kontakt tačaka koje bi postupale po upućenim zahtjevima. Iako su prema ovom sporazumu izrečene javne kritike u pogledu mogućnosti kršenja ljudskih prava i legaliteta samog zaključivanja, treba istaći da je operacionalizacijom njegovih odredi u praksi, u značajnoj mjeri povećana stopa razjašnjavanja krivičnih djela u državama članicama (Walsch, 2008). Ne dovodeći u pitanje operativni značaj sporazuma, ipak nisu sve njegove odredbe ovog sporazuma integrisane u EU pravnu stečevinu i na kraju je cjelukupni proces izazvao niz dilema, poput demokratskih mehanizama kontrole dominacije većine država članica nad ostalima, proporcionalnosti miješanja u pravo na privatnost, legaliteta mjera za unaprijeđenu policijsku saradnju i dr. (Bellanova, 2008). Moglo bi se reći da je najveći značaj sporazuma iz Prüma, koji je donesen pod snažnim vodstvom SR Njemačke kao važne članice Evropske unije koja je od samih početaka bila veliki zagovornik intenzivne policijske saradnje, u načinu donošenja odluka većeg broja država o unaprijeđenoj policijskoj saradnji, a koje su, nakon određene procedure u institucijama Unije, barem djelimično postale opće pravilo koje se odnosi na sve države članice. Oponenti ovakvog načina donošenja odluka (Zaiotti, 2011) najviše prigovaraju u pogledu nedostatka transparentnosti i odgovornosti, navodeći da „*međuvladina priroda ove inicijative implicira da Evropski parlament neće moći vršiti nikakav nadzor nad aktivnostima u praksi, i vjerovatno će imati limitiranu ulogu kada se Prümski acquis integrira u pravnu stečevinu EU*” (s. 224). Nešto kasnije, rasprave o mehanizmima nadzora i kontrole nad djelovanjem inicijativa za policijsku saradnju u Evropskoj uniji će se u značajnoj mjeri baviti upravo ovim pitanjima odgovornosti i uloge institucija Unije u ovom području.

⁴³ Treba naglasiti da je sporazum iz Prüma inkorporiran u pravnu stečevinu EU putem dvije odluke Vijeća EU. Vid. *Council Decisions 2008/615/JHA- 2008/616/JHA*.

4.2. Agencija Evropske unije za saradnju tijela za provođenje zakona- dvije decenije integracija

Ranije je već istaknuto kako je cijelo vrijeme u okviru različitih procesa evropskih integracija, uključujući i one u području pravosuđa i unutrašnjih poslova, bila zastupljena vrlo snažna ideja uspostave institucionalnog aranžmana koji bi ne samo na simboličkoj, nego i stvarnoj, operativnoj razini predstavljao jedinstveni evropski policijski ured, zadužen da koordinira ali i predvodi postupanje nacionalnih policija u borbi protiv prekograničnog kriminala. Osnivanje Evropske unije 1992. godine definitivno ubrzava proces implementacije ove ideje, naročito jer se kroz odredbe ugovora iz Maastrichta, i naročito Amsterdamski ugovor i strateške dokumente koje su doneseni od tada (programi iz Tamperea, Haga i naročito Štokholmski program) jasno definisao cilj uspostave snažnog Evropskog policijskog ureda (EUROPOL). Donošenjem Konvencije o EUROPOL-u 1995. učinjen je prvi zvanični korak u tom pravcu, a Ured je tek 1999. godine počeo sa radom preuzimanjem poslova dotadašnje Evropske jedinice za droge (EDU). Smatra se da je EUROPOL jedinstven primjer policijske organizacije u svijetu, jer je osnovan od strane nadnacionalnih tijela Evropske unije, za razliku od drugih organizacija (npr. INTERPOL) koje su osnovane od strane praktičara-profesionalaca sa terena (Deflem, 2006).

U samim počecima, EUROPOL nije imao operativne ovlasti, niti je mogao samostalno poduzimati bilo kakve radnje, i njegova aktivnost se uglavnom svodila na stratešku i analitičku podršku nacionalnim policijama država članica (Habermeld i McDonald, 2005). Tome su značajno doprinijeli različiti stavovi članica Unije o tome koju ulogu EUROPOL treba obavljati i kako se trebaju urediti odnosi spram nacionalnih policija. Zapravo, debata o tome da li EUROPOL treba da bude centralizirana, Unijska agencija nadređena nacionalnim policijskim tijelima država članica ili, pak, tijelo koje nema nikako ili izuzetno malo prisilnih (operativnih) ovlaštenja, i koje će se baviti koordinacijom i saradnjom između tih tijela je i dalje prisutna. Čini se da razlike u stavovima između centralističkih i međuvladinih zagovornika po ovome pitanju nikada neće nestati (Mitsilegas, 2009). U narednih desetak godina, pod uticajem različitih političkih procesa, rastućih sigurnosnih prijetnji i sve većeg raspoloženja među državama članicama da se unaprijedi pravosudna i policijska saradnja među državama članicama Evropske unije dolazi do intenzivnog povećanja ovlasti (borba protiv pranja novca i krivotvorenja valute EURO, terorizma i *cyber* kriminala) i jačanja kapaciteta EUROPOL-a (pružanje podrške zajedničkim istražnim timovima, uspostava sveobuhvatnijeg informacionog sistema i analitičkih alata za strateške i operativne potrebe). U periodu 1999-2009. donesen je impresivan broj pravnih instrumenata i stvoreno institucionalno okruženje kako bi se istinski ostvarili ciljevi Unije u domenu pravosuđa i policijske saradnje (Sperling, 2013). Nadalje, izražena institucionalizacija EUROPOL-a u novoj arhitekturi Evropske unije, nastaloj Lisabonskim ugovorom, dovela je do toga da krajnji ishodi Evropske sigurnosne politike evidentno pokazuju bolje performanse, veći stepen učinkovitosti, odgovornosti i dr. (Tebaldi i Calaresu, 2013). Na bazi takvih pozitivnih trendova, tokom 2009. godine, u cilju implementacije zaključaka Haškog programa kao vrlo važnog strateškog dokumenta Evropske unije, donesena je Odluka o EUROPOL-u, koja je po prvi put na jednom mjestu i dosta sveobuhvatno uredila nadležnosti, organizaciju i djelatnosti ove institucije.⁴⁴ Odlukom je, između ostalog, izvršena djelomična supranacionalizacija

⁴⁴ Vidjeti *Council Decision of 6 April 2009 establishing the European Police Office-EUROPOL*. (Official Journal of the European Union L 121/37, 15 May 2009- 2009/371/JHA).

Ureda, donekle ojačana nadzorna uloga Evropskog parlamenta, oslabljena uloga nacionalnih parlamenata (koji ne ratificiraju Odluke Vijeća EU), potvrđena limitirana nadležnost Evropskog suda pravde u odnosu na EUROPOL, proširene ovlasti Ureda na znatno veći broj krivičnih djela (i to ne isključivo transnacionalne prirode), intenzivirano prikupljanje, obrada i razmjena podataka (uključujući razmjenu sa trećim državama) i samo malim dijelom unaprijeđen unutrašnji sistem zaštite ličnih podataka (Mitsilegas, 2009). Iako je vremenom organizacija prebrodila početne probleme u radu povezane sa nedostatkom povjerenja od strane policijskih tijela država članica, ojačan joj je mandat i ovlaštenja, ali njezino sveukupno etabliranje kao ključne EU policijske agencije za saradnju je i dalje ograničenog karaktera u nekim oblastima borbe protiv transnacionalnog kriminala (Rozée, Kaunert i Léonard, 2013). U zadnjih nekoliko godina, nakon niza proceduralnih koraka koji su poduzeti shodno relevantnim odredbama ugovora iz Lisabona (naročito čl. 88), u okviru redovnog legislativnog postupka Evropski parlament i Vijeće EU su donijeli Uredbu kojom je na jedinstven način uređena cjelokupna djelatnost EUROPOL-a.⁴⁵ U najkraćem, Uredba kao trenutno ključni pravni akt koji uređuje rad EUROPOL-a u pogledu nadležnosti kumulativno propisuje niz taksativno pobrojanih i tzv. „povezanih“ krivičnih djela koje su u nadležnosti Agencije (novom uredbom EUROPOL dobija status EU agencije).⁴⁶ Radi se o teškim krivičnim djelima koja čije posljedice obuhvataju dvije ili više država članica ili zajedničke interese obuhvaćene politikama Evropske unije. Općenito je uređeno da cilj EUROPOL-a treba da bude pružanje podrške saradnji između tijela za sprovođenje zakona u državama članicama. I dalje je propisano da EUROPOL nema operativna prisilna ovlaštenja, ali je u popisu zadataka koje izvršava primjetno da osim ključnih djelatnosti prikupljanja, obrade i razmjene informacija i kriminalističko-obavještajnih podataka, dobija i ovlaštenja da koordinira, organizira i provodi istražne i operativne radnje s ciljem jačanja i podrške nadležnih tijela država članica (bilo skupa sa tim tijelima ili u okviru zajedničkih istražnih timova). Pružanje strateške analitičke podrške, specijaliziranih stručnih znanja vještina, i općenito savjetodavna funkcija EUROPOL-a su i dalje vrlo važne funkcije Agencije. Tu svakako treba spomenuti i osnivanje specijaliziranih centara za borbu protiv pojedinih oblika kriminala (npr. *cyber* kriminal, terorizam i dr.), i funkciju centralnog ureda za borbu protiv krivotvorenja valute EURO.⁴⁷ Supranacionalna dimenzija rada EUROPOL-a je vidljiva kroz posebno ovlaštenje da zahtjeva pokretanje kriminalističkih istraga za krivična djela iz nadležnosti Agencije. Nacionalna nadležna tijela su dužna da pokrenu, vode ili koordiniraju takvu istragu, a vrlo su ograničeni razlozi za odbijanje takvog zahtjeva od strane nacionalnih tijela (zaštita nacionalne sigurnosti ili ugrožavanje istrage koja je u toku,

⁴⁵ Uredba (EU) 2016/794 od 11.05.2016. o Agenciji Evropske unije za saradnju tijela za sprovođenje zakona (EUROPOL), te zamjeni i stavljanju van snage odluka Vijeća 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA i 2009/968/JHA.

⁴⁶ Odredba iz čl. 3. Uredbe referira na popis krivičnih djela dat u Prilogu I uz Uredbu, te definira povezana krivična djela.

⁴⁷ Ova nadležnost EUROPOL-a proizlazi iz Odluke Vijeća EU o zaštiti Eura od krivotvorenja (*Council Decision of 12 July 2005 on protecting the euro against counterfeiting*, Official Journal of the European Union L 185/35- 2005/511/JHA). Tako EUROPOL može poticati koordinaciju poduzimanja mjera usmjerenih na suzbijanje krivotvorenja Eura od strane nadležnih tijela država članica. Isto vrijedi i u kontekstu rada zajedničkih istražnih timova, a gdje je to moguće EUROPOL posreduje u komunikaciji sa tijelima EU i nadležnim tijelima trećih zemalja.

odnosno, zaštita sigurnosti pojedinaca).⁴⁸ Saradnja sa odvija putem dvije ključne tačke za saradnju: nacionalnih jedinica za saradnju sa EUROPOL-om i policijskih službenika za vezu (koji su pripadnici nacionalne jedinice) koji se upućuju na rad u sjedište Agencije u Den Hagu. U cilju izvršavanja svojih funkcija EUROPOL osniva i koristi nekoliko značajnih baza podataka u okviru informacionog sistema⁴⁹, i one imaju ključnu ulogu u razmjeni i distribuciji informacija, naročito u smislu pristupa koji EUROPOL ima prema drugim EU agencijama i informacionim sistemima, što iziskuje dosta širok zahvat i analizu standarda koje sve te agencije i subjekti primjenjuju u pogledu efikasne zaštite podataka (Boehm, 2012).

Unutrašnja organizacija EUROPOL-a se sastoji od Upravnog odbora, Izvršnog direktora, i prema potrebi drugog savjetodavnog organa. U svakom slučaju, Izvršni direktor je ključna figura na čelu Agencije, koji je zadužen da izvršava zadatke EUROPOL-a propisane Uredbom. Novim pravnim aktom su detaljno uređena pravila prikupljanja, obrade, dostavljanja i čuvanja podataka, te pristup, ograničenja i drugi standardi zaštite podataka, uključujući postavljanje od strane Upravnog odbora posebnog službenika za zaštitu podataka i davanje ovlaštenja Evropskom nadzorniku za zaštitu podataka.

U skladu sa strateškim opredjeljenjima Evropske unije saradnja sa trećim državama čini važan segment rada EUROPOL-a, naročito u domenu razmjene informacija i policijskih službenika za vezu (uz primjenu relevantnih standarda EU u pogledu zaštite ličnih i tajnih podataka), što posebno dolazi do izražaja kada je u pitanju saradnja sa državama „Zapadnog Balkana“ koje imaju poseban značaj u smislu tradicionalnih (krijumčarenje opojnih droga) i recentnih trendova (npr. ilegalne migracije i terorizam) prekograničnog kriminala (Rošić, 2009; Ilbiz, Kaunert i Anagnostakis, 2015).⁵⁰ U ovome trenutku, među brojnim državama i organizacijama sa kojima ima zaključene sporazume o saradnji, EUROPOL također aktivno saraduje i sa policijskim tijelima u Bosni i Hercegovini.⁵¹

Jedna od vrlo važnih karakteristika novog uređenja EUROPOL-a se tiče sistema unutrašnje i vanjske odgovornosti, demokratskog nadzora rada (naročito gledajući kroz ovlaštenja institucija EU u tom pogledu) i općenito politički neutralnog i na profesionalnim osnovama postavljenog rada ove (supranacionalne) organizacije policijske organizacije. Shodno Uredbi i relevantnim odredbama Ugovora iz Lisabona (čl. 88), Evropski parlament skupa sa nacionalnim

⁴⁸ Uredba o EUROPOL-u, čl. 6.

⁴⁹ Informacioni sistem koji koristi EUROPOL (EIS) se sastoji iz nekoliko komponenti, informacionog sistema, analitičkih datoteka i sistema za razmjenu informacija (SIENA), i smatra se da se radi o jednom od najučinkovitijih sistema za međunarodnu policijsku saradnju, naročito zbog njegove izražene kriminalističko-obavještajne dimenzije.

⁵⁰ Evropska unija se spram zemalja Zapadnog Balkana odredila posebnim strateškim dokumentom iz 2018. godine, u okviru kojeg jačanje policijske i pravosudne saradnje sa EU agencijama za sprovođenje zakona (EUROPOL, EUROJUST, Frontex i dr.) igra vrlo važnu ulogu u ispunjenju uvjeta u procesu pridruživanja zemalja sa ovog područja. Više vid. https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf

⁵¹ Vid. Strateški sporazum o saradnji između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Ureda Evropske policije (EUROPOL), (Službenik Glasnik BiH-Međunarodni ugovori, br. 10/07) i Sporazum o operativnoj i strateškoj saradnji između Bosne i Hercegovine i Ureda evropske policije, (Službenik Glasnik BiH-Međunarodni ugovori, br. 1/17).

parlamentima provodi nadzor nad radom EUROPOL-a. Uredbom se osniva Zajednička grupa za parlamentarni nadzor EUROPOL-a, koju čine predstavnici nacionalnih parlamenata i nadležni odbor Evropskog parlamenta, njena uloga je da vrši politički nadzor nad ostvarenjem misije EUROPOL-a, i učincima njegovih aktivnosti na osnovna prava i slobode pojedinaca.⁵² Ipak, standardi institucionalne autonomije i profesionalizma u radu EUROPOL-a ne bi smjeli doći u pitanje, bilo da se radi o neočekivanim promjenama političke klime u državama članicama EU, trenutnoj politici proširenja, ili pak institucionalnim aranžmanima nadnacionalnih institucija Unije u domenu unutrašnje sigurnosti (De Boer, 2002; Deflem, 2006).

Agencija se finansira iz budžeta Evropske unije, a ključni rashodi se tiču naknada za osoblje, administrativne i infrastrukturne troškove, te operativne troškove. Istovremeno su uspostavljene detaljne procedure finansijskog izvještavanja i nadzorne funkcije Upravnog odbora, Evropske Komisije, Evropskog parlamenta i Revizorskog suda.⁵³

Na kraju, postavlja se ključno pitanje, da li je implementacijom odgovarajućih odredbi ugovora uz Lisabona, koje uređuju policijsku saradnju, okončan decenijski proces uspostave centralne, Unijske policijske agencije koja bi bila u određenoj mjeri nadređena nacionalnim policijskim tijelima i imala lidersku ulogu u ostvarenju ciljeva u domenu sigurnosti? Pojedini, inače jako upućeni teoretičari (Occhipinti, 2015), smatraju kako se „*nastojanje da se EUROPOL pretvori u potpuno supranacionalno tijelo Evropske unije možda nikada neće ostvariti, ali ono što se može reći da će se njegove aktivnosti i priroda djelovanja sigurno kretati u tom pravcu*“ (s. 258). Naime, iako je *de iure* značajno osnažen, EUROPOL i dalje *de facto* ima značajne prepreke u slobodnom manevru na prostoru koji mu je stvoren brojnim instrumentima donesenim pod okriljem Evropske unije. Njegova autonomija i supranacionalno djelovanje se nažalost vrlo lako ograničavaju nesaradnjom policijskih tijela država članica (Busuioc, Curtin i Groenleer, 2011). Ipak, čini se da što doktrina zaštite nacionalnog suvereniteta u domenu kaznene vlasti i provođenja zakona i dalje ima odlučujući balans i u odnosima između država članica Evropske unije i vjerovatno će precizan odgovor na ovo pitanje i dalje ostati nepoznanica, uvažavajući sve praktične benefite koje policijska tijela država članica (ali i treće države sa kojima EUROPOL ostvaruje saradnju) imaju u svakodnevnom radu i suzbijanju transnacionalnog kriminala.

Zaključna razmatranja

Na području Evropskog kontinenta uspostavljena su sredinom XVI. i naročito tokom XVII. stoljeća prva organizirana i policijska tijela sa (djelomično) pravno uređenim statusom, ovlaštenjima i ulogama, što je bila jedna od ključnih odrednica samostalnih i suverenih modernih evropskih država. Funkcija krivičnog progona se također usko vezivala za nacionalni suverenitet i formalna demarkacija nacionalnih granica je ujedno označavala početak, ali i prestanak nadležnosti jedne države u domenu otkrivanja i procesuiranja učinitelja krivičnih djela. Svojevrnsni izolaci-

⁵² Uredba o EUROPOL-u, čl. 51. Ovdje svakako treba naglasiti da je odredbom iz čl. 71. Ugovora iz Lisabona uspostavljeno vrlo važno tijelo Stalni komitet za unutrašnju sigurnost (COSI), koji je dio Vijeća za pravosuđe i unutrašnje poslove. Komitet se bavi koordinacijom operativnih aktivnosti država članica u vezi sa unutrašnjom sigurnošću Evropske unije (Vid. Council Decision of 25 February 2010 on setting up the Standing Committee on operational cooperation on internal security).

⁵³ Uredba o EUROPOL-u, Poglavlje X.

onizam i djelomična saradnja u krivičnom području između evropskih država tadašnjeg doba je uglavnom bila ograničenog karaktera i smanjenog intenziteta. Ako se pogleda par stoljeća prema naprijed, evidentno je, da je takva vrsta saradnje u Evropi i dalje prisutna, ali sa znatno izmijenjenom fizionomijom i sveukupnom prirodom i dinamikom. Stoga je *prima facie* moguće dati odgovor na istraživačko pitanje postavljeno u ovom radu: da, policijska i općenito krivično-pravna saradnja u Evropi je zadržala svoj kontinuitet, ali su faktori koji utiču na njezinu egzistenciju i performanse evidentno doživjeli turbulentne promjene.

One se najprije tiču motivacije za saradnju. Naime, kako je moguće vidjeti iz provedenih analiza, inicijalna saradnja je imala pretežno, pa čak se može reći i isključivo političke motive, koji su postepeno evoluirali u nešto što se danas naziva zaštita javnog poretka, unutrašnje sigurnosti i zajedničkih evropskih vrijednosti (naročito vladavine prava i jednakosti sviju pred zakonom). Evidentno je da raste obim kriminalnog fenomena koji je povod za ostvarenje saradnje, i čak je neočekivano da se ne tako stari koncept transnacionalnih krivičnih djela nekako pretvorio u zajedničke sigurnosne interese koji po principu međuzavisnosti opredjeljuju države da ostvaruju saradnju. Nadalje, raniji nedostatak bilo kakvih demokratskih atributa u praksama pravosudne i policijske saradnje između evropskih država je danas skoro nezamisliv, i ako se pogledaju mehanizmi uspostavljeni u okviru Evropske unije može se reći da postoje dualni pa čak i višestruki instrumenti (Evropski parlament, nacionalni parlamenti država članica, posebna tijela za kontrolu i nadzor, za zaštitu ličnih podataka i dr.), koji osiguravaju da se niti jedan od brojnih instrumenata policijske saradnje ne može zloupotrijebiti i ostati nesankcioniran.

Priroda saradnje je također značajno izmijenjena. Od vrlo skučenih, na nacionalnom suverenitetu baziranih instrumenata koji su imali ograničeni domašaj, policijska saradnja je dobila sasvim nove attribute (nepotpunog) supranacionalizma u okvirima Evropske unije. Ne treba podleći idealističkim koncepcijama, pa reći da su nacionalne države i njihova policijska tijela pasivni učesnici u Unijskim mehanizmima policijske saradnje, ali najnoviji razvoj i uloga koju je dobio EUROPOL kao agencija zadužena za koordinaciju, podršku ali i iniciranje zajedničkih policijskih aktivnosti ukazuju na pravac daljnjeg razvoja. Evropa bez granica, iako trenutno opterećena brojnim unutrašnjim problemima, jeste višestoljetni ideal koji će zasigurno preživjeti, i jedini način da se kompenziraju sigurnosni deficiti nastali ukidanjem i/ili slabljenjem graničnih kontrola jeste efikasna operativna policijska i pravosudna saradnja.

Kao refleksija na ove ključne promjene u motivima, povodu i prirodi saradnje, značajno su se izmijenili i proširili sadržaji saradnje. Danas evropski kontinent obilježavaju vrlo brojne i raznovrsne prakse policijske saradnje, od razmjene informacija i podataka, mjera prekograničnog prikupljanja podataka i dokaza, prekograničnih prinudnih mjera, prikrivenih istraživanja preko nacionalnih granica, upućivanje policijskih službenika za vezu, zajednički istražni timovi, zajednička edukacija i obuka, i brojni drugi koji se javljaju kao rezultat potreba u praksi. Upravo su praktična iskustva i uočavanje mogućnosti za unaprjeđenje uzajamne saradnje između policijskih tijela evropskih država vjerovatno ključni pokretač i faktor opstanka saradnje kroz vrlo turbulentna vremenska razdoblja u evropskoj historiji.

Na kraju, treba ponoviti kako je kontinuitet evropske policijske saradnje prisutan kroz cjelokupni analizirani period (izuzev perioda Drugog svjetskog rata), te da su sve promjene u paradigmi saradnje uvjetovane ne policijskim, nego širim socijalnim, političkim, ekonomskim i faktorima sažetim u pojmu globalizacija, koji su direktno uticali na manifestacije saradnje u ovom području.

Bibliografija:

- Anderson, M. (2006). International Police Cooperation. U Greene, R. J. (Ur.), *The Encyclopedia of Police Science vol. 1* (692-697). New York: Routledge;
- Anderson, M., et al. (1995). *Policing the European Union: Theory, Law and Practice*. Oxford: Clarendon Press;
- Andreas, P. & Nadelmann, E. (2006). *Policing the Globe—Criminalisation and Crime Control in International Relations*. New York: Oxford University Press;
- Bantekas, I. & Nash, S. (2007). *International Criminal Law* (third edition). New York: Routledge-Cavendish;
- Bayley, D. & Shearing, C. (1996). The future of policing. *Law & Society Review*, 30(3), 585–606.
- Bellanova, R. (2008). The Prüm Process: The Way Forward for EU Police Cooperation and Data Exchange? U Guild, E. & Geyer, F. (Ur.), *Police and judicial cooperation in the European Union* (203-221). Aldershot: Ashgate.
- Benyon, J., Turnbull, L., Willis, A., Woodward, R. & Beck, A. (1993). *Police co-operation in Europe : an investigation*. Leicester : University of Leicester. Centre for the study of public order;
- Block, L. (2015). Do Council instruments matter? U Aden, H. (Ur.). *Police Cooperation in the European Union under the Treaty of Lisbon- Opportunities and Limitations* (147-163). Baden-Baden: Nomos.
- Boehm, F. (2012). Information Sharing and Data Protection in the Area of Freedom, Security and Justice: Towards Harmonised Data Protection Principles for Information Exchange at EU-level. Heidelberg Dordrecht London New York: Springer;
- Brammertz, S. (1999). *Grenzüberschreitende polizeiliche Zusammenarbeit am Beispiel der Euregio Maas-Rhein* (Vol. K 81). Kriminologische Forschungsberichte aus dem Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht. Freiburg im Breisgau: Ed. Iuscrim, Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht.
- Bruggeman, W. (2002). Policing and the accountability in a dynamic European context. *Policing and Society*, vol. 12/4, 259-273;
- Busuioc, M., Curtin, D. & Groenleer, M. (2011). Agency growth between autonomy and accountability: the European Police Office as a 'living institution'. *Journal of European Public Policy*, 18(6), 848-867;
- Cassese, A. (2003). *International Criminal Law*. New York: Oxford University Press;
- Cornell, A. J. (2014). EU Police Cooperation Post-Lisbon. U Bergstrom, M. & Cornell, A. J. (Ur.), *European Police and Criminal Law Co-Operation. Swedish Studies in European Law*, Vol. 5 (147-161). Oxford: Hart.
- Deflem, M. (1996). International Policing in Nineteenth-Century Europe: the Police Union of German States, 1851-1866. *International Criminal Justice Review*, vol. 6/1, 36-57;
- Deflem, M. (2000). Bureaucratization and social control: Historical foundations of international police cooperation, *Law & Society Review*, vol. 34/1, 739-778;
- Deflem, M. (2002). The Logic of Nazification: The Case of the International Criminal Police

- Commission ("Interpol"). *International Journal of Comparative Sociology*, vol. 43/1, 21-44;
- Deflem, M. (2004). *Policing World Society - Historical Foundations of International Police Cooperation*. New York: Oxford University Press;
  - Deflem, M. (2005). „Wild Beast Without Nationality“ The Uncertain Origins of Interpol, 1898-1910. U Reichel, P. (Ur.), *Handbook of Transnational Crime and Justice* (275-285). New York: Sage Publications;
  - Deflem, M. (2006). International Policing. U Greene, R. J. (Ur.), *The Encyclopedia of Police Science vol. 1* (pp. 701-705). New York, Routledge.
  - Deflem, M. (2007). Europol and the Policing of International Terrorism: Counter-Terrorism in a Global Perspective. *Justice Quarterly*, 23(3), 336-359.
  - Degan, Đ. & Pavišić, B. (2005). *Međunarodno kazneno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci;
  - Den Boer, M. (2010). Towards an Accountability Regime for an Emerging European Policing Governance. *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 12(4), 275-289.
  - Durmaz, H. (2005). *International police cooperation as a response to transnational organized crime in Europe: improvements in extradition*, Thesis prepared for the degree of Master of Science. University of Texas. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.453.5777&rep=rep1&type=pdf>, pristupljeno 26.05.2020.;
  - Elsen, C. (2007). From Maastricht to The Hague: the politics of judicial and police cooperation. *ERA Forum* 8, 13-26.
  - Fijanut, C. & Spapens, T. (2010). The Meuse-Rhine Euroregion: a laboratory for police and judicial cooperation in the European Union. U Lemieux, F. (Ur.), *International Police Cooperation-emerging issues, theory and practice* (101-125). Devon: Willan Publishing;
  - Fijnaut, C. (2015). Revolution or evolution through the Treaty of Lisbon: police cooperation in Europe in a broader historical context. In Hartmut Aden (Ed.), *Police Cooperation in the European Union after the Treaty of Lisbon – Opportunities and Limitations* (25-48). Baden-Baden: Nomos.
  - Fooner, M. (1989). *Interpol: issues in world crime and international criminal justice*. New York: Plenum Press;
  - Gerspacher, N. (2008). The history of international police cooperation: a 150-year evolution in trends and approaches. *Global Crime*, Vol. 9, 1-2, 169-184.
  - Gluščić, S. (1998). Kaznenopravni sustav pred izazovom organiziranog kriminaliteta. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 5/2, 903-929;
  - Haberfeld, M. & McDonald H. W. (2005). International Cooperation in Policing. U Reichel, P. (Ur.), *Handbook of Transnational Crime and Justice* (286-309). New York: Sage Publications;
  - Hufnagel, S. (2014). Strategies of police cooperation: comparing the Southern Chinese seaboard with the European Union. *Crime, Law and Social Change*, 61(4), 377-399.
  - Ilbiz, E., Kaunert, C. & Anagnostakis, D. (2015). The counterterrorism agreements of Europol with third countries: Data protection and power asymmetry. *Terrorism and Political Violence*. Doi: 10.1080/09546553.2015.1092438.

- Ivanda, S. & Dragović, F. (2003). Suradnja policije i pravosuđa u EU od Maastrichta do danas. *Policija i sigurnost*, vol. 12/1-3, 43-61.
- Jensen, R. B. (1981). The International Anti-Anarchist Conference of 1898 and the Origins of Interpol. *Journal of Contemporary History*, vol. 16/1, 323-347;
- Joubert, C. & Bevers, H. (1996). *Schengen investigated-A comparative Interpretation of the Schengen Provisions on International Police Cooperation in the Light of the European Convention on Human Rights*. Hague: Kluwer Law International;
- Kabera Karanja, S. (2008). *Transparency and proportionality in the Schengen information system and border control co-operation*. Leiden: Martinus Nijhoff.
- Kettunen, M. (2020). *Legitimizing European Criminal Law: Justification and Restrictions*. Cham: Springer.
- Krapac, D. (2006). *Međunarodna kaznenopravna pomoć (Uvod u teoriju međunarodne kaznenopravne pomoći, Komentar zakona o međunarodnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima, Zbirka međunarodnih ugovora Republike Hrvatske o međunarodnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima)*. Zagreb: Narodne novine;
- Larsson, P. (2006). International Police Co-operation: A Norwegian Perspective, *Journal of Financial Crime*, vol. 13/4, 456-466;
- Mitsilegas, V. (2009). *EU Criminal Law*. Oxford, Portland & Oregon: Hart Publishing.
- Mujanović, E. & Rizvo, S. (2010). Uloga Interpola u provođenju postupaka izručenja za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. *Kriminalističke teme*, vol. 10/3-4, 135-154;
- Mujanović, E. (2010). *Međunarodna policijska saradnja*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije;
- Occhipinti, D. J. (2003). *The Politics of EU Police Cooperation-Toward a European FBI?* London: Lynne Rienner Publishers;
- Occhipinti, J. D. (2015). Still Moving Toward a European FBI? Re-Examining the Politics of EU Police Cooperation. *Intelligence and National Security*, 30(2-3), 234-258;
- Petrović, B., Mujanović, E. & Deljković, I. (2011). Pravni karakter policijske suradnje na području EU: novi trendovi regionalizacije. *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, vol. LIV, 271-301;
- Rošić, M. (2009). Perspektive Republike Hrvatske u suradnji putem EUROPOL-a. *Policija i sigurnost*, 18(4), 399-426.
- Roth, M. (2005). Comparative Overview of Policing, Courts, and Corrections. U Reichel, P. (Ur.). *Handbook of Transnational Crime and Justice* (235-254). New York: Sage Publications.
- Rozée, S., Kaunert, C. & Léonard, S. (2013). Is Europol a Comprehensive Policing Actor? *Perspectives on European Politics and Society*, 14(3), 372-387;
- Santiago, M. (2000). *Europol and Police Cooperation in Europe: Criminology Studies*. Lewiston: The Edwin Mellen Press;
- Sheptycki, J. (1998). Police Co-operation in the English Channel Region 1968-1996. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, vol. 6/3, 216-235;
- Sheptycki, J. (2000). *Issues in Transnational Policing*. New York: Routledge;

- Sheptycki, J. (2001). Patrolling the New European (In)Security Field; Organizational Dilemmas and Operational Solutions for Policing the Internal Borders of Europe. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 9/2, 144-158;
- Sperling, J. (2013) EU police and judicial cooperation before the Treaty of Lisbon: strengthening of the weakest link? *European Security*, 22(2), 202-229;
- Tebaldi, M. & Calaresu, M. (2013). Level of Europeanization and Policy Outcomes: The Common Security Policy and the Case of Europol. *SAGE Open*, 7, 1-19.
- Vermeulen, Gert, & De Bondt, W. (2014). *EU justice and home affairs: institutional and policy development*. Antwerp, Belgium: Maklu.
- Wagner, W. (2007). Guarding the guards. The European Convention and the communitization of police co-operation. *Journal of European Policy*, 13:8, 1230-1246.
- Walker, N. (2008). The pattern of transnational policing. U Newburn, T. (Ur.), *Handbook of policing* (119-147). Devon: Willan Publishing;
- Walsch, C. (2008). Europeanization and Democracy: Negotiating the Prüm Treaty and the Schengen III Agreement. *Politička misao*, vol. XLV/ 5, 81-90;
- Zaiotti, R. (2011). *Cultures of border control : Schengen and the evolution of European frontiers*. Chicago: The University of Chicago Press,

ORIGINS AND DEVELOPMENT OF THE EUROPEAN POLICE COOPERATION

Review paper

Reason(s) for writing and research problem(s): The paper examines how and under what conditions the practices of international police cooperation in Europe have originated and developed, especially in the context of broader social, political, economic and other changes.

Aims of the paper (scientific and/or social): To describe how modern forms of police cooperation in Europe originated and function today, and explain the factors that led to the development.

Methodology/Design: Meta-analytical approach, analyzing a large number of references and current sources in the field of international relations, EU law, international criminal law, criminology and criminal justice.

Research/paper limitations: The paper is based on a review of research, and typically for this type of research offers only some perspectives on possible interpretations of the current developments of police cooperation practices in Europe.

Results/Findings: Police co-operation in Europe has a long and rich history, and over a long period of time of various police co-operation initiatives, the continuity and development of the legal framework and practices of co-operation has been noticeable.

General conclusion: Due to a number of historical, political and wider social processes, Europe is an authentic source for the emergence and development of very important mechanisms of international police cooperation that are further developing.

Research/paper validity: The paper has a scientific role and significance, both with the aim of developing and accepting new knowledge, and critically questioning and adapting existing knowledge about the emergence and development of international police cooperation.

Key words: International police cooperation; EUROPOL; INTERPOL

Podaci o autorima

Eldan Mujanović, doktor kriminalističkih nauka, vanredni profesor na Katedri za kriminalistiku, Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Njegov istraživački fokus pokriva područja policije, međunarodne policijske saradnje, oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelima, kriminalističkog istraživanja organiziranog i imovinskog kriminala, kao i strateški okvir za borbu protiv trgovine ljudima, ilegalnih migracija i korupcije. E-mail: emujanovic@fkn.unsa.ba

Darko Datzer, doktor kriminalističkih nauka, profesor na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Autor je i učesnik više stručnih i znanstvenih istraživačkih projekata o korupcijskoj delinkvenciji i oduzimanju imovinske koristi ostvarene kaznenim djelima. E-mail: ddatzer@fkn.unsa.ba.

Irma Deljkic, redovna profesorica na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerziteta u Sarajevu. E-mail: ideljkic@fkn.unsa.ba

MALOLJETNIČKO KRIVIČNO PRAVO U BOSNI I HERCEGOVINI SA OSVRTOM NA KRIVIČNOPRAVNI POLOŽAJ I ODGOVORNOST MALOLJETNIKA

Stručni članak

Primljeno/Received: 09. 03. 2020.

Prihvaćeno/Accepted: 03. 07. 2020.

Sadmir KAROVIĆ
Ahmet MALOKU
Skender SHALA

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Aktualnost maloljetničkog krivičnog prava u Bosni i Hercegovini ali i regiji sa posebnim osvrtom na specifičan krivičnopравни položaj maloljetnika.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Analiza zakonskih odredbi koje se odnose na specifičan krivičnopравни položaj maloljetnika kao učinilaca krivičnih djela uključujući aktualna i krucijalna pitanja koja se odnose na protektivni (zaštitnički) odnos i odgovornost maloljetnika.

Metodologija/dizajn: U ovom radu korištene su odgovarajuće metode kojima se može postići cilj.

Ograničenje istraživanja/rada: Ne postoje.

Rezultati/Nalazi: Usvajanjem i stupanjem na snagu Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku na nivou entiteta i Brčko Distrikta izdvojene su zakonske odredbe koje se odnose na krivičnopравни položaj maloljetnika što predstavlja izuzetno značajan napredak, te na taj način maloljetničko krivično pravo dobija svoju samostalnost i autonomnost, iako su ove odredbe koje se odnose na maloljetnike na državnom nivou još uvijek sadržane u opštem dijelu zakona.

Generalni zaključak: Tendencija humanizacije maloljetničkog krivičnog prava u Bosni i Hercegovini opravdano zahtijeva prihvatanje i usvajanje međunarodnih standarda koji se odnose na specifičan krivičnopравни položaj maloljetnika i adekvatan protektivni odnos u postupanju od strane subjekata odnosno agencija za provođenje zakona.

Opravdanost istraživanja/rada: Protektivni i human odnos prema maloljetnicima se nameće kao imperativ u maloljetničkom pravosuđu.

Ključne riječi

Maloljetnici, maloljetničko krivično pravo, krivičnopравни položaj, odgovornost maloljetnika

UVOD

Maloljetničko prestupništvo kao pravni i društveni fenomen po svojim etiološkim faktorima, fenomenološkim oblicima ispoljavanja i drugim karakteristikama, izaziva posebnu pažnju i interes naučno - stručne ali i opšte javnosti. Maloljetničko prestupništvo obuhvata sve oblike prestupa i vrste prekršaja koje čini posebna populaciona struktura - maloljetnici (Bošković, 1999:181). Pored kriminaliteta i prekršaja, tu ubrajamo i sva druga društveno neprihvatljiva ponašanja koja nisu u skladu sa prihvaćenim i uobičajenim obrascima ponašanja kao što su uživanje alkohola i opojnih droga, bježanje iz škole i od kuće, kockanje i dr. Tendencija humanizacije savremenog krivičnog prava se posebno odnosi na protektivni (zaštitnički) odnos i specifičan krivičnopравни položaj maloljetnika zbog njihove starosne dobi i biopsihičkih osobina kao osnove za diferencijaciju u odnosu na punoljetna lica. Specifičan krivičnopравни položaj maloljetnika se kroz različite periode istorije mijenjao s obzirom da se taj položaj maloljetnih učinilaca krivičnih djela drugačije tretirao upravo zbog njihovog uzrasta i smanjene sposobnosti da rasuđuju i odlučuju o svojim postupcima. Evolucija maloljetničkog krivičnog prava je kontinuiran proces koji i danas traje sa intencijom pronalaženja najsvrsishodnijih i najadekvatnijih rješenja i odgovora na krucijalna pitanja koja se neposredno odnose na specifičan krivičnopравни položaj maloljetnika kao učinioca krivičnih djela. Također, pored naprijed navedenog, nesmijsmo zanemariti i ignorisati činjenicu da se maloljetnici veoma učestalo pojavljuju i kao oštećena lica odnosno žrtve izvršenja određenih krivičnih djela sa izuzetno destruktivnim i dugoročnim posljedicama (npr. trgovina ljudima, zloupotreba opojnih droga i dr.).

1. Savremene tendencije humanizacije maloljetničkog krivičnog prava u Bosni i Hercegovini

Današnje savremeno krivično pravo je prošlo dug razvojni put kroz različite istorijske periode, od prvih oblika primitivne a kasnije i organizovane društvene/državne (re)akcije na kriminalitet pa sve do danas, u nastojanju da pronađe srazmjerno potrebna rješenja i odgovore na ovu složenu društvenu pojavu multidisciplinarnu i multifaktorijalnu prirode. Tako, rimsko pravo iz perioda Justinijanove kodifikacije razlikovalo je djecu do sedam godina (infantes) čija je krivična odgovornost bila apsolutno isključena, zatim maloljetnike od sedam do deset godina (infante proximi) koji su se izuzetno mogli kazniti za izvršeno djelo ako su bili sposobni da shvate ono što su učinili i lica stara od deset do četrnaest godina (pubertati proximi) koja su bila krivično odgovorna, ali im se nije mogla izreći smrtna kazna, apri odmjerenju drugih kazni mladost im se uzimala kao ublažavajuća okolnost (Sržentić, Stajić, Lazarević, 1994:401). U tom smislu, krivičnopравни položaj, status i tretman maloljetnika kao izvršioca krivičnih djela ali i žrtava/oštećenih izvršenjem konkretnog krivičnog djela su i danas predmet brojnih naučnih i stručnih rasprava i analiza u cilju prilagođavanja pravnih propisa odnosno zakonskih odredbi ovoj starosnoj kategoriji, uvažavajući njihov ukupan psiho - fizički integritet kao i specifična lična svojstva maloljetnika, prije svega starosnu dob. Naime, posebni sudovi (ili sudije) za maloljetnike, zatim specifičan postupak primjene alternativnih mjera i krivičnih sankcija prema maloljetnim učinicima krivičnih djela, posebne kategorije sui generis ili neformalnih, parapenalnih mjera, ali i krivičnih sankcija prema maloljetnicima, odvojene kazneno-popravne, ali i vaspitne ustanove u kojima se izvršavaju zavodske vaspitne mjere, te važne specifičnosti kazne maloljetničkog zatvora (koja podrazumijeva lišenje slobode maloljetnika, ali ni u kom slučaju nije zatvor), danas nisu nikakva novina i shvataju se nečim što je sasvim normalno i uopšte opšteprihvaćeno (Mitrović, 2014:11).

I na današnjem stepenu ukupnog razvoja društva u svim sferama ljudskog djelovanja, evidentni brojni pokušaji sa jasno izraženom namjerom međunarodne zajednice da na međunarodnom planu usaglasi i utvrdi odgovarajuće standarde koji će na određen način poboljšati krivičnopravni položaj maloljetnika, posebno u dijelu koji se odnosi na zaštitu njihovih osnovnih ljudskih prava i sloboda i ograničenje primjene krivičnopravne represije u svakom stadiju postupanja subjekata odnosno agencija za provođenje zakona. Neophodnost drugačijeg krivičnopravnog tretiranja ove grupe učinilaca krivičnih djela proizilazi ne samo iz spoznaje da se maloljetnici odlikuju posebnim psihofizičkim karakteristikama svoje ličnosti koje zahtijevaju drugačiji oblik društvenog reagovanja, već i iz obaveza koje proizilaze iz međunarodnih dokumenata (Babić, Marković, 2009:450). Slijedom naprijed navedenog, država Bosna i Hercegovina je usvojila i ratifikovala brojne međunarodnopravne dokumente, te je na taj način preuzela i odgovarajuće obaveze da u svoje krivično zakonodavstvo (materijalno, procesno, izvršno) implementira i operacionalizira odgovarajuće zakonske odredbe. S obzirom na važnost međunarodnopravnih dokumenata za evoluciju maloljetničkog krivičnog prava posebno na današnjem stepenu ukupnog razvoja u vezi njegove krivičnopravne samostalnosti i autonomnosti, postoji potreba da se u ovom radu izvrši i kratak osvrt na najvažnije dokumente (konvencije, smjernice i dr.) koji sadrže odgovarajuće standarde odnosno pravila i procedure postupanja u odnosu na djecu i maloljetnike uopšte.

Evidentno je da je maloljetnički kriminalitet fenomen odnosno pravni i društveni realitet koji prevazilazi nacionalne geografske granice s obzirom na njegovu krivičnopravnu prirodu i određene specifičnosti kao i njegovu nepobitnu multidisciplinarnost i multifaktorijalnost u pogledu kriminalne etiologije. Također, u tom smislu možemo konstatovati nesporno da fenomenološki oblici maloljetničkog kriminaliteta zavređuju posebnu pažnju naučne i stručne javnosti s obzirom da sve više poprimaju destruktivnu dimenziju. Danas postoje i neki novi fenomenološki pojavni oblici maloljetničkog kriminaliteta svojstveni za savremeno doba kao što je to slučaj sa vršnjačkim nasiljem putem interneta (Mirić, 2017:57-63). Maloljetnički kriminalitet se po svojoj strukturi i društvenoj opasnosti sasvim približio kriminalitetu punoljetnih lica (Dimovski, Mirić, 2013). S druge strane, neophodno je apostrofirati da se sa ekspanzijom postojećih i pojavom novih specifičnih oblika organizovanog kriminala maloljetnici sve više pojavljuju i kao žrtve krivičnih djela (međunarodna trgovina ljudima - razni oblici eksploatacije, krijumčarenje, zatim visokotehnološki/sayber kriminal - zloupotreba dječijih prava kao što je pedofilija itd.)

S tim u vezi, najvažniji međunarodnopravni dokumenti koji inkorporiraju standarde koji se odnose na krivičnopravni položaj maloljetnika kao posebne kategorije su: Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta iz 1989. Godine (Međunarodni ugovori, 1990)¹; Pekinška pravila iz 1985. godine – Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, 1985) ²; Rijadske smjernice iz 1990. godine - Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničkog prestupništva Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, 1990)³; Tokijska pravila iz 1990. godine – Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Rezolucija

¹ Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori broj: 15/1990.

² Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj: 40/33 od 29. 11.1985.

³ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj: 45/112 od 14. 12.1990.

Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, 1990)⁴; Bečke smjernice – Smjernice za djelovanje prema djeci u sistemu krivičnog pravosuđa (Rezolucija, Ekonomsko –socijalnog savjeta UN, 1997)⁵; Havanska pravila – Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, 1990)⁶.

Također, u kontekstu najznačajnijih međunarodnopravnih dokumenata odnosno instrumenata i standarda značajnih za krivičnopravni položaj maloljetnika potrebno je navesti instrumente Vijeća Evrope i to: Preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope u vezi zaštite djece od zlostavljanja iz 1979. godine, Preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope o socijalnoj reakciji na maloljetničko prestupništvo iz 1987. godine, Preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope u vezi novog načina rješavanja maloljetničkog prestupništva i uloge maloljetničkog pravosuđa iz 2003. godine i Preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope o pravosuđu po mjeri djeteta iz 2010. godine. Međutim, i pored naprijed navedenih međunarodnopravnih dokumenata koji se odnose na krivičnopravni položaj maloljetnika, i dalje je izražena tendencija poboljšanja položaja ove specifične starosne kategorije, tako da je za očekivati i u skorijoj budućnosti izradu i usvajanje novih međunarodnopravnih dokumenata (konvencija, smjernica itd.), uvažavajući činjenicu da je evolucija maloljetničkog krivičnog prava neminovnost ali i imperativ današnjice.

2. Krivičnopravna autonomnost maloljetničkog krivičnog prava u Bosni i Hercegovini sa osvrtom na države iz okruženja i pojedine evropske države

Postoji saglasnost da krivičnopravni položaj, status i tretman prema maloljetnicima od strane subjekata odnosno agencija za provođenje zakona zavređuje posebnu pažnju naučno - stručne javnosti ali i opšte javnosti koja ima izražen poseban senzibilitet prema ovoj kategoriji lica - maloljetnicima. Taj specifičan odnos prema maloljetnicima se u različitim periodima ljudske istorije mijenjao uvažavajući aktuelne ili trenutne prilike, uslove i okolnosti koje su neposredno ili posredno na određen način uticale na njihov krivičnopravni položaj, status i tretman. U centru pažnje maloljetničkog krivičnog prava je maloljetnik kao izvršilac i žrtva krivičnog djela koje u zadnje vrijeme sve više dobija svoju krivičnopravnu samostalnost i autonomnost izdavanjem zakonskih odredbi u jednu kompaktnu cjelinu kao skup pravnih propisa kojima se normira ili određuje krivičnopravni položaj maloljetnika. „Tako ovaj naziv, koji se često u pravnoj teoriji određuje kao kriminalnopolitički postulat, obuhvata granu prava sa krivičnopravnim odredbama koje se primjenjuju na maloljetne izvršioce krivičnih djela i koje odslikavaju poseban, specifičan karakter ove grane prava (Jovašević, 2010:283). Komparativnom analizom pojedinih nacionalnih krivičnopravnih sistema evidentno je da je maloljetničko krivično pravo u mnogim evropskim državama (Njemačka, Francuska, Austrija, Španija, Belgija, Italija, Češka, Engleska i dr.), steklo svoju krivičnopravnu samostalnost i autonomnost, zbog posebnih ili specifičnih zakonskih rješenja prema maloljetnicima koja se bitno razlikuju u odnosu na punoljetne izvršioce krivičnih djela. Navedene države su posebnim zakonima (*lex specialis*) koji se isključivo odnose na maloljetne izvršioce krivičnih djela regulisale njihov specifičan krivičnopravni položaj (Škulić, 2011:81-83).

⁴ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj: 45/110 od 14. 12.1990.

⁵ Rezolucija, Ekonomsko-socijalnog savjeta UN broj: 97/39 od 21. jula 1997. godine

⁶ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj: 45/113 od 14. 12.1990.

Identična je situacija i u susjednim državama (Hrvatskoj⁷, Srbiji⁸, Crna Gora⁹ Makedoniji¹⁰) gdje je ova grana prava stekla svoju krivičnopravnu samostalnost i autonomnost. Također, izdvajanjem specifičnih krivičnopravnih odredbi koje se odnose na maloljetnike djelimičnu krivičnopravnu samostalnost i autonomnost maloljetničko krivično pravo dobija i u Bosni i Hercegovini.

Međutim, u određenim državama se još uvijek zadržao tradicionalni ili klasični model prema kojem su odredbe koje uređuju i propisuju krivičnopravni položaj maloljetnika sadržane u određenim cjelinama opšteg zakona odnosno u okviru klasičnog krivičnog prava. Uvažavajući veoma kompleksnu ustavnopravnu strukturu države Bosne i Hercegovine koja neposredno determinira način, strukturu i organizaciju vršenja vlasti, egzistiraju četiri krivična zakonodavstva koja regulišu krivičnopravni položaj maloljetnika i to kako slijedi: krivično zakonodavstvo na državnom nivou, krivično zakonodavstvo na nivou entiteta - Federacije Bosne i Hercegovine i krivično zakonodavstvo Republike Srpske i krivično zakonodavstvo Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Intenzivni reformski procesi krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini ali i u susjedstvu i regiji posljednje dvije decenije rezultirali su usvajanjem i stupanjem na snagu zakona o maloljetnicima na entitetskom nivou (Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, 2014, Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, 2010),¹¹ i nivou Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, 2011)¹², te je na taj način etablirano i novo maloljetničko krivično pravo, tako da ova grana prava stiče svoju (djelimičnu) samostalnost i autonomnost s obzirom da još uvijek na nivou Bosne i Hercegovine nisu izdvojene krivičnopravne odredbe u poseban zakon koje se odnose na maloljetnike i njihov specifičan krivičnopravni položaj.

Na nivou države Bosne i Hercegovine i dalje egzistira klasičan model kojim je regulisan odnosno propisan krivičnopravni položaj maloljetnih izvršioaca krivičnih djela (Krivični zakon Bosne i Hercegovine, 2003)¹³ normiran u okviru klasičnog krivičnog zakonodavstva: Krivičnog

⁷ Detaljnije vidjeti: Zakon o sudovima za mladež (Narodne novine 84/11, 143/12,148/113,56/15) - lex specialis koji propisuje odredbe za mlade izvršioce krivičnih djela u materijalnom krivičnom pravu, zatim sadrži odredbe o sudovima, krivičnom postupku, izvršenju maloljetničkih sankcija kao i o krivičnopravnoj zaštiti djece.

⁸ Od 2005. godine u Srbiji je stupio na snagu poseban Zakon o maloljetnim izvršiocima krivičnih djela i krivičnopravnoj zaštiti maloljetnih lica. U ranijem periodu odnosno do 2005. godine, krivičnopravni položaj maloljetnih izvršilaca krivičnih djela je regulisan odnosno propisan u dijelovima opštih zakona (Krivični zakon, Zakon o krivičnom postupku i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija)

⁹ Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku (Službeni list Crne Gore broj: 64/2011)

¹⁰ Detaljnije vidjeti: Zakon za maloletničku pravdu, Služben vesnik na Republika Makedonija broj 87/2007.

¹¹ Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 7/14), Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 13/10, 63/11, 61/13).

¹² Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (Službene novine Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, br. 53/11).

¹³ Detaljnije vidjeti: Krivični zakon Bosne i Hercegovine, glava X – Pravila o vaspitnim preporukama, o vaspitnim mjerama i o kažnjavanju maloljetnika (od člana 75. do člana 105.)

zakona Bosne i Hercegovine¹⁴, Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine¹⁵ i Zakona Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera.¹⁶ Shodno naprijed navedenom, neophodno je konstatovati da usvajanje i stupanje na snagu navedenih zakona o maloljetnicima na nivou entiteta i nivou Brčko distrikta Bosne i Hercegovine predstavlja značajan napredak kada je u pitanju specifičan krivičnopravni položaj maloljetnika ali još uvijek postoji opravdana i svrsishodna potreba izdvajanja zakonskih odredbi i na državnom nivou kako bi maloljetničko krivično pravo postiglo svoju potpunu samostalnost i autonomnost. Također, usaglašavanje i harmoniziranje zakonskih odredbi maloljetničkog krivičnog prava sa međunarodnopravnim standardima u smislu poduzimanja parcijalnih intervencija na planu izmjena i dopuna zakona je kontinuirana potreba.

Savremene tendencije humanizacije savremenog krivičnog prava uključujući njegova tri (pod) sistema materijalno, procesno i izvršno krivično pravo, posebno se odnose na krivičnopravni položaj maloljetnih izvršioaca krivičnih djela kao izdvojenu kategoriju upravo zbog njihove starosne dobi koja predstavlja osnovu za diferencijaciju u odnosu na postupanje prema punoljetnim izvršiocima krivičnih djela. S obzirom na specifičnost odredbi koje se odnose na krivičnopravni položaj maloljetnika, analizom odredbi Krivičnog zakona SFRJ, krivičnog zakona republika i pokrajina, prepoznajemo određene razlike u odnosu na punoljetne izvršioce krivičnih djela (Sokolović, Krajina, 1981:21-24). Ono što je specifičnost jugoslovenskog krivičnog zakonodavstva koja je došla do punog izražaja i u oblasti maloljetničkog krivičnog prava jeste podjela zakonodavne nadležnosti između federacije i republika odnosno pokrajina (Stojanović, 2016:95) Afirmacija i promocija osnovnih ljudskih prava i sloboda svakog pojedinca bez obzira na njegovu nacionalnu, etničku, vjersku ili rasnu pripadnost neposredno se odnosi i na katalog prava osumnjičenog odnosno optuženog lica, sa posebno izraženim senzibilitetom prema maloljetnim izvršiocima krivičnih djela.

I u terminološkom smislu, prilikom korištenja pojedinih pravnih termina ili instituta, izražena je tendencija zaštite ili protektivnog odnosa prema maloljetnicima gdje se ne upotrebljavaju termini svojstveni za klasično krivično pravo koji se primjenjuju u odnosu na punoljetne izvršioce krivičnih djela ((pre)vaspitanje a ne kažnjavanje, postupak prema a ne protiv maloljetnika, upotreba termina krivice se izbjegava, umjesto maloljetnički kriminalitet upotrebljava se maloljetničko prestupništvo – mladi prestupnici i dr.), kako bi i u tom smislu krivičnopravni položaj i status maloljetnika bio povoljniji u odnosu na punoljetna lica. Također, u terminološkom smislu, stupanjem na snagu Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, u maloljetničkom krivičnom zakonodavstvu Federaciji Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, došlo je do promjene naziva odgojne mjere tako da se umjesto upućivanje u disciplinski centar za maloljetnike zamjenjuje i propisuje upućivanje u odgojni centar. Zakonodavac je na taj način i u terminološkom smislu, prilikom korištenja pojedinih izraza odnosno naziva odgojne mjere ispoljio poseban senzibilitet i protektivni odnos prema ovoj specifičnoj kategoriji.

¹⁴ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 i 40/15.

¹⁵ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13.

¹⁶ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 12/10 i 100/13.

Pored naprijed navedenog senzibiliteta prilikom korištenja pojedinih izraza odnosno naziva, navedeni zaštitnički ili protektivni odnos u postupanju subjekata odnosno agencija za provođenje zakona u odnosu na maloljetnike kao izvršioce krivičnih djela, prije svega se odnosi na brigu, nadzor, pomoć, proces socijalizacije, podršku sa što manje primjene represivnih sredstava i ograničavanja prava i sloboda. Za razliku od djece koja su zbog uzrasta „zaštićena“, oštrice krivičnog prava, maloljetnici tj. lica od 14 do 18 godina mogu krivično odgovarati, s tim da im njihove „mlade godine“ opet garantuju povlašćeni položaj u pogledu postupka koji se vodi i sankcija koje im se mogu izreći (Bajović, 2017:223). Upotreba represivnih sredstava i ograničavanje određenih prava i sloboda je svedeno na najmanju moguću odnosno neophodnu mjeru i to samo u izuzetnim situacijama kao krajnji institucionalni odgovor ili (re)akcija, kada se iscrpe sve druge zakonom propisane mogućnosti.

Slijedom naprijed navedenog, kada su u pitanju i maloljetničke krivične sankcije, evidentno je da kazna maloljetničkog zatvora predstavlja krajnji zakonski odgovor dok se prednost daje vaspitnim mjerama. Također, umjesto krivičnih sankcija u zadnje vrijeme sve više se naglašava potreba i svrsishodnost primjene alternativnih mjera prema maloljetnim izvršiocima krivičnih djela (diverziono postupanje). Jedna od savremenih tendencija u krivičnom pravu, koja je posebno izražena kada su u pitanju maloljetnici u sukobu sa zakonom, jeste podsticanje razvoja alternativnih oblika reagiranja na delinkventna ponašanja mladih, koji pored traganja za alternativama institucionalnom tretmanu obuhvataju i nastojanja da se slučajevi maloljetničke delinkvencije pokušaju riješiti izvan krivične procedure, te da se suđenje maloljetnim učiniteljima krivičnih djela koristi kao ultima ratio (Gurda, 2016:178). Pored, i umjesto krivičnih sankcija, moderna krivična zakonodavstva (Kanada, Italija, Austrija, Finska, Njemačka, Francuska, Makedonija, Srbija, Crna Gora) poznaju različite mjere alternativnog karaktera (supstituti krivičnih sankcija) čiji je cilj da se izbjegne ili odloži vođenje krivičnog postupka prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela (M.Simović, M. Simović, 2015:21) Iz naprijed navedenog, proizilazi sasvim jasna i nedvosmislena namjera i opredjeljenje zakonodavca da u svim aspektima postupanja ili djelovanja subjekata ili agencija za provođenje zakona u odnosu na maloljetnike kao posebnu (izdvojenu) starosnu kategoriju zakonski formuliše i propiše odredbe koje će biti kompatibilne savremenim tendencijama humanizacije maloljetničkog krivičnog prava.

3. Odgovornost maloljetnika

Centralno ili suštinsko pitanje maloljetničkog krivičnog prava zauzima krivičnopravni položaj maloljetnika u kontekstu specifičnog ili posebnog odnosa i tretmana od strane subjekata odnosno agencija za provođenje zakona u svim aspektima djelovanja kao i odgovarajuća pravila i procedure usmjerena na utvrđivanje postojanja odgovornosti maloljetnika u konačnici. Primjena odredaba koje se odnose na maloljetnike postaje složenije u slučaju kada su maloljetnici učestvovali u izvršenju krivičnog djela zajedno sa punoljetnim licima (Simović, M., Simović, V. 2011: 422) Uvažavajući opštu podjelu kažnjivih djela na krivična djela, prekršaje i disciplinske krivice slijedom toga i odgovornost maloljetnika možemo promatrati kao: 1. krivičnu odgovornost – odgovornost za izvršeno krivično djelo, 2. prekršajna odgovornost – odgovornost za izvršeni prekršaj, 3. disciplinska odgovornost – odgovornost za kršenje pravila u školi ili eventualno na poslu. U tom smislu, ovo pitanje inkorporira odgovornost maloljetnika i načine institucionalne (re)akcije subjekata odnosno agencija za provođenje zakona u odnosu na ovu posebnu kategoriju. U zavisnosti od prirode, načina i drugih specifičnosti nepoštivanja

određenih normi ponašanja od strane maloljetnika u svakom konkretnom slučaju, njihovu odgovornost možemo podijeliti na krivičnu, prekršajnu i disciplinsku. Osim zakonskog okvira, od velike je važnosti saradnja profesionalaca koji su uključeni u proces, a koji dolaze iz različitih profesija, sa raznovrsnim iskustvima i pristupima (Mitrović, Kuprešani, 2018:118)

Praktično od prvih koraka u životu dijete se susreće sa određenim (uspostavljenim) pravilima ponašanja, počev od porodice, zatim škole, sportskih kolektiviteta, komšiluka, okoline u kojoj živi i na taj način postepeno preuzima odgovarajuće društveno prihvatljive obrasce ponašanja i neposredno se prilagođava na ukupne životne uslove i okolnosti koje ga okružuju. S obzirom na veoma važan ili krucijalan značaj porodice u vaspitno - odgojnom tretmana u odnosu na dijete odnosno maloljetnika i njegov razvoj i lični integritet, postoji saglasnost da porodica ima prvorazrednu preventivnu ulogu u vezi sprečavanja mogućih rizičnih ponašanja koja vremenom mogu „prerasti“ u prekršaj ili krivično djelo ali i važnost drugih društvenih ili vanpravnih subjekata (škola, mediji, sportski kolektiviteti, religijske zajednice, nevladin sektor i dr.) koji mogu doprinijeti u efikasnoj borbi protiv maloljetničke delikvencije/kriminaliteta.

Međutim, i pored svih napora i nastojanja savremenog čovjeka i društva uključujući sve institucionalne i vaninstitucionalne kapacitete, resurse i mogućnosti, maloljetnički kriminalitet ali i sva druga društveno neprihvatljiva ponašanja od strane djece i maloljetnika predstavljaju dio naše svakodnevnice kao društveni i pravni realitet (posebno vršnjačko nasilje, različiti oblici imovinskog kriminaliteta, nasilje na sportskim priredbama i dr.). Dakle, u savremenim uvjetima, možemo ustanoviti kako sistem krivičnog prava u širem smislu čine: krivično materijalno pravo, krivično procesno pravo, pravo izvršenja krivičnih sankcija i organizacijsko krivično pravo (Halilović, 2019:19). Jedan od suštinskih problema praktične prirode u pogledu preventivnog djelovanja maloljetničkog kriminaliteta ali i delikvencije predstavlja nedovoljno istraženo područje kriminalne etiologije odnosno uzroka koji neposredno ili posredno pogoduju nastanku ove pojave. Neadekvatnost državne institucionalne reakcije na maloljetnički kriminalitet se manifestuje u činjenici da se neopravdano zanemaruje ili ne posvećuje dovoljna naučno – stručna pažnja i interes za područje kriminalne etiologije u cilju pronalaženja i kreiranja efikasnih preventivnih rješenja i odgovora.

Također, neophodno je naglasiti da sve parcijalne intervencije na planu izmjena i dopuna zakona moraju pored fenomenološkog aspekta uvažiti i etiološke faktore odnosno područje kriminalne etiologije. Institucionalna (re)akcija ili odgovor subjekata odnosno agencija za provođenje zakona najčešće slijedi tek nakon nastupanja štetne posljedice odnosno izvršenja određenog krivičnog djela ili prekršaja od strane maloljetnika. Nakon izvršenja krivičnog djela ili prekršaja i nastupanja štetne posljedice, evidentno je da postojeće ili ukupne preventivne aktivnosti odnosno preventivne mjere i radnje nisu srazmjerne i efikasne, te se postavlja pitanje utvrđivanja odgovornosti maloljetnika u smislu zadovoljenja posebnih pravila i procedura svojstvenih za ovu kategoriju. Dakle, izvršenje krivičnog djela i nastupanje posljedice predstavlja alarm ili upozorenje da postojeći preventivno – zaštitni odgovori i rješenja nisu srazmjerni i efikasni, te da kao takvi nisu zadovoljili očekivanja u smislu preventivnog djelovanja.

3.1 Krivična odgovornost maloljetnika u Bosni i Hercegovini sa osvrtom na druge države u okruženju i svijetu

Postojanje i utvrđivanje individualne odgovornosti kod maloljetnika kao i njihov krivičnopravni položaj, prije svega neposredno zavisi od njihove starosne dobi, što je prema stavovima naučne i stručne javnosti sasvim opravdano i svrsishodno u smislu njihove diferencijacije u odnosu na punoljetna lica. U tom smislu, potrebno je promatrati i postojanje odnosno nepostojanje krivične odgovornosti u odnosu na maloljetnike, cijeneći njihovu starosnu dob kao suštinski važan standard odnosno kriterij za diferencijaciju koji neposredno determinira postupanje subjekata odnosno agencija za provođenje zakona. Slijedom naprijed navedenog, u vezi nepostojanja krivične odgovornosti djece¹⁷ u Bosni i Hercegovini i u državama iz neposrednog okruženja (Hrvatska, Srbija, Crna Gora Slovenija) ali i drugim evropskim državama (npr. Njemačka Italija, Mađarska, Bugarska, Rumunija) situacija je sasvim jasna s obzirom da u krivičnopravnoj literaturi postoji saglasnost koja proizilazi iz zakonskih odredbi da su djeca mlađa od 14 godina kao izvršioci krivičnih djela zaštićena od pokretanja i sprovođenja krivičnog postupka kao i krivičnog sankcionisanja odnosno izricanja krivičnopravne sankcije. Pod izrazom dijete u smislu odredbe Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, smatra se lice koje nije navršilo 14 godina života.¹⁸ Međutim, treba naglasiti da je donja starosna granica koja uključuje pokretanje i sprovođenje krivičnog postupka kao i izricanje krivične sankcije maloljetnim licima u nekim drugim državama u svijetu znatno niža i nije ujednačena s obzirom na propisane različite starosne minimume u nacionalnim krivičnopravnim sistemima (SAD, Engleska, Izrael, Egipat i dr.).

Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina i postojanja individualne krivične odgovornosti, odredbe koje se odnose na ovo pitanje su sadržajno identične na svim nivoima tako da se „prema djetetu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 14 godina ne mogu se izreći krivične sankcije niti primijeniti druge mjere predviđene ovim zakonom.“¹⁹ U praktičnom smislu, to znači da se eventualna prijava/izvještaj o izvršenju određenog krivičnog djela protiv djeteta mlađeg od 14 godina odbacuje, a ukoliko se u toku (eventualno) pokrenutog krivičnog postupka utvrdi da je izvršilac u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio mlađi od 14 godina, krivični postupak se obustavlja. Međutim, djeca koja zbog starosne dobi ne podliježu krivnji, treiraju se na drugi način, prvenstveno kroz određene aktivnosti propisane porodičnim zakonodavstvom gdje prvorazrednu ulogu i značaj imaju službe socijalne zaštite (organi starateljstva) koje neposredno primjenjuju određene aktivnosti koje proizilaze iz njihovih zakonskih ovlaštenja. S druge strane, mlađi ili stariji maloljetnik je krivično odgovoran za izvršeno krivično djelo, s tim da postoje razlike koje se odnose na različito sankcionisanje u odnosu na mlađe ili starije maloljetnike u

¹⁷ Potrebno je naglasiti da postoji neusklađenost između pojmovnog određenja djeteta prema Konvenciji o pravima djeteta (osoba do 18 godina) i krivičnopravnog definisanja pojma djeteta u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine (osoba mlađa od 14 godina).

¹⁸ Član 1. stav 13. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine

¹⁹ Član 2. stav 2. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 7/14).; Član 2. stav 2. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 13/10, 63/11, 61/13).; Član 2. stav 2. Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (Službene novine Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, br. 53/11).

Federaciji Bosne i Hercegovine. Dakle, prema mlađem maloljetniku za izvršeno krivično djelo mogu se izreći samo odgojne mjere a prema starijem maloljetniku pored odgojnih mjera može se izreći i kazna maloljetničkog zatvora, s tim da se generalno maloljetniku pored navedenog mogu izreći i mjere sigurnosti.²⁰

3.2 Prekršajna odgovornost maloljetnika

Odgovornost maloljetnika je potrebno promatrati i kroz prizmu postojanja njihove prekršajne odgovornosti s obzirom da su maloljetnici veoma često aktivni sudionici ili akteri određenih aktivnosti odnosno radnji u svakodnevnim životnim situacijama koje se pravno formulišu odnosno kvalifikuju kao prekršaj. Kada je u pitanju prekršajna odgovornost kod maloljetnika identična je situacija kao i kod krivične odgovornosti s obzirom da lice starosti do 14 godina u vrijeme izvršenja prekršaja nije prekršajno odgovorno. Dakle, u konkretnom slučaju možemo konstatovati da se pod djecom podrazumijevaju osobe koje u momentu izvršenja prekršaja nisu navršile četrnaest godina života iz čega proizilazi da se prema takvim osobama ne primjenjuje prekršajno pravo u smislu postojanja prekršajne odgovornosti.

S tim u vezi, uporednom odnosno komparativnom analizom propisa na entitetskom nivou u Bosni i Hercegovini, evidentno je da postoje određene razlike između zakona o prekršajima u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. U Zakonu o prekršajima Republike Srpske iz

²⁰ Detaljnije vidjeti član 30. stav 3. - Pod uvjetima iz čl. 61. i 62. ovog zakona maloljetniku se mogu izreći mjere sigurnosti Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 7/14). U članu 61. ovog zakona propisane su vrste mjera sigurnosti: a) obavezno psihijatrijsko liječenje; b) obavezno liječenje od ovisnosti; c) obavezno ambulantno liječenje na slobodi; d) zabrana upravljanja motornim vozilom i e) oduzimanje predmeta. U članu 62. ovog zakona propisano je izricanje mjera sigurnosti: (1) Maloljetniku i mlađoj punoljetnoj osobi kojima je izrečena odgojna mjera ili kazna maloljetničkog zatvora može se, pod uvjetima propisanim zakonom, izreći jedna ili više mjera sigurnosti. (2) Kad je god moguće mjere liječenja na slobodi imaju prednost nad smještajem maloljetnika u zdravstvenu ustanovu radi provođenja mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i obaveznog liječenja od ovisnosti. Na državnom nivou u članu 80. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine propisane su krivične sankcije prema maloljetnicima: (1) Maloljetnom počiniocu krivičnog djela mogu se izreći vaspitne mjere i određene mjere bezbjednosti, a starijem maloljetniku izuzetno se može izreći kazna maloljetničkog zatvora. (2) Maloljetniku koji je u vrijeme učinjenja krivičnog djela navršio četrnaest, a nije navršio šesnaest godina života (mlađi maloljetnik), mogu se izreći samo vaspitne mjere. (3) Maloljetniku koji je u vrijeme učinjenja krivičnog djela navršio šesnaest, a nije navršio osamnaest godina života (stariji maloljetnik), mogu se izreći vaspitne mjere pod uslovima propisanim ovim zakonom, a izuzetno mu se može izreći kazna maloljetničkog zatvora. (4) Maloljetniku se mogu izreći mjere bezbjednosti pod uslovima propisanim ovim zakonom. (5) Maloljetniku se ne može izreći uslovna osuda. Također, u članu 76. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine propisani su uslovi za primjenu vaspitnih preporuka prema maloljetnom počiniocu krivičnog djela za krivična djela s propisanom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. U članu 78. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine taksativno su propisane vaspitne preporuke: a) lično izvinjenje oštećenom; b) naknada štete oštećenom; c) redovno pohađanje škole; d) rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice; e) prihvatanje odgovarajućeg zaposlenja; f) smještaj u drugu porodicu, dom ili ustanovu; g) liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi; h) posjećivanje vaspitnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.

2014. godine²¹ nije propisano izricanje novčane kazne maloljetnim izvršiocima prekršaja. Također, Zakon o prekršajima Republike Srpske iz 2013. godine ne pravi razliku između mlađih i starijih maloljetnika kao izvršilaca krivičnih djela s obzirom da su potpuno iste prekršajne sankcije koje se prema njima primjenjuju. Odgovornom maloljetniku za izvršeni prekršaj sud može izreći sljedeće prekršajne sankcije: 1) novčana kazna; 2) uvjetna osuda; 3) ukor i 4) zaštitne mjere.²² Pored navedenih prekršajnih sankcija u članu 41. istog zakona propisano je i izricanje odgojnih mjera kao vrste prekršajnih sankcija. Prema maloljetniku mogu se odrediti sljedeće odgojne mjere: 1) nalaganje osobnog izvinjenja oštećeniku; 2) nalaganje redovnog pohađanja škole; 3) rad za opće dobro na slobodi; 4) nalaganje prihvaćanja odgovarajućeg zaposlenja; 5) nalaganje maloljetniku da posjećuje odgojne, obrazovne, psihološke i druge vrste savjetovališta; 6) nalaganje maloljetniku da se suzdržava od konzumiranja alkoholnih pića i opojnih droga; 7) zabrana druženja s osobama koje imaju loš utjecaj na maloljetnika i 8) policijska kontrola kretanja poslije određenog vremena.²³ Uvjeti za primjenu odgojnih mjera starijem maloljetniku jesu njegovo priznanje da je počinio prekršaj i izrazio žaljenje zbog počinjenog prekršaja i da je dragovoljno pristao na takve odgojne mjere.²⁴ U slučaju da stariji maloljetnik ne da dragovoljni pristanak za primjenu odgojne mjere sud će izreći sankciju (novčana kazna, uvjetna osuda, ukor i zaštitne mjere)²⁵ ili posebnu prekršajno-pravnu mjeru.

3.3 Disciplinska odgovornost maloljetnika

Disciplinska odgovornost maloljetnika zavređuje posebnu pažnju naučno - stručne javnosti s obzirom da se radi o ponašanjima koja vremenom mogu prevazići prag tolerancije odnosno prerasti u prekršaj i/ili krivično djelo, te stoga blagovremena (re)akcija u ovoj fazi je veoma značajna jer se blagovremeno mogu otkloniti rizična ponašanja. U ovoj fazi svakako do izražaja dolazi preventivna komponenta od strane nastavnog osoblja u školama (učitelji, nastavnici, pedagozi, psiholozi i dr.), uvažavajući da se ponašanja maloljetnika koja krše pravila u školi mogu prepoznati, identifikovati te u vezi s tim poduzeti odgovarajuće aktivnosti (odgovarajuća odnosno srazmjerno potrebna disciplinska sankcija - odgojno disciplinska mjera)²⁶ na planu usvajanja odgovarajuće discipline i pravila ponašanja od strane učenika odnosno maloljetnika. Također, disciplinsku odgovornost maloljetnika moguće je promatrati i kroz aspekt kršenja odgovarajućih pravila i procedura koja se odnose na povredu radne discipline na poslu, iako je kod znatno manja zastupljenost maloljetnika koji su uključeni u proces rada kao što je to slučaj u nekim uređenim i demokratskim evropskim državama gdje postoji puno više mogućnosti da se mladi odnosno maloljetnici radno angažuju u skladu sa njihovim ličnim sposobnostima, vještinama i sklonostima.

²¹ Službeni glasnik Republike Srpske, br. 63/14

²² Član 21. Zakona o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj: 63/14)

²³ Član 43. Zakona o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine

²⁴ Član 42. stav 1. Zakona o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine

²⁵ Član 42. stav 2. Zakona o prekršajima Federacije Bosne i Hercegovine

²⁶ Npr. može se izreći ukor ali i u konačnici krajnja odgojno - vaspitna mjera isključenje iz škole i premještanje u drugu školu.

U toku školske godine učenicu od IV do IX razreda izriču se odgojno - disciplinske mjere za učinjene teže povrede učeničkih dužnosti kao što su: a) neopravdano izostajanje sa nastave u obimu koji je propisan instrukcijom ministra, b) prepravka podataka u svjedočanstvu, diplomu, đlačkoj knjižici i drugim javnim dokumentima koje izdaje škola, c) dopisivanje podataka u evidenciji škole, d) krađa imovine škole, učenika ili nastavnika, odnosno radnika škole, e) konzumiranje, podsticanje na konzumiranje, odnosno pomaganje učeniku u upotrebi alkohola ili narkotika, f) izazivanje, odnosno učestvovanje u tuči u prostorijama i dvorištu škole, na ekskurziji ili izletu, te tokom realizacije drugih nastavnih i vannastavnih aktivnosti, g) posjedovanje oružja ili hladnog oruđa u prostorijama i dvorištu škole, na ekskurziji ili izletu, te tokom realizacije drugih nastavnih i vannastavnih aktivnosti, h) izazivanje nacionalne, etničke, rasne ili vjerske netrpeljivosti, i) zloupotreba korištenja mobilnih telefona i drugih sredstava komunikacije kojima se ometa nastava, j) nemaran odnos prema radu, učenju i aktivnostima u školi, k) neprimjeren odnos prema drugim učenicima, nastavnicima i drugim radnicima i školskoj imovini i l) drugi slučajevi utvrđeni pravilima škole.²⁷

Odgojno-disciplinske mjere radi povreda učeničkih dužnosti, neispunjavanja obaveza i neprimjerenog ponašanja za teže povrede i lakše povrede propisane pravilima škole su: a) ukor razrednika, koji sa sobom povlači smanjenje ocjene iz vladanja na vrlodobar, b) ukor odjeljenjskog vijeća, koji sa sobom povlači smanjenje ocjene iz vladanja na dobar, c) ukor direktora, koji sa sobom povlači smanjenje ocjene iz vladanja ne zadovoljava, d) ukor nastavničkog vijeća, koji sa sobom povlači smanjenje ocjene iz vladanja na loše, e) premještaj u drugo odjeljenje iste škole, f) premještaj u drugu najbližu školu na području općine, odnosno Kantona.²⁸

Najvažnije dužnosti koje su pravilima škole propisane učenicima jesu sljedeće: a.) uredno polaganje nastave, savjesno učenje i aktivno učestvovanje u nastavnom procesu, b.) primjerno vladanje i poštivanje školskih autoriteta (školskog osoblja), c.) učestvovanje u slobodnim, vannastavnim, aktivnostima prema sposobnostima, interesu i sklonostima, d.) aktivno učestvovanje u radu razredne zajednice i drugim tijelima škole ili ustanove, e.) razvijanje potrebe za druženjem i humanim odnosima, f.) čuvanje imovine, čuvanje ugleda i dostojanstva učenika i školske ustanove itd. (Orlić. Pehlić, Tufekčić, 2019:341). Pri tome je izuzetno važna aktivna uloga roditelja, koji moraju biti upoznati sa pravima, obavezama i odgovornostima u školi - kako je to uređeno važećim pravnim propisima, što uključuje i obaveznu saradnju sa školom, ali i posljedice propuštanja te obaveze, te o pedagoškim mjerama škole i ovlaštenjima psihologa u školi i drugim službama koje su podrška roditeljima za različita pitanja sa kojima se susreću u odrastanju djeteta.²⁹ Međutim, i u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republike Srpske potrebno je usaglasiti jedinstven način a u vezi svih pitanja koja se odnose na utvrđivanje odgovornosti učenika i izricanje vaspitno - disciplinskih mjera, s obzirom na neujednačeno postupanje u konkretnim situacijama odnosno disciplinskim predmetima.

Također, disciplinsku odgovornost maloljetnika moguće je promatrati i kroz aspekt kršenja odgovarajućila pravila i procedura koja se odnose na povredu radne discipline na poslu, iako je kod nas u Bosni i Hercegovini ali i državama iz neposrednog okruženja, znatno

²⁷ Član 81. stav 1. Službene novine Kantona Sarajevo broj: 23/2017, 33/2017 i 30/2019.

²⁸ Član 81. stav 2. Službene novine Kantona Sarajevo broj: 23/2017, 33/2017 i 30/2019.

²⁹ Akt Ombudsmana za djecu Republike Srpske broj: 1129-20-PŽS/12 od 24.12.2012. godine

manja zastupljenost maloljetnika koji su uključeni u proces rada kao što je to slučaj u nekim uređenim i demokratskim evropskim državama gdje postoji puno više mogućnosti da se mladi odnosno maloljetnici radno angažuju u skladu sa njihovim ličnim sposobnostima, vještinama i sklonostima. Naime, veoma loša ili nepovoljna ekonomska situacija u državi praktično onemoguća značajniji angažman i involviranost maloljetnika u proces rada.

ZAKLJUČAK

Savremene tendencije humanizacije savremenog krivičnog prava u Bosni i Hercegovini i regiji u značajnoj mjeri se neposredno odrazilo i na maloljetničko krivično pravo. Djelimična autonomnost maloljetničkog krivičnog prava i izdvajanje krivičnopravne regulative odnosno zakonskih odredbi iz opšteg dijela zakona u posebnu odnosno samostalnu oblast predstavlja namjeru zakonodavca da se izvrši jasna diferencijacija u postupanju i tretmanu prema maloljetnicima kao specifičnoj starosnoj kategoriji. Naime, starosna dob maloljetnika predstavlja osnov za diferencijaciju u odnosu na punoljetne izvršioce krivičnih djela u vezi (ne)postojanja krivične odgovornosti ali istovremeno i specifičnog i različitog krivičnopravnog položaja maloljetnika u svim fazama postupanja. Slijedom naprijed navedenog, potpisivanje i ratifikacija brojnih međunarodnopravnih dokumenata po automatizmu je rezultiralo prihvatanjem i usvajanjem određenih međunarodnih standarda kojima se propisuje poseban ili specifičan krivičnopravni položaj, postupanje i tretman prema maloljetnicima. Proces prilagođavanja specifičnog krivičnopravnog položaja, postupanja i tretmana maloljetnika kao izvršioca krivičnih djela od strane subjekata za provođenje zakona u skladu sa međunarodnim standardima je kontinuiran proces s obzirom na veoma dinamične i značajne evolutivne promjene u maloljetničkom krivičnom pravu koje su i danas veoma izražajne i aktuelne. Posebnu pažnju naučno - stručne javnosti i dalje sasvim opravdano zavređuje proces humanizacije i ograničavanja primjene krivičnopravne represije u svim fazama postupanja subjekata za provođenje zakona u odnosu na maloljetnike. Iz naprijed navedenog proizilazi potreba da se u skladu sa propisanom procedurom i iz opšteg dijela zakona na državnom nivou Bosne i Hercegovine izdvoje odredbe u jednu cjelinu, kako bi na taj način maloljetničko krivično pravo obezbjedilo svoju krivičnopravnu autonomnost.

S druge strane, blagovremeno prepoznavanje i identifikacija svih rizičnih ponašanja i preventivna institucionalna i vaninstitucionalna (vanpravna) djelatnost svih subjekata i pojedinaca predstavlja imperativ današnjice, kako bi se blagovremeno spriječile negativne posljedice u spoljnom svijetu odnosno izvršenje krivičnog djela i/ili prekršaja. Kontinuirana edukacija i jačanje svijesti o štetnosti kriminaliteta i sociopatoloških pojava (opojne droge, alkohol, kocka i dr.) neposredno ili posredno povezanih sa ovom društveno negativnom pojavom kod mladih odnosno maloljetnika predstavlja izuzetno snažan i važan preventivni mehanizam zaštite na operativnom nivou.

Bibliografija

- Babić, M. i Marković, I. (2009). Krivično pravo, opšti dio, drugo izmijenjeno izdanje, Banja Luka, Pravni fakultet;
- Bajović, V. (2017). Neokonzervativni pristup u borbi protiv maloljetničke delikvencije i odgovornost roditelja, Kaznena reakcija u Srbiji - VII dio, Tematska monografija, urednik Đorđe Ignjatović, Beograd, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu;
- Bošković, M. (1999). Kriminološki leksikon, Novi Sad, Univerzitet u Novom Sadu;
- Dimovski, D. i Mirić, F. (2013). Politika suzbijanja maloljetničke delikvencije kao determinanta društvenog razvoja, Anali poslovne ekonomije, Sveska 5, Broj 9, Banja Luka, Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment,;
- Gurda, V. (2014). Odgojne preporuke kao alternativa krivičnom postupku prema maloljetnicima i njihova primjena u praksi, Zenica, Anali Pravnog fakulteta u Zenici, Univerzitet u Zenici;
- Halilović, H. (2019). Krivično procesno pravo, Knjiga prva: Uvod i temeljni pojmovi, Sarajevo, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerzitet u Sarajevu;
- Jovašević, D. (2010). Krivično pravo, Opšti dio, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, Nomos;
- Mirić, F. (2017.) Vršnjačko nasilje na internetu kroz prizmu kriminalne fenomenologije, Izazovi odrastanja u svetu savremenih tehnologija, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Centar za socijalni rad Niš;
- Mitrović, Lj. (2014). Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i njen značaj u pravu Republike Srpske uopšte, a posebno u maloljetničkom krivičnom pravu Republike Srpske, Banja Luka, Panevropski univerzitet „Aperion“;
- Mitrović, Lj. i Kuprešanin, J. (2018). Značaj socijalnih anamneza u maloljetničkom pravosuđu, Međunarodna naučno – stručna konferencija, Krivično zakonodavstvo i funkcionisanje pravne države, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, Ministarstvo pravde Republike Srpske, Grad Trebinje;
- Orlić, S., Pehlić, I i Tufekčić, N. (2019). Maloljetničko prestupništvo, Zenica, Islamski pedagoški fakultet, Univerzitet u Zenici;
- Simović M. i Simović, M. (2015). Maloljetnici u kaznenom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Fineks;
- Simović, M i Simović, V. (2011). Krivično procesno pravo, Pravni fakultet, PIM Univerziteta u Lukavici, Banja Luka;
- Sokolović, S., Krajina, B. (1981). Komentar Krivičnog zakona Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Veselin Masleša

- Srzentić, N., Stajić, A. i Lazarević, Lj. (1994). Krivično pravo, Beograd, Opšti dio, Sedamnaesto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Savremena administracija;
- Stojanović, Z. (2019). Politika suzbijanja kriminaliteta, Beograd, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, Edicija, CRIMEN 37;
- Škulić, M. (2011). Maloljetničko krivično pravo, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu.

PROPISI:

- Akt Ombudsmana za djecu Republike Srpske broj: 1129-20-PŽS/12 od 24.12.2012. godine.
- Krivični zakon Bosne i Hercegovine, (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 i 40/15.);
- Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj: 40/33 od 29. 11.1985.;
- Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj: 45/110 od 14. 12.1990.;
- Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj: 45/112 od 14. 12.1990.;
- Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj: 45/113 od 14. 12.1990.;
- Rezolucija, Ekonomsko - socijalnog savjeta UN broj: 97/39 od 21.07.1997. godine;
- Službeni list SFRJ“ – Međunarodni ugovori broj: 15/1990.;
- Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 12/10 i 100/13.);
- Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13.);
- Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku (Službeni list Crne Gore broj: 64/2011);
- Zakon o sudovima za mladež (Narodne novine 84/11, 143/12,148/113,56/15);
- Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 7/14),
- Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 13/10, 63/11, 61/13).
- Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (Službene novine Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, br. 53/11);
- Zakon za maloletničku pravdu, (Služben vesnik na Republika Makedonija broj: 87/2007).

JUVENILE CRIMINAL LAW IN BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH REFERENCE TO THE CRIMINAL LEGAL POSITION AND RESPONSIBILITY OF JUVENILES

Professional paper

Abstract

Reason (s) for writing and research problem (s): The topicality of juvenile criminal law in Bosnia and Herzegovina, but also in the region, with special reference to the specific criminal law position of juveniles.

Aims of the paper (scientific and/or social): Analysis of legal provisions related to the specific criminal position of minors as perpetrators of criminal offenses, including current and crucial issues related to the protective responsibility of minors.

Methodology/Design: In this paper, appropriate methods were used to achieve the goal.

Research/ paper limitations: Do not exist.

Results/ Findings: With the adoption and entry into force of the Law on Protection and Treatment of Children and Juveniles in Criminal Proceedings at the Entity and Brčko District, legal provisions relating to the criminal status of juveniles have been singled out, which is an extremely significant progress. and autonomy, although these provisions relating to state-level minors are still contained in the general part of the law.

General conclusion: The tendency to humanize the criminal criminal law in Bosnia and Herzegovina justifiably requires the acceptance and adoption of international standards relating to the specific criminal status of minors and adequate protective attitude in the actions of entities or law enforcement agencies.

Research/paper validity: Protective and humane treatment of juveniles is imposed as an imperative in juvenile justice.

Key words: Juveniles, juvenile criminal law, criminal law position, juvenile responsibility

Podaci o autorima

Sadmir Karović, docent za krivičnopravnu naučnu oblast, Pravni fakultet, Univerzitet u Travniku, zaposlen u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu, Bosna i Hercegovina
e-mail: karovic.s@hotmail.com,

Ahmet Maloku, docent za krivičnopravnu naučnu oblast, Pravni fakultet, Univerzitet ILIRIA u Prištini - Kosovo, Rektor Univerziteta ILIRIA u Prištini – Kosovo
e-mail: maloku.ahmet@gmail.com.

Skender Shala, master prava, skender.shh@gmail.com

Kriminalističke teme

Godište XX Sarajevo, 2020 Broj 1-2

STAVOVI DIONIKA U POLICIJI O BUDUĆNOSTI HRVATSKE POLICIJE
POLICE STAKEHOLDERS' ATTITUDES TOWARD THE FUTURE OF THE CROATIAN POLICE
KRUNOSLAV BOROVEC, IVA BALGAČ

PRIJESTUPNIŠTVO I VIKTIMIZACIJA MLADIH U BIH: DINAMIKA U PERIODU 2005-2015 I IMPLIKACIJE ZA PREVENCIJU DELINQUENCY AND VICTIMISATION OF YOUTH IN BOSNIA AND HERZEGOVINA: TRENDS (2005-2015) AND IMPLICATIONS FOR PREVENTION
ALMIR MALJEVIĆ

KORUPCIJA U JAVNOJ SLUŽBI U BIH
CORRUPTION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA – A MYTH, AN ERROR, OR SOMETHING ELSE
ALMIR MALJEVIĆ, SRĐAN VUJOVIĆ

ZNAČAJ I ULOGA PRAVNIH DOKUMENATA UJEDINJENIH NACIJA O MIGRACIJAMA
IMPORTANCE AND ROLE OF THE LEGAL DOCUMENTS OF THE UNITED NATIONS ON MIGRATIONS
NEŽLA BORIĆ

POGLED U RAZVOJNU I KRIMINOLOGIJU ŽIVOTNOG TOKA: KRIMINALNE KARIJERE POČINITELJA ORGANIZOVANOG KRIMINALA
A GLIMPSE INTO THE LIFE-COURSE AND DEVELOPMENTAL CRIMINOLOGY: CRIMINAL CAREERS OF ORGANIZED CRIME PERPETRATORS
MIRZA BULJUBAŠIĆ

NASTANAK I RAZVOJ EVROPSKE POLICIJSKE SARADNJE
ORIGINS AND DEVELOPMENT OF THE EUROPEAN POLICE COOPERATION
ELDAN MUJANOVIĆ, DARKO DATZER, IRMA DELJKIĆ

MALOLJETNIČKO KRIVIČNO PRAVO U BOSNI I HERCEGOVINI SA OSVRTOM NA KRIVIČNOPRAVNI POLOŽAJ I ODGOVORNOST MALOLJETNIKA
JUVENILE CRIMINAL LAW IN BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH REFERENCE TO THE CRIMINAL LEGAL POSITION AND RESPONSIBILITY OF JUVENILES
SADMIR KAROVIĆ, AHMET MALOKU, SKENDER SHALA

FAKULTET ZA KRIMINALISTIKU,
KRIMINOLOGIJU I SIGURNOSNE STUDIJE
<http://www.fkn.unsa.ba>
e-mail: krimteme@fkn.unsa.ba

ISSN 1512-5505